

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE İLE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL
YÖNETİMİ İLİŞKİLERİ
(2000-2010)**

Yüksek Lisans Tezi

Ferit Tunç

1050Y81201

Danışman: Prof. Dr. Bekir Berat Özipek

İstanbul, 2014

T.C.

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi .....’ nın
“ .....
.....”konulu tez
çalışması jürimiz tarafından ..... Yüksek Lisans tezi olarak
(oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

Adı Soyadı

İmza

Tez Danışmanı : .....

Jüri Üyesi : .....

Jüri Üyesi : .....

Etik Kurallarına Uygunluk Yazısı

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TÜRKİYE İRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİ (2000-2010)

ÖZET

Güvenlik gerekçeleriyle ihmal edilmiş bir bölge olan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile olan ilişkilerde, Türkiye'nin özellikle 2005 yılında attığı demokratikleşme reformlarıyla değişimler yaşanmıştır. İki bölge arasında siyasi alanda artan işbirliği, özel sektörün bölgeye yatırımlarını arttırıcı bir etki yaratmış ve Türkiye'nin dış ticaret hacminde İKBY, 2005'ten sonra giderek yükselmeye başlamıştır. Çalışmamızda Türkiye-İKBY arasında diplomatik ve siyasi ilişkiler ele alınmış ve iki ülke arasındaki ticari ve enerji alanında ilişkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Kuzey Irak, Barzani, Enerji

ABSTRACT

There has been some changes in the relationship between Turkey and Iraq Kurdistan Regional Government, which is disregarded because of security reasons, especially since 2005 by Turkey's democratical reforms. This political collaboration between two regions has an effect on private sector investment in the region and IKRG has expanded on Turkey's international trade volume since 2005. In this study, it is observed the diplomatic and political relationship between Turkey and IKRG. Also, it is analyzed commercial and energy relationship between two countries.

Key Words: Iraq Kurdistan Regional Government, North Iraq, Barzani, Energy

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. TARİHSEL ARKA PLAN	4
1.1 Irak'ın Geçmişten Günümüze Yolculuğu	4
1.2 Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Statüsü	15
1.3 Irak Kürdistan Bölgesi'nde Siyasal Partiler	15
2. İLİŞKİLERİN BÖLGEYE ETKİSİ	20
2.1 İran	20
2.2 Suriye	26
2.3 İsrail	30
3. TÜRKİYE VE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİ	35
3.1 2003 Öncesi Dönem.....	35
3.2 2003 Sonrası Dönem.....	40
3.2.1 Siyasi ilişkiler	40
3.2.2 Ekonomik İlişkiler	59
3.2.3 Petrol ve Doğalgazın İlişkilere Etkisi	66
3.3 Demokratik Açılımın İlişkilere Etkisi.....	73
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	90

KISALTMALAR LİSTESİ

FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
SAVAK	İran İstihbarat Teşkilatı
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
BP	Britanya Enerji Şirketi
AB	Avrupa Birliği
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
MC	Milletler Cemiyeti
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNSCOM	United Nations Special Commission
UNMOVIC	United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission
PJAK	Kürdistan Özgür Yaşam Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
MOSSAD	İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Irak, sahip olduğu siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerle Türkiye için önemli bir sınır komşusu olmuştur. Bölgede yaşayan Türkmenlerin durumu, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin varlığı, PKK'nin bu bölgeyi bir üs olarak kullanıp Türkiye'ye gerçekleştirdiği saldırılar, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin bu bölge tarafından karşılanması amacıyla yapılan girişimler, Irak'ın, Türkiye için ne kadar önemli bir bölge olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Irak'ın siyasi alanda istikrar sağlayamaması ve yönetimin demokratik olmayan yollarda el değiştirilmesiyle birlikte Türkiye-İrak arasında sağlam ve ileriye dönük politikaların gelişmesini önlemiştir. Türkiye-İrak ilişkileri incelendiğinde özellikle Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin varlığı politikalar üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Türkiye açısından ciddi öneme sahip bir kavramdır. Irak'ta, Kürtlerin giderek fiili bir devlet oluşturma çabası, Türkiye açısından endişe verici olarak görülmüştür. Özellikle PKK'nin, buradaki toprakları bir üs olarak kullanıp Türkiye'ye gerçekleştirdiği saldırılar ciddi bir güvenlik riski doğurmuş ve bu da ikili ilişkilerin, güvenlik temelli olarak ilerlemesine neden olmuştur. Özellikle 2003 müdahalesiyle birlikte bu endişeler ön plana çıkmış ve Türkiye ile İKBY arasında ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Türkiye'nin izlemiş olduğu bu politikalar, Irak'la ticari ve siyasi ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. Oysa Irak, sahip olduğu Pazar sahası ve enerji rezervleri ile bölgenin stratejik öneme sahip olan ülkelerden biridir. Ancak 2003 müdahalesinden sonra, özellikle 2005 yılında Türkiye'nin gerek içte demokratikleşme gerekse de çizdiği yeni dış politika vizyonu ile güvenlik temelli ilişkiler farklı bir boyuta evrilmiş, ticari ve siyasi ilişkiler kendisini göstermeye başlamıştır.

Uzun yıllar Irak'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgesinde, merkezi hükümetin kontrolü dışında olan ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölge olarak anılan Kuzey Irak, günümüzde anayasal haklara sahip olan ve Ortadoğu denklemine önemli bir yeri olan federal bir bölge statüsündedir. Türkiye'nin bölgeye karşı izlediği politikalar genellikle güvenlik temelli olmuş ve bu politikalar iki ülke arasında ticari ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi yönünde büyük bir engel teşkil etmiştir. Özellikle sınır güvenliği ve PKK'nin bu ülkeden geçerek Türkiye'ye saldırması iki ülke arasında çatışmacı bir

ortamın doğmasına neden olmuştur. Aynı şekilde bölgede bir Kürt devletinin kurulacak olması ihtimaline karşı Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik politika izlerken zamanla bu yöndeki eğilim Kürtlerin bu ülkede bir aktör olarak görülmesini engellemiş dolayısıyla ilişkilerde kopuklukların yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki Türkiye bölgede bir Kürt devleti kurulduğu takdirde bölgeye müdahale edeceğini sık sık gündeme getirmiştir. Bu çatışmacı ve uzlaşmadan uzak yöntem iki ülke içinde yıpratıcı bir zemin hazırlamış ve sınır güvenliğine bir katkı sağlamadığı gibi çatışma ortamının derinleşmesine de neden olmuştur. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği müdahale ile birlikte ortaya çıkan çatışmacı ve belirsizlik ortamı bölge ve Türkiye'yi tehdit algısıyla karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye'nin bölge üzerinde giderek güç kaybetmesi ve olaylara müdahale etme kapasitesinin gerilemesi ile birlikte Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının yeniden yapılandırılması konusunu gündeme getirmiştir. Yaşanan bu değişim gerek söylem gerekse de eylem üzerinde kendisini göstermiş ve ilişkiler farklı bir yöne doğru gelişmiştir. Özellikle kırmızı çizgilerin, psikolojik engellerin ve korumacı reflekslerin ve hassasiyetlerin yerini soğukkanlılık ve rasyonel düşünce almıştır. Diyalog çerçevesinde gerçekleşen söylemlerin ekonomik ve siyasi alana taşınması amacıyla temaslar sürdürülmüş ve karşılıklı ziyaretlerin gerçekleşmesi hız kazanmıştır. 2003 müdahalesinden sonra bölgede değişen güç denkleminde yer edinmek amacıyla değişen bu politika ile birlikte 2005 yılında Türkiye'nin demokratikleşme konusunda attığı adımları iç ve dış politikada belli yansıma ve etki alanları olmuştur ki bunların başında da IKBY yönetimi ile gerçekleştirilen ilişkiler olmuştur. Kültürel ve coğrafi bir birlikteliğe sahip olan Kürtlere haklarının verilmesi ve anayasal konuda bazı hakları güvence altına alınması adına başlatılan demokratikleşme hareketinin en büyük kazanımlarından biri de IKBY ile ilişkilerin olumlu bir döngüye girmesine zemin hazırlaması olmuştur. Uzun yıllar güvenlik söylemli politikalar nedeniyle ihmal edilen ticari ve ekonomik ilişkiler açısından bir dönüm noktası olan bu açılım süreci neticesinde Türkiye ile IKBY arasında ticari ilişkiler hız kazanmıştır.

Çalışmamızda ayrıca 2003 müdahalesinin ortaya çıkarmış olduğu bu çatışmacı ortamın sebep olduğu kutuplaşmaya da değineceğiz. Irak'ın fiili olarak üç farklı bölgeye ayrılması, etnik ve dini ayrışmanın ortaya çıkması ile birlikte denkleme İran da bir aktör olarak yerini almış ve Irak giderek bölgesel etki oluşturan bir ülke konumuna

yükselmiştir. Özellikle merkezi hükümetin enerji alanında Türkiye ve İKBY arasındaki yakınlaşmadan duyduğu rahatsızlık neticesinde İran'a yakınlaşması mezhepsel ayrışmanın geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Petrol gelirlerinin paylaşılması noktasında ortaya çıkan bu sorunun aktörleri farklı güç odakları olarak ayrışması Irak'ın bütünlüğü açısından bir risk alanı doğurmuştur. İKBY'nin kendi bölgesindeki petrol alanları üzerinde tasarruf yetkisini kullanmak istemesi ve Türkiye üzerinden petrol ihraç etme yönündeki arzusu sonucu İKBY bölgesi Türkiye-İran-Bağdat arasındaki fay hattının derinleşmesine neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen ülkelerin mezhepsel ayrışma yönünde dikkat çektikleri tehlikeli ortamdan kaçınmaya yönelik söylemler, düşüncelerin fiilli bir ortama dönüşmesini engellemiştir ve diplomatik temasların hızla yer edinmesine zemin hazırlamıştır. Neticede Türkiye ile İKBY arasında var olan güvenlik sorununun çözümü için iki aktör siyasi ve diplomatik kanalların kullanımı yönünü tercih etmiş ve sorunun çatışmacı ortamdan sıyrılarak uzlaşmacı ve ortak noktalara vurgu yapan bir zemine geçilmesine yardımcı olmuştur. Bu kapsamda Türkiye ve İKBY arasında inşaat, eğitim, sanayi, sağlık ve ticaret alanındaki ilişkiler hız kazanmış ve İKBY pazarı Türkiye açısından son derece önemli bir konuma yükselmiştir. Özellikle 2008 krizi ortamında komşularla ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği savı güç kazanmış ve bu yöndeki adımlar hız kazanmıştır. Bugün İKBY'de birçok Türk şirketi faaliyet göstermekte ticaret hacmi hızla artan bir seyir izlemektedir.

Türkiye'nin dış ticaret hacmince İKBY bölgesi giderek artan bir etkiye sahip olmaya başlamış ve Türkiye'den bu bölgeye eğitim, sağlık, inşaat, enerji gibi alanlarda yatırımlar giderek hız kazanmaya başlamıştır. Irak, sahip olduğu coğrafi konumu itibarıyla Türkiye'ye büyük önem vermekte ve Batı'ya açılmakta burayı bir geçiş güzergahı olarak görmektedir. Özellikle enerji arzının güvenli bir şekilde sağlanması ve Türkiye üzerinden inşa edilecek petrol boru hatlarıyla pazarlanması hayati bir önem taşımaktadır. 2008'den sonra Türkiye artık, Irak'la birçok alanda anlaşma imzalamış ve Irak pazarında büyük bir paya sahip olmaya başlamıştır. Bu çalışmamızda Irak ve Türkiye arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin, İKBY'e karşı izlediği politikalar ve değişim sürecini ele alarak, iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler üzerinde duracağız.

1. TARİHSEL ARKA PLAN

1.1 Irak'ın Geçmişten Günümüze Yolculuğu

Mezopotamya bölgesi olarak adlandırılan ve geçmişten günümüze kadar gelen süreçte Sümer, Akad, Babil ve Asurlular gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.¹ Bu coğrafyanın 7. Yüzyılda Müslümanlar tarafından ele geçirilmesiyle beraber Irak ismi ilk defa kullanılmaya başlanmıştır. Bu bölge Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş güzergâhı olması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir.² Sahip olduğu bu stratejik öneminden dolayı birçok güç yüzyıllar boyunca bu bölgeyi ele geçirmek için mücadele vermiştir. Bölgenin stratejik önemi bölge üzerinden mücadelelere sahip olurken Irak, ayrıca sahip olduğu çok kültürlü ve farklı mezhepsel yapısından da dolayı, zaman zaman etnik ve mezhepsel savaflara da sahne olmuştur. Hz. Ali ile Emeviler (Muaviye) arasında gerçekleşen Sıffin savaşının yaşanmasıyla günümüze kadar gelecek mezhepsel ve etnik çatışmaların yaşanacağı süreç başlamıştır. Emeviler döneminde en parlak dönemini yaşayan Bağdat, 1055 yılında Selçukluların yönetimi altına girmiş ve ardından da Moğol istilasına uğrayarak bölge adeta yakıp yıkılmış ve çok sayıda insan öldürülmüştür. Moğol istilaları Bağdat'ın bütün tarihsel birikimini ve sahip olduğu şehir yapısını yerle bir etmiştir. İki yüzyıl Moğol hâkimiyeti altında kalan Bağdat, bu dönemden sonra mezhepsel çatışmalar üzerinden savaşların yaşanmasına sebep olmuş ve birçok farklı güç tarafından yönetilmek istenmiştir. Savaşlarla süren bu tarihsel mücadeleden sonra Irak, 1534'te Osmanlı yönetimine girmiş ve 1918 yılına kadar sürecek bir Osmanlı hâkimiyetine sahne olmuştur. Irak, Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı süre zarfında en parlak dönemlerinden birini yaşamış ve Osmanlı'nın güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte dünya sahnesine yeniden çıkarak, bir mücadele sahası haline gelmiştir.

Irak'ın sahip olduğu stratejik konumuna bir de petrolün artan önemi eklenince mücadele alanı daha da kızışmıştır. Özellikle İngiltere, Hindistan'a ulaşmak için Irak'ın sahip olduğu coğrafi konumundan faydalanarak Körfez bölgesini ele geçirmek istemiştir. Ayrıca petrolün uluslararası piyasada artan önemi ve Irak'ın da petrol rezervleri

---

¹ Behçet Kemal Yeşilbursa, Geçmişten Günümüze Irak Meselesi, <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/72.pdf>

² Mesut Aydın, **Türkiye ve Irak Hududu Meselesi**, Asam, Ankara 2001, s.2.

bakımından zengin bir bölge olması, İngiltere'nin bu bölge üzerinde sağlamak istediği hâkimiyetin bir neticesi olmuştur. İngilizler, I. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte, 22 Kasım 1914 yılında Basra'ya girmiş, ancak 1916 yılında Osmanlı Kuvvetleri Kütül'amare'de İngilizleri büyük bir yenilgiye uğratmayı başarmışlardır. Basra'da uğradığı mağlubiyeti kabullenemeyen İngilizler, Arapların da desteğini alarak büyük bir taarruz başlatmış ve Bağdat üzerinde kontrol sağlamada başarı kazanmıştır. İngilizler daha önce 16 Mayıs 1916'da imzaladıkları Skyes-Picot anlaşması gereği Musul bölgesini Fransızlara bırakma konusunda anlaşmaya varmıştı. İngiltere'nin, Fransa ile imzaladığı bu taksim anlaşmasının stratejik açıdan büyük bir önemi vardır. İngiltere, Doğu Anadolu bölgesinin, Ruslar tarafından işgal edileceğini düşünüyordu. Bu bölgede, Ruslarla komşu olmak istemeyen İngiltere, araya bir tampon bölge koymak istiyordu ve bu tampon bölge içinde en uygun devletin Fransa olduğuna karar vermişti. İşte bu nedenle Musul bölgesini, Fransızlara bırakmaya karar vermişti. Ancak Rusların bölgeden çekilmesiyle birlikte İngiltere, yeniden Musul'u ele geçirmek için taarruzda bulunmuştur. Ateşkes anlaşmasının yapılmış olmasına rağmen İngiltere, 15 Kasım 1918'de Musul'un işgalini tamamlamıştır.

Bu işgalin tamamlanma ve kontrolün sağlanması noktasına gelindiğinde I. Dünya Savaşı da sona ermiş ve savaşın kazananı olan ülkeler 1919'da Paris Konferansında bu bölgenin paylaşılması için masaya oturmuşlardır. Fransa bölgede Suriye, Şam, Halep ve İskenderun'un Mandateri olmak koşuluyla, Musul bölgesini, İngilizlere vermeyi kabul etmişti.³ Görüldüğü gibi I. Dünya Savaşı ile birlikte İngiltere ve Fransa, bölge üzerinde giderek hâkimiyetlerini arttırmaya çalışmıştır. 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasıyla birlikte Osmanlı, giderek sahip olduğu toprakları kaybetmeye başlamış ve yine bu anlaşmaya göre Musul bölgesinin yeni kurulacak olan Irak devleti toprakları olacağını kabul etmiştir. İngilizler savaşın ağır maliyetlerinden ve bölgede artan İngiliz düşmanlığından kaçınmak için artık bölgenin Araplar tarafından yönetilmesine; ancak kendileri tarafından kontrol edilmesine karar vermişti. Bu bağlamda, 11 Ekim 1920 yılında, Bağdat'ta, İngiltere'nin desteği ile Irak hükümeti kurulmuş ve yapılan referandumla hükümetin başına Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal getirilmiştir. 23

---

³ Esra Sarıkoyuncu Değerli, Lozan Barış Konferansı'nda Musul, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 18, Aralık 2007, S.129

Ağustos 1921 yılında Faysal, Irak Kralı olarak taç giymiştir.⁴ Irak'a kurulan meclis ilk olarak 27 Mart 1924'te toplanmış ve bu toplantıda Irak-İngiltere Manda Anlaşması imzalanmıştır. İngilizlerin yardımıyla hazırlanan Anayasa 1924'te kabul edilmiş ve Irak'ın ilk anayasası, kurucu meclis tarafından kabul edilmiştir. Bu anayasa, 1925 yılında Kral Faysal tarafından onaylanması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak burada Musul'un statüsü konusundaki anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulamamış ve Musul'un hangi ülke topraklarına dahil olacağı konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. Konu Haliç Konferansı sırasında da gündeme gelmiş, Türkiye'yi temsilen Büyük Millet Meclisi Başkanı Fethi Bey başkanlığında Diyarbakır Milletvekili Fevzi Bey, Ordu Milletvekili Faik Bey, Dışişleri Hukuk Müşaviri Nusret Bey ve Yarbay İshak Avni Bey katılmıştır. Türkiye sorunun etnik, ırki ve coğrafi konularla ele alınması gerektiğini ve sorunun bu etkenler göz önünde bulundurularak çözülmesi gerektiğini savunurken; İngiltere ise sorunun sadece bir sınır belirleme olayı olarak görülmesini savunmuş ve buna göre karar verilmesini istemiştir.⁵ Yapılan bu görüşmelerden bir netice alınamamış ve sonuç olayın çözülmesi için Milletler Cemiyeti (MC) devreye girmiştir. MC'nin büyük ölçüde İngilizlerin kontrolünde olmasından dolayı sorun, İngilizlerin istediği gibi çözülmüş ve 1926 yılında Türkiye ile İngiltere arasında yapılan Ankara Anlaşması ile Musul Vilayeti, Irak Devletinin toprağı olarak kabul edilmiştir.⁶

Musul Vilayetinin statüsü sorunu çözüldükten sonra Irak, 1932 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanarak, Irak Krallığı adını almıştır. Ancak gelişme Irak üzerindeki mücadeleler için bir son değil, aksine bir yeni sorunların başlangıcı olmuştur. Krallığın kurulmasından 2003 yılına kadar olan dönem boyunca, Irak bir çok savaşa sahne olmuş, etnik ve mezhepsel çatışmaların odağı haline gelmiştir.

1935 yılında İtalya'nın, Habeşistan'a saldırması ile birlikte Ortadoğu ülkeleri, güvenlik riski ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle bu bölgede üzerinde kontrolü elden bırakmak istemeyen İngiltere, Ortadoğu'da çıkarlarını korumak için bölgeye müdahil olmaya

---

⁴ Mehmet Ali İkbâl, Irak Kürt Bölgesinin Jeopolitiğine İlişkin Stratejik Öngörüler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s18

⁵ Fatma İlhan, Musul Meselesine Kısa Bir Bakış ve Günümüze Yansımaları, <http://resmitarih.com/wp-content/uploads/2013/04/MUSUL-MESELESNE-KISA-BR-BAKI-VE-GNMZE-YANSIMALARI.pdf>

⁶ Sezen Kılıç, Musul Sorunu ve Lozan, <http://atam.gov.tr/musul-sorunu-ve-lozan/>

başlamıştır. Daha önce izlediği stratejilerle, Fransa'yı bölgenin dışında tutmak isteyen İngiltere, bu dönemde de Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak adına bölge ülkeleri üzerinde kontrol sağlama yoluna gitmiştir. Yemen ile anlaşma imzalayarak Kızıldeniz'in girişini kontrol altına akan İtalya, bölge için ciddi bir endişe olmuştur. Türkiye'nin de giderek bir tehdit olarak algıladığı bu gelişme sonrasında, İngiltere ile bir yakınlaşma yaşanmış ve Sadabat Paktı imzalanarak, Irak ve Türkiye, saldırgan bir politika izleyen Almanya ve İtalya'ya karşı önlem almıştır. Ancak Almanya ve İtalya, Irak'ı, İngiltere'nin etkisinden kurtarmaya kararlıydı. Bu nedenle bölgede sürekli olarak bir iç karışıklık çıkarılmış ancak, İngiltere'nin bölge üzerindeki hakimiyetini ve etkisini kırmayı başaramamışlardır.

Batılı ülkelerin giderek mücadele ettiği bu bölgeler üzerinde Sovyetler alan dışı kalmak istemiyordu. Bu nedenle 1958 yılında geldiğinde Sovyetlerin desteğini alan General Kasım, ülkede darbe yaparak kontrolü ele geçirmiştir. General Kasım monarşi rejimini yıkarak, yerine Irak Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan etmiştir.⁷ 1958 darbesinden sonra Irak üzerinde Sovyet etkisi artmış ve Irak denklemine artık Sovyetler de yer edinmeye başlamıştır. Türkiye'nin, büyük çekinceler yaşadığı Sovyetler artık, Irak'la iyi ilişkiler kuran bir ülke olmuştu. Bu gelişmeler karşısında Türkiye giderek yalnızlaştığı hissine kapılmış ve bu endişeler Türkiye'yi, Batı'ya yakınlaştırmıştır.⁸ Irak üzerinde Sovyet etkisi artarken, ABD ve İngiltere açısından da Türkiye ve İsrail'in önemi artmıştır. Irak'ta var olan petrol sahaları ve stratejik konumun bir yansıması olan bu mücadelenin Irak üzerinden sonraki yıllarda ortaya çıkmaya başlayacak yıkıcı etkileri olmuştur.

Mücadele alanı yalnız ülkelerin siyasi aktörleri ile sınırlı kalmamış ve petrol şirketlerine de yansımıştır. Uluslararası petrol şirketlerinin büyük önem verdiği Irak üzerinde kontrol sağlanması için bu şirketler, kendilerine yakın hükümetlerin başa geçmeleri için mücadele vermişlerdir. Büyük resme bakıldığında, mücadelenin ülke petrollerinin paylaşılmasına yönelik olduğu gerçeğini göstermektedir.

---

⁷ Ömer E. Kürkcüoğlu, Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 340, Ankara, 1972, ss. 60-68

⁸ Abdulkadir Kahraman, Irak'ın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Üzerinde Muhtemel Senaryolar, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Temmuz, 2008, s9

1963 yılında gelindiğinde, Irak yeniden darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. Baas Partisi mensubu subaylar tarafında ülkede yapılan darbeye, General Kasım ve arkadaşları idam edilmiş ve darbe ile birlikte ülke, 2003 ABD müdahalesine kadar geçecek süreçte Baas Partisi ile yönetilmiştir. Arap milliyetçiliği ile desteklenen ve sosyalist bir parti olan Baas Partisinin yönetimini General Hasan El Bekir üstlenmiş yardımcılığına da Saddam Hüseyin getirilmiştir. Ülkeyi uzun bir dönem yönetecek olan Saddam, 1979'da Devlet Başkanı Ahmet El Bekir'i bir darbeye devirerek yönetimi ele geçirmiştir.⁹

Saddam Hüseyin, Irak'ın yönetiminde söz sahibi olacak ve ülkeyi Irak müdahalesine kadar götürecektir. Irak dış politikasında aktif bir rol oynamıştır. Yönetimde kaldığı 24 senelik süreçte, Irak'ın içte despot ve dışta da saldırgan bir politika izleyen Saddam'ın, dış politikada ki ilk icraatı İran'a savaş açmak olmuştur. İran, yaşadığı devrimle birlikte yönetim boşluğuna sürüklenmiş ve ülkeden iç karıştırlıklar meydana gelmiştir. Saddam, İran'ın bu durumunu fırsat bilerek, İran'a karşı savaş açmıştır.

İran ve Irak çekişmesi uzun bir geçmişe sahip ve Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı-İran arasındaki sınır anlaşmazlığı bu mücadelenin temel kökleri olarak görülmektedir. 1979 İran'da Şah'ın devrilmesi ile beraber yerine geçen Ayetullah Humeyni, Irak'ın Baas'çı rejimini aşağılamış ve bu yapının bağınaz ve milliyetçi olmasından dolayı İslam anlayışına zarar verdiğini dile getirmiştir. Bu söylemler iki ülke arasında olan mücadelenin bir ürünü olarak kendisini göstermiş ve çekişmenin fiili bir sürece başlamasına zemin hazırlayan etkenler olmuştur. Saddam yönetimi 22 Eylül 1980'de, İran'a karşı havadan saldırı başlatmış ve bazı askeri tesislerini bombalamıştır. Ayrıca Saddam 17 Ekim 1980'de televizyonlar önünde Cezayir Anlaşmasını yırtarak bu anlaşmayı tanımadığını ifade etmiştir.¹⁰ Bu olaydan sonra Saddam, İran'a karşı geniş bir operasyon başlatmıştır. Burada Irak'ın sahip olduğu avantaj, İran'ın devrim sonrası çıkan kargaşa ve rehine krizinin yarattığı etki olmuştur. Saddam, bunları da göz önünde bulundurarak savaşın kendi lehine sonuçlanacağını ve kısa süreceğini hesap etmişti. Ancak istenilen sonuçlar olmamış ve İran büyük bir mücadele başlatarak direnmeye devam etmiştir.

---

⁹ Phebe Marr, The Modern History of Iraq, Westriew Press, 2011, ss. 220-240

¹⁰ İzzeti, a.g.e, S87

Irak'ın körfez bölgesindeki dengeleri değiştirmesi, uluslararası alanda da yankı uyandırmış ve özellikle ABD, yapılan bu saldırıyı kınadığına dair bazı açıklamalar yapmıştır. 1982 yılında gelindiğine İnan Hürremşehir bölgesinde büyük kazanımlar elde etmiş ve Irak güçleri, İnan topraklarından çıkarılmaya başlanarak, savaşın Irak topraklarına da sıçramasına neden olmuştur. ABD'ye karşı sert tutumlar içince olan ve ABD karşıtlığını sürekli dile getiren Humeyni'nin, Irak'a karşı başarı elde etmesi ve dengelerin İnan lehine dönüşmesiyle beraber ABD büyük bir çekince yaşamıştır. Başlangıçta Irak'ın saldırısını kınayan ABD, yaşanan gelişmelerle beraber açıkça Irak lehine hareket etmiştir. Başlangıçta ABD'nin savaşı kınayan açıklamaları İnan lehine olarak algılanmasına neden olmuş ve Körfez Ülkeleri bu açıklamalardan hoşnut kalmamıştır. Ancak ABD'nin de Irak'tan yana tavır almasıyla birlikte ABD ve Körfez Ülkelerinin bu konudaki tutumları uyumlu hale gelmiştir. İnan'ın savaşta giderek belirleyici bir güç olmasıyla beraber, ABD yönetimi daha önce Suudi Arabistan'la anlaşarak İnan'a vermeyi planladığı bazı askeri silahları (AWACS Programı) vermekten vazgeçmiş ve bu silahları Suudi Arabistan'a satmak için anlaşma yapmıştır. Buna karşılıktaki Suudi Arabistan da ABD'nin Acil Müdahale Birliklerine izin verecek ve gerekli kolaylıkları sağlayacaktır. Bu bakımdan 1984 savaşı İnan açısından kritik bir önem taşımış ve bu olasılıklardan çıkardığı dersler sonraki dönemlerde İnan'ın güvenlik politikalarını oluşturmada büyük yarar sağlamıştır.¹¹ Dolayısıyla ABD'ye karşı sert bir tutuma sahip olan İnan'a karşı savaş açılmış olması, ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla uyumlu bir hale gelmiştir. ABD bölgede, Amerika karşıtlığı yapan hiçbir düşünce ve gücün bölgede yönetimi kontrol etmesini istemediği gibi böyle bir yönetimin petrol bölgelerine sahip olmasını da istemiyordu. Bölgede petrolün sorunsuz bir şekilde Batı'ya aktarılması için ABD yönetimini destekleyen hükümetlerin yönetime gelmesi ve yine bu yönetimlerin Sovyet tehdidinden korunması büyük bir önem arz etmekteydi. Dolayısıyla ABD'nin Irak ve Suudi Arabistan'a verdiği desteği bu şekilde değerlendirmek gerekir ve verilen bu desteğin başka bir ülkeyi etkisiz hale getirmek için yapıldığını unutmamak gerekmektedir.

Hareket alanı giderek daralmaya başlayan Irak, içinden çıkılmaz bu duruma çözüm bulmak için savaşı uluslararası alana taşımıştır. Irak tüm dünyayı yakından ilgilendiren

---

¹¹ Osman Tunahan Berk, Irak'ın Güvenlik Politikaları, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s45

bir faktör olan petrol üzerinden destek bulma arayışına girmiştir. Bunun sağlanması amacıyla Irak, İran'ın sahip olduğu petrol tankerlerini vuracak, İran da misilleme yapmak isteyecek ancak, abluka altında olan Irak tankerlerini bulamayınca Kuveyt ve Suudi Arabistan tankerlerini vuracaktı. Böylece Amerikan bayrağı altında hareket eden Kuveyt tankerlerine saldıracı yapacak olan İran'a karşı, Irak, ABD'nin desteğini sağlamış olacaktı. Bu şekilde işleyen senaryo sonrasında ABD'nin, Irak'a olan desteğinin artacağı varsayılmıştı. 1988 yılına gelindiğinde Irak, 1982'den bu yana İran'ın ele geçirdiği bütün toprakları geri almayı başarmıştır. Bütün bu gelişmelerden ve savaşın önce zararına rağmen Humeyni, Saddam yönetimini devirmek istiyordu. Ancak sonunda bunun olmayacağını anlayınca İran, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etmiştir. BMGK 598 sayılı kararına göre savaş sona ermiş ve her iki ülkede savaş öncesi sınırlara geri dönmeyi kabul etmiştir. ABD'nin Irak'a verdiği destek ve uyguladığı ekonomik ve politik yatırımların daha sonraları İran'ın hafızasında derin tahribatlar meydana getirecek ve bundan sonraki dönem de dış politikasının oluşmasına ciddi bir yansıma yapacaktır.¹² Son bulan savaş iki ülke açısından da yıpratıcı bir etki yaratmış ve ülkenin altyapısı büyük oranda yerle bir olarak hem sosyal hem de ekonomik alanda büyük bir çöküntünün yaşanmasına neden olmuştur.

İki ülke açısından da ciddi tahribatlar meydana getiren Irak-İran savaşı tam 8 yıl sürmüş ve savaşın maliyeti Irak ekonomisi için yıpratıcı olmuştur. Irak bu dönemde birçok ülkeden borç almış ve savaşın maliyetini bu şekilde finanse etmiştir. Savaş sonrasında gelindiğinde ise Irak için çözülmesi gereken en önemli sorun, bu borçların geri ödenmesi ve ülkenin yeniden yapılandırılması için kaynak temin edilmesidir. İran'la yapılan savaş boyunca Irak 100 milyar dolarlık silah alan Irak, ülkenin bütün döviz rezervlerini tüketmiş ve 40 milyar dolarlık bir dış borçlanma yoluna gitmişti. Ancak bütün bunlar Saddam'ın, bölgesel güç olma arzusunu ortadan kaldıramamış ve yeniden etkin bir güç olmak için mali desteğe olan ihtiyaç artmıştı. İşte bu noktada Kuveyt ön plana çıkmaya başlamıştır. Saddam, Kuveyt topraklarında çıkan petrolü kontrol altına almak ve buradan mali destek sağlamak amacıyla Kuveyt üzerinde hak iddia etmiş ve buranın Irak topraklarına ait olduğunu gündeme getirmiştir. Saddam öncelikli olarak, savaş boyunca kendi ülkesine ait petrolü çıkartarak Kuveyt'in satış yaptığını ve

---

¹² Barış Doster, Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Sayı 44, Ağustos 2012, S. 46

buradan haksız bir kazanç sağladığını gündeme getirerek tazminat istemiştir ancak beklediği yanıtı alamayınca 2 Ağustos 1990 yılında çareyi Kuveyt'e saldırmakta bulmuştur. 8 Ağustos 1990 tarihinde Saddam yaptığı bir açıklama ile Kuveyt'i ilhak ettiğini bütün dünyaya duyurmuştur. Böylece tarihe I. Körfez Savaşı olarak geçen Kuveyt saldırısı, bölgede istikrarın yok olmasına ve ABD liderliğinde, Irak karşıtı bir cephenin meydana gelmesine neden olmuştur.¹³

Saddam'ın Kuveyt'e yönelik saldırısı ve açıklamaları, uluslararası alanda büyük bir yankı uyandırmıştır. Özellikle ABD, Saddam'ın bu saldırısından ciddi endişeler duymuştur. İran-Irak savaşında açıkça Irak'tan yana tavır alan ABD, şimdi Körfez dengesinin kendi aleyhine sonuçlanmasına karşı harekete geçmiştir. Saddam'ın bölgede giderek saldırgan bir politika izlemesi ve Körfez Ülkelerini kontrol altına alarak bölge petrolünü tek elde toplama arzusu, petrolün arzı açısından ciddi bir endişe doğurmuştur. İşte böyle bir ihtimalin önlenmesi için uluslararası toplum harekete geçmiş gerek Körfez ülkeleri gerekse de ABD, BM ve Türkiye, Irak'a karşı harekete geçmiştir.

Irak'a yaptırım ve ambargo uygulanması için toplanan BM, aldığı 661 sayılı kararla Irak'ın, Kuveyt'ten çekilmesini ve alınan ambargo kararlarına bütün ülkelerin uyması yönünde bir beyanatta bulunmuştur. Alınan bu kararlara Türkiye de destek vermiş ve Cumhurbaşkanı Özal, Türkiye-Irak petrol boru hatlarını kapattığına yönelik bir açıklama yapmıştır. Türkiye'nin, Irak'a karşı aldığı ilk ambargo kararı olması bakımından bu hamle çok önemlidir. Türkiye, Irak'ın uluslararası pazara açılması için önemli bir geçiş noktasıydı. Dolayısıyla böyle bir karar Irak'ın petrol ihracından elde ettiği gelirleri büyük ölçüde etkilemiş ayrıca üçüncü ülkelerin, Türkiye üzerinden Irak'la yaptığı ticaretin de son bulmasına neden olmuştur. Aslında Özal'ın böyle bir karar alarak Türkiye'nin aktif bir almasını istemesi, Musul ve Kerkük üzerinde yeniden kontrol sağlamak istemesinden kaynaklanmaktaydı. ABD ile ortak hareket etmek isteyen Özal, alacağı destekle Türkiye'nin bu bölgeyle tarihsel bağlarını güçlendirmek istiyordu. Özal, Irak'ta bir tür konfederasyon kurularak, eşit haklara sahip Arap, Kürt ve Türk bölgesinin kurulmasını; Kürt Bölgesi'nin Erbil ve Süleymaniye'den, Türk Bölgesi'nin ise Kerkük ve Musul'dan oluşmasını istiyordu.¹⁴ 5 Eylül 1990'da Türkiye

---

¹³ İzzeti, a.g.e, S.31

¹⁴ a.g.e, S45

Büyük Millet Meclisi, ülkenin sınır dışına asker göndermesi ve yabancı ülkelerin silahlı kuvvetlerinin Türkiye’de asker bulundurmasına yönelik tezkereyi onaylamıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin sonraki dönemlerde, aldığı yaptırım kararları, BM’nin 667 ve 670 sayılı kararları ile daha da genişliyordu.

Irak’ın BM kararlarını uymaması sonucunda, 17 Aralık’ta Irak’a, hava harekâtı başlamış, aralıksız süren savaş sonucunda Irak’ın altyapısı, haberleşme ve ulaşım ağı büyük ölçüde yok edilmiştir. 25 Şubat’ta yoğun olarak yeniden başlayan harekât ile birlikte Irak, BM kararlarını uyacağını açıklamasına rağmen saldırılar iki gün daha devam etmiştir. Neticede müttefik kuvvetlerin de kabul etmesiyle birlikte 27 Şubat’ta ateşkes antlaşması imzalanmış ve saldırılar durmuştur. Savaş Türkiye üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmiş ve ekonomik açıdan ciddi tahribatlara neden olmuştur. İki ülke arasındaki ticaret sıfırlanmış ve Türkiye büyük bir ekonomik kayıp yaşayarak Irak-Türkiye ilişkileri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde işsizlik giderek artmış ve buda PKK’ye katılım oranlarında yükselişlere neden olmuştur. Ayrıca yönetimin Irak toprakları üzerinde güç kaybetmesi ile birlikte Kuzey Irak’ta kontrol edilemeyen topraklarda PKK kontrolü sağlamış ve bu sorun Türkiye açısından ciddi güvenlik riskleri doğurmuştur. Aynı şekilde, tarihsel olarak sürekli olarak etnik ve mezhepsel gerilimlerin yaşanmasına sahne olan Irak, bu savaşta da Kürt-Şii-Sünni gerilimi yaşanmıştır. Savaş boyunca Saddam yönetimi Kürtleri ve Şiileri sürgün etmiş ve ciddi baskılar yaratmıştır. Bu baskılar ve sürgünlerin yarattığı en büyük etki ise sığınmacılar sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir yandan Saddam’ın baskılarına maruz kalan Kürt ve Şii gruplar, diğer taraftan, ABD’nin de desteğini alarak sistem içerisinde ciddi krizlerin ve mücadelelerin yaşanmasına neden olmuştur. Kürt lideri Barzani ve Talabani bu kargaşa ortamını kendi lehine çevirmek için bir mücadele vererek sistem içerisinde etkin bir rol oynamak istemişlerdir. 4 Mart 1991’de Şiilerin ayaklanması ile başlayan süreci, Kürt gruplar da takip etmiş ve 7 Mart’ta Kürtler de Saddam yönetimine karşı ayaklanmışlardır. Baas yönetimi bu isyanları bastırmak için Cumhuriyet Muhafızlarını devreye sokmuş ve neticede ülke adeta bir iç savaş sürecine sahne olmuştur. Kürtlerin, Musul’a sahip olma planlarını bozmak için, Irak ordusu operasyon başlatmış ve birçok sivilin ölümüyle bu süreç devam etmiştir. Ayrıca bu saldırılar sırasında Musul petrol bölgeleri de Irak Ordusunun saldırılarına maruz kalarak birçok petrol kuyusu helikopterler tarafından bombalanmıştır. Kürtlerin ayaklanmasını

fırsat bilen İnan, yıllarca kendisine karşı savaş veren Saddam'a karşı ayaklanan gruplara destek vermiştir. Irak Ordusunun saldırılarına maruz kalan birçok peşmerge grubunun Irak topraklarını terke etmesiyle birlikte sığınmacılar sorunu ortaya çıkmıştır.

Ülkeye gelen sığınmacıların giderek artması ile beraber Türkiye, olayı BM Güvenlik Konseyine taşıyarak, sorunun çözülmesi için Irak'a baskı yapılmasını istemiştir. Türkiye BM'de Fransa ve İnan'ın desteğini alarak tüm üye ülkeleri ve insani kuruluşları olayı çözme konusunda yardıma çağırmıştır. Olayın giderek içinden çıkılmaz bir hal almasıyla birlikte Türkiye, güvenli bölgenin kurulmasını gündeme getirmiştir. Özal bu hamleyle sığınmacı sorununu çözmek ve bu sığınmacıları Irak'a göndermeye çalışmıştır. Türkiye'nin güvenli bölge oluşturmaya yönelik çağrılarına İngiltere ve Fransa destek olmuştur. Kürt gruplar da bu fırsatı değerlendirmek istemiş ve güvenli bölgenin sınırlarının geliştirilmesi için çalışmalar başlatmışlardır. ABD'nin 12 Nisan tarihinde Irak ordusuna, 36. Enlemin Kuzeyinde helikopter ve savaş uçağı kullanmaması için yaptığı telkinle beraber "güvenli bölge" uygulama alanı bulmuştur.

Bu dönemde gerçekleşen önemli olaylardan biri de "Huzur Operasyonları" olmuştur. Sığınmacıların yeniden Irak'a dönmeleri için Kuzey Irak'ta kamplar kurulmuştur. Sığınmacılara insani yardımda bulunmak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla Türkiye'nin lojistik destek sağladığı bu operasyonlara huzur operasyonları adı verilmiştir. Türkiye, Amerikan askerleri ile birlikte, birçok ülkenin de içinde bulunduğu asker birliklere yalnızca insani yardım yapılması koşulu ile 30 gün süreyle, Kuzey Irak'a destek olmak amacıyla Türkiye'nin lojistik bir üs olarak kullanılmasına izin vermiş ve bu sürenin bitmesi ile birlikte, iki kez daha uzatılmıştır. Güvenli Bölgenin kurulmasına kadar geçecek süre içerisinde devam edilmesi planlanan bu girişime Irak her ne kadar içişlerine karışıldığı gerekçesiyle karşı çıkmışsa da, 18 Nisan'da BM'nin yardım gruplarının ülkeye girmesine onay verilen anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Nisan 1991'e gelindiğinde artık güvenli bölge kurulmuş bulunuyordu. Bu girişimler neticesinde birçok sığınmacı ülkesine geri dönmüş ve Türkiye'de bulunan sığınmacı sayısı giderek azalmaya başlamıştır.

Kamplara sığınan sığınmacılar, artık güvenin sağlanması ve uluslararası toplumun devreye girmeye başlaması ile birlikte evlerine dönmeye başlamışlar ve kamplardaki

sayı giderek azalmaya başlamıştır. Ancak evlerine dönen sığınmacıların yeniden bir saldırıya uğramaları riski Türkiye'yi endişelendirmiştir. Böyle bir senaryo Türkiye'ye daha uzun süreli kalacak bir mülteci akışına neden olabilirdi. Bu yüzden Türkiye, ABD'yi bazı önlemler alma konusunda ikna etme çabası içine girmiştir. Bu önlemler arasında öncelikli olarak “hızlı tepki gücünün” kurulması, İncirlik'te kurulacak olan üssün hava sahasını Irak ordusuna karşı denetlemeye devam etmesi ve Irak'ta iletişimde kalabilecek bir timin bulundurulmasıydı. Türkiye daha önce yaşananlardan ders çıkarmış ve sınır güvenliğini koruma yönünde ciddi bir mücadele vermiştir. Türkiye'de Bakanlar Kurulunun onayladığı 12 Temmuz 1991 tarihli yasa ile ABD, Fransa, İtalya ve Hollanda birliklerinden oluşan bir gücün Türkiye'de konuşlanmasına izin vermiştir. Aynı zamanda Kurulan Çekiç Güçle birlikte Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'a herhangi bir saldırısı karşısında bu güç hızlı bir şekilde tepki verebilecek ve burada güvenliği kontrol altına alabilecekti.¹⁵ 1996'dan itibaren Çekiç Güç'ün adı değişerek Kuzeyden Keşif Harekâtı (Operation Northern Watch) adını almıştır. Böylece 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren Çekiç Güç, yerini ABD, Türkiye ve İngiltere'nin sadece hava gücü kullanabileceği bir sistem meydana gelmiştir.¹⁶

Irak'ın, Kuveyt'e saldırarak Körfez dengelerine müdahale etme girişimi uluslararası toplum tarafından artık Saddam'ın güvenilir bir müttefik olduğu yorumlarının yapılmasına nede olmuş. Saddam'ın Irak yönetimine gelmesiyle beraber saldırgan bir dış politika izlemiş ve Körfezde petrolü tek elde toplama isteği gerek bölge ülkeleri gerekse de üçüncü ülkeler tarafında endişe verici olarak görülmüştür. ABD'nin yaşadığı 11 Eylül saldırıları ile artık Saddam'a karşı operasyon başlamıştı. ABD, Irak'a karşı, nükleer silah bulundurma ve terör örgütlerine destek verdiği gerekçesiyle Irak'a karşı askeri güç kullanarak Saddam'a karşı savaş başlatmıştır.¹⁷ ABD'nin, Irak'a başlattığı saldırı ile Türkiye'den beklentilerine olumlu cevap verilmemiş buna karşılık Kürtler, ABD'ye büyük destek vermişler ve en büyük müttefik olmuştur.

---

¹⁵ Baskın Oran, Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu, (çevirimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/473/5469.pdf>

¹⁶ Tunç, Ç, (İlkbahar 20029, Değişen Dünya Düzeni, Değişen Barış Gücü Misyolları ve Türkiye'nin Katkısı, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/258-272%20Cigdem.pdf>

¹⁷ Reçber, S. (2008), Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, No: 13, ss.55-75, 2008 <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/Mg2usuJqNdFDsG66YJz72sRYn2yXCU.pdf>

1.2 Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Statüsü

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra politik sistem yeni bir yapılanma sürecine girmiş ve eski uygulamaların yerini yeni yapılanmalar almak zorunda kalmıştır. Bu yeni yapılanma sürecinde küresel aktörlerin yanı sıra bölgesel aktörler ve yönetimler de sistem içerisinde yeni bir düzenlemeye giderek yerini almaya başlamıştır. Kurulan bu yeni sistemden Ortadoğu Bölgesi de nasibini almış ve 1990'dan sonra bütün aktörler bu süreçten etkilenmiştir.¹⁸ Körfez Savaşı sonrasında, Saddam yönetimin saldırgan politikaları sonucu ortaya ciddi bir göç hareketi çıkmaya başlamış ve bu göçler zamanla uluslararası bir sorun haline gelmeye başlayarak BMGK'nin gündemine gelmiştir. Yönetimin, Irak'ın Kuzey bölgesinde yaşayan Kürtlerin, Saddam rejiminden korunması ve Irak'ta güvenli bölge kurma arayışlarının nasıl geliştiğini bir önceki bölümde ele almıştık. Turgut Özal'ın da destek verdiği ve BM'de görüşülerek uygulama alanı bulan Çekiç Güç'ün kurulması ile birlikte Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurma arayışları hız kazanmaya başlamıştır. Çekiç Güç'ün ortaya çıkardığı güvenlik sayesinde Kürt Devletinin ortaya çıkma imkânı oluşmuş ve Kürtlerin sistem içinde etkin bir güç olma arayışı, ABD tarafından destek bulmaya başlamıştır. Irak'ın Kuzeyinde parlamento seçimlerinin yapılması için Kürdistan Cephesi liderleri girişimlerde bulunmuş ve bu konuda Türkiye'nin olumlu görüşünü alarak Mayıs 1992 yılında Washington'un teklifi ile seçimler düzenlenmiştir. 4 Temmuz 1992 yılında bölgesel hükümet teşkil edilmiş ve 5 Ekim 1992'de de yerel parlamentonun aldığı bir kararla federe devlet statüsü onaylanmıştır.¹⁹

1.3 Irak Kürdistan Bölgesi'nde Başlıca Aktörler ve Siyasal Partiler

KDP, Kürdistan siyasetinde etkin partilerden biri olup tarihsel geçmişi bakımından Irak'ın en köklü partilerden birisidir. 1945 yılında kurulan KDP 8 maddelik bir program hazırlayarak isteklerini bildirmiştir. Bu 8 maddelik bildiri:

---

¹⁸ Serhat Erkmen (2002), Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, ASAM Ortadoğu Araştırmaları Masası, Cilt 8, Sayı 4 (çevrimiçi)

<http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/160-188%20Serhat.pdf>

¹⁹ Yılmaz, S. Irak'ın Kuzeyi İçin Türk Dış Politikası,

http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/Irak%FDnKuzeyi_TDP.pdf

1. *İran'daki Kürt halkı kendi yerel yönetimine sahip olmalıdır ve İran sınırları içinde özerkliği tanınmalıdır.*
2. *Anadillerinde öğrenim hakları olmalıdır. Kürt topraklarında resmi dil Kürtçe olmalıdır.*
3. *Ülkenin Anayasası Kürdistan'daki yerel yöneticilerin toplumsal ve idari konularda yetki sahibi olmak üzere seçimle işbaşına gelmelerini garanti etmelidir.*
4. *Devlet memurları yerel halktan seçilmelidir.*
5. *İki tarafın da geleceğini güvence altına almak üzere köylüler ve toprak sahipleri arasındaki anlaşmaya temel olacak genel bir yasa çıkartılmalıdır.*
6. *KDP, Azerbaycan halkının ve Azerbaycan'daki azınlıkların (Süryaniler, Ermeniler, vb.) kardeşliği ve birliği için mücadele eder.*
7. *KDP, tarım ve ticaretin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi, Kürt halkının maddi ve manevi kalkınmasının sağlanması ve Kürdistan'ın doğal kaynaklarının en iyi biçimde kullanılması için çalışır.*
8. *KDP, bütün İran halklarının siyasal özgürlüğünü ve ülkenin böylelikle kalkınmasını ister.*²⁰

KDP'nin ilk başkanı Molla Mustafa Barzani olup etkin olduğu bölgelerde Bahdinan Kürtçesi konuşulmaktadır.²¹ KDP kurulmadan öncede Molla Mustafa Barzani birçok kez Kürt isyanlarında rol almıştır. İsyanda Irak hükümetinden kaçan Mustafa Barzani 1932 yılında Türkiye'ye kaçmış; ancak Türkiye bu isyanları "Irak'ın iç işleri" olarak değerlendirmiş ve Mustafa Barzani ile adamlarını sınır dışı etmiştir. Bu dönemde Irak ile Türkiye ilişkileri iyi bir seyir izlemiş 1932 yılında dostluk ve iyi ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Aynı yıl Irak ve Türkiye Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Kurulan Sadabat Paktı da aynı şekilde Türkiye ve Irak ilişkilerinin seyri açısından önemli bir anlaşma olmuş; ancak II. Dünya Savaşıyla birlikte önemini kaybetmiştir.

26 Mart 1946 tarihinde Türkiye ve Irak arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri" anlaşması yapılmış ve bütün bunların Irak'ta varlık gösteren Kürtlere yansması

²⁰<http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/IranKurdistani.pdf>

²¹ Hatice Sultan Gezgin, Türkiye'nin 2003-2010 yılları arasında Kuzey Irak Politikası, beykent üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı uluslararası ilişkiler bilim dalı, yüksek lisans tezi, İstanbul, 2011

olumsuz olmuştur. 26 Ocak 1946 tarihinde İranlı Kürt Kadı Muhammed tarafından “Mahabad Kürt Özerk Cumhuriyetinin” ilan edilmesi ile birlikte Irak hükümeti Barzani hakkında idam kararı çıkarmış ve Barzani 110 adamı ile birlikte Türkiye-İran sınırı üzerinden SSCB’ye kaçmıştır. 1958’de Irak’ta gerçekleşen darbe ile birlikte bu döneme kadar SSCB’de yaşanan Mustafa Barzani ülkesine geri dönmüştür. KDP, Irak tarihinde önemli bir yer edinmiş ve lideri Molla Mustafa Barzani, Kürdistan’ın statüsü Kürt halkının geleceği için ciddi mücadeleler vermiş ve büyük bedeller ödemiştir. Molla Mustafa’nın ölümünden sonra KDP’yi bir süre oğulları İdris ve Mesud Barzani ortaklaşa yönetmişlerdir 1987 yılında ölen İdris Barzani ile birlikte partinin başına Mesud Barzani geçmiş ve günümüze kadar yönetmiştir ve yönetmeye devam etmektedir. 2000’li yıllardan sonra yapılan seçimlerde KDP sürekli olarak gelişmiş ve etkinliğini arttırmıştır. Özellikle 2009 ve 2010 seçimleriyle birlikte ciddi bir performans göstermiş ve 1999 yılından beri kongre yapmayan KDP 2010 yılında kongre yapmıştır. Bu kongrede Mesud Barzani yeniden başkan seçilmiş partinin önemli bir ismi olan Neçirvan Barzani ise genel başkan yardımcılığına seçilmiştir.

Kürdistan Yurtseverler Birliği de Irak’ta mevcut olan siyasal sistem içerisinde önemli bir konuma sahiptir. KYB doğrudan bir oluşum olarak ortaya çıkmamış, KDP’den ayrılan bir grup olarak doğmuş olan bir siyasal harekettir. KDP’nin içinde özellikle Molla Mustafa Barzani’nin sürgünde olduğu yıllarda giderek güçlenen bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmaya başlamıştı. 1964 yılında parti içindeki problemleri gidermek amacıyla KDP, Celal Talabani ve yandaşlarını partiden ihraç etmişti. bu ayrılmadan sonra Celal Talabani ve yandaşları bir araya gelerek 1975 yılında KYB’yi kurmuşlardır. KYB, ağırlıklı olarak Süleymaniye Bölgesinde etkin bir güç konumundadır.²² KYB, 1996 yılında KDP ile yürüttüğü savaşı kaybedinceye kadar Erbil’de de önemli bir güç durumundaydı. Ancak savaş kaybedilmiş olsa bile KYB’nin Erbil’de halen destekçileri bulunmakta ve bu destek günümüze kadar yapılan bütün seçimlerde kendisini göstermektedir. Irak Kürdistan Bölgesi’nde önemli bir merkez olan ve eğitim, kültür alanında önemli bir konumu ve geçimişi olan Süleymaniye Bölgesi ağırlıklı olarak KYB’nin etki sahasındadır ve bu da KYB’nin ülke içindeki siyasal denklemindeki ağırlığını ve rolünü arttırmaktadır. Ancak KDP’den ayrılarak kurulan KYB, zamanla kendi içerisinde de muhalif hareketlere sahne olmuş ve bu

---

²² Sultan Gezgin, s25

muhafif hareketler zamanla KYB'den bazı grupların ayrılmasına neden olmuştur. 2006 yılında partiden ayrılan Noşirvan Barzani, partinin güç kaybetmesine neden olmuş ve 2007 yılında partide değişim isteyen muhafif bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. KYB'nin giderek örgüt içi sorunlar yaşamasının bir sonucu olarak 2009 yılında yapılan seçimlerde Süleymaniye Bölgesinde seçimleri kaybetmiştir. Seçimlerin getirdiği başarısızlıkla birlikte parti içinde reform getirmek isteyen KYB, 2010 yılında bir kongre gerçekleştirmiş ve bu kongrede önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu reformlardan sonra kısmen bir toparlanma süreci başlamıştır. Bu toparlanmanın en önemli göstergesi ise 2010 yılında KYB'nin aldığı oy miktarında yaşanan değişimdir.

2009 yılında yapılan seçimlerde Süleymaniye Bölgesinde KYB'yi yenerek adını duyuran Goran Hareketi de Irak'ta önemli bir siyasal parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Goran Hareketi, tarihsel arka planı incelendiğinde 1990 yılında kadar uzanan bir düşünce geçmişı olmamasına rağmen, kuruluşu KYB içindeki parti uygulamalarından ve uygulanan politikalardan memnun olmayan bir parti içindeki farklı hiziplerin bir araya gelerek farklı bir adres aramalarına dayanmaktadır. İlk atağını 2009 yılındaki seçimlerde KYB'ye karşı gösterdiği başarı ile gerçekleştiren Goran Hareketi'nin lideri Noşirvan Barzani'dir. 2009 yılında gerçekleştirilen Kürdistan meclis ve başkanlık siteminde aldığı yüksek oy miktarıyla gündeme gelen Goran Hareketi, giderek muhalefet konumunu güçlendirmektedir.²³

Kürdistan Bölgesinde etkili olan bir diğer parti ise Kürdistan İslami Birliği Partisidir. Hareket genel olarak Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinden etkilenmiştir. KİB, Kürdistan bölgesinde Süleymaniye ve Duhok vilayetlerinde ön plana çıkmaktadır. Aslında Süleymaniye Bölgesinde bütün siyasal hareketler bir şekilde taraftar bulmuş bu da Süleymaniye vilayetinin fikir akımları açısından stratejik önemini göstermektedir. KİB'in diğer partilerden farkı; sürekli olarak İslam vurgusunu ön plana çıkarıyor olması ve Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisinden ileri gelmektedir.

---

²³“Irak genel seçimi sonrası Kürt unsurlarının konumu” .
www.21yyte.org. 11.09.2013

KİB gibi İslami kimliğe vurgu yapan bir diğer parti ise Kürdistan İslami Cemaati Hareketi olmuştur. 31 Mayıs 2001 tarihinde kurulan KİC bölgenin en büyük İslam partisidir. Bu hareket özellikle ABD'nin, Irak'ı işgalinde bu müdahaleye karşı çıkmış ve sonraları el-Kaide'ye destek verdiği gerekçesiyle hareketin lideri Ali Bapir 22 ay tutuklu kalmıştır. Şeriat hükümlerine göre yürütülen parti, silahlı kuvvetlerini ortadan kaldırmamasına rağmen silahlı eylemler gerçekleştirmemiştir.

Görüldüğü gibi Kürdistan Bölgesinde birçok siyasal aktör bulunmakta ve ülkeler politika çizgisine göre yakın olduğu siyasi hareket üzerinden bir etki alanı bulmaya çalışmaktadır. 2003 Irak müdahalesi ile birlikte Kürdistan Bölgesi daha bağımsız bir hal almış ve Irak'ta o güne kadar merkezi hükümet tarafından uygulanan baskılar Kürt cephesi açısından biraz zayıflamıştır. 2003 ABD müdahalesi ile birlikte Türkiye'nin, Kürdistan Bölgesine yönelik dış politikasında güvenlik, enerji, Türkmenler ve ticari ilişkiler önemli yer edinmiştir.

2. İLİŞKİLERİN BÖLGEYE ETKİSİ

2.1 İran

İki ülke arasında başlayan ve 1980’de savaşa yol açan ilişkilerin tarihi, coğrafi ve ideolojik kökenleri bulunmaktadır. İran-İrak arasında var olan rekabet Osmanlı ve Sasani dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı’nın giderek güç kazanması ve bölgede etkili bir güç olarak kendisini hissettirmeye başlamasıyla birlikte iki imparatorluk arasında sorunlar oluşmaya başlamıştır. İslam’ın farklı olarak yorumlandığı iki imparatorluğun sınır bölgelerinde orta ölçekte çatışmalar hâkimdi.²⁴ Bu çatışmaların temelinde ise körfezde egemen güç olma, Dicle ve Fırat gibi bölgeler üzerinde hâkimiyet kurma yarışı yatmaktaydı. Bu bölgede coğrafi ve ekonomik hâkimiyet kurmak güç mücadelesinde dengeleri değiştirebilecek bir önem arz etmektedir. Ayrıca Şattularap iki ülke arasındaki rekabetin önemli bir parçasıdır. Nehir stratejik ve ekonomik açıdan iki ülke açısından önem arz etmekte ve özellikle Irak için sınırın tanımlanması açısından önem taşımaktadır. Sovyetler ve İngiltere’nin uluslararası ölçekteki güç mücadelesinden nasibini alan İran ve Irak arasındaki sınır çatışmasının temelinde de bu iki ülkenin rekabeti yatmaktadır. 1937 yılında yapılan anlaşmayla Irak’a bırakılan Şattularap Nehri, İngiltere’nin bölgeden çekilmeye başlamasıyla birlikte yeniden bir anlaşmazlık konusu olmuş ve İran buranın alınması için 1970’lerin başında sınır anlaşmasının maddelerini değiştirmek istemiştir. Bu dönemde İran küresel boyutta petrole olan ihtiyacın önemini anlamış ve bulunduğu coğrafyada petrolün arzı için limanlara olan ihtiyacın farkına varmıştır. Ancak İngiltere’nin bu dönemde Irak’ın lehine davranmasından dolayı İran’ın manevra alanı sınırlı kalmıştır. Bunun belirgin örneklerinden biri de 4 Temmuz 1937 yılında Tahran’da imzalan ve İran ile Irak arasındaki sınırının Şattularap Nehrinin doğu yakasından geçmesine yönelik İngiltere’nin İran’a yapmış olduğu baskıdır. 1937’de yapılan anlaşma sonrasında Irak, Şattularap Nehrinin büyük bir kısmı üzerinde kontrol sağlamıştı.²⁵ Ancak İkinci Dünya Savaşının patlak vermesinden sonra iki ülkenin de Şattularap’a bakış açıları değişmiş ve 1955 yılında Bağdat Paktının oluşturulmasından sonra sorunun çözümü için uygun bir

---

²⁴ Mesut Özcan, Sorunlu Miras Irak, Küre Yayınları, 2003, s.83

²⁵ İbrahim Erdal, Atatürk Dönemi Türk-İran ilişkileri ve Sadabad Paktı, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 34, 2012, s. 85

zemin oluşmaya başlamışsa da, sonrasında Irak'ta meydana gelen iç siyasal gelişmelerin dış politikaya yansması sorunun çatışma zeminine sebep olmuştur. Irak'ta bulunan Kürtlerin zamanla güçlenmesi Irak'ta mevcut Şii nüfusunun etkisiz olmasına sebep olacak ve bu da İran'ın Irak üzerindeki etki alanını daraltacaktı. Dolayısıyla İran'ın Irak'a karşı politikasını izlerken iki ülke arasındaki sınır sorunları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan su sorunu, Kürt nüfusu ve yine buna bağlı olarak ortaya çıkacak Şii egemenliğinin azalması gibi faktörler bir bütün olarak ele alınmalıdır. 1958'de Irak'ta monarşinin yıkılması ile İran-İrak gerginliği daha da tırmanmıştır. Bu tarihte Irak'ta Sovyetlerin desteğini alarak darbe yapan ve ülke yönetimini ele geçiren General Abdülkerim Kasım ile birlikte dış politika vizyonunda önemli değişiklikler gerçekleştirmiş ve çatışma temelli bir dış politika anlayışın belirtileri baş göstermeye başlamıştır. General Kasım'ın yönetime geçmesinden hemen sonra ülke içindeki Kürt gruplara yönelik bazı düzenlemeler başlamış ve darbeden hemen sonra yayınlanan geçici anayasa Arapların ve Kürtlerin birlik halinde olduğu ve bu iki halkın ulusal haklarının anayasal güvenceye alındığına dair madde eklenmiştir. Söz konusu maddenin eklenmesinden sonra ülke içinde olumlu bir hava oluşmaya başlamış ve Barzani yönetimindeki Kürt gruplar, merkezi yönetime yakınlaşmaya başlamıştır. Bundan sonraki dönemde ülke içinde bazı haklar elde eden Kürtler bir yandan iç politikanın önemli bir aktörü olmaya başlarken diğer yandan da Irak'ın dış politikasından da önemli bir aktör olacaktır. Sonraki dönemlerde bu sorun İran ve Irak arasındaki ilişkilerde de kendisini gösterecektir. Böylece İran'la olan ilişkilerde sınır sorunlarının yanında artık iki ülke arasında Kürt sorunu da oluşmaya başlamıştır. Sonraki dönemlerde bu iki ülke bu konuyu birbirinin aleyhine kullanmaya başlayacaktır. Irak'ta yaşanan bu gelişmeler ile birlikte İran'da da iç politikada siyasal bir değişim oluşmaya başlamıştı. General Kasım darbesiyle birlikte Irak'ta monarşi yıkılmış ve bundan sonraki dönemde de İran ve Irak arasındaki gelişmelerde bölgesel ve uluslararası sorunlar etkili olmaya başlamıştır. Özellikle Sovyetlerin Irak'a destek vermesiyle birlikte ciddi bir Sovyet endişesi hissetmeye başlamış ve bu endişesinin dış politikaya da ciddi yansmaları oluşmaya başlamıştır. 5 Mart 1959 yılında İran, ABD ile savunma anlaşması imzalamıştır.

1970'li yıllarda İran ABD'nin de desteğini arkasına alarak Kürtleri yönetime karşı kışkırtmış ve bu dönemde Molla Mustafa Barzani'ye en büyük destek İran tarafından

sağlanmıştır. Kürtlerin giderek belirleyici bir aktör olmasıyla birlikte Irak Kürtlerle masaya oturmak zorunda kalmıştır. Baas partisi 1971 yılında İran'ın Kasr-ı Şirin sınırına saldırmış ve bu saldırıya Barzani de destek vermiştir. Irak'ın Kürtlere verdiği bu desteğe rağmen İran da Kürtleri desteklemekten geri durmamış ve karşılıklı yıpratma politikasının bir çözüme kavuşturulması için iki ülke arasında 1975 yılında Cezayir Antlaşması imzalanmıştır. İran'la anlaşılan Irak, İran'ın Kürtlere destek vermeyeceğinden bu anlaşma neticesinde emin olmuş ve ülkesinde bu dönemde ciddi bir Kürt nüfusunu katletmiştir. Bu anlaşmanın bir diğer sonucu ise 1980 yılına kadar İran ve Irak ilişkilerinin iyi bir seyir izlemiş olmasıdır.²⁶ Ancak 1980 yılında iki ülke açısından da son derece yıpratıcı bir savaş patlak vermiş ve savaşın yansımaları günümüze kadar süre gelmiştir. İran, Irak'la giriştiği savaşta Kürtleri Saddam yönetimine karşı desteklemiş, siyasi ve lojistik destek sağlamıştır. Böylece Irak bir yandan İran'la savaşırken diğer yandan da İran tarafından desteklenen ve kendisine karşı ayaklanan Kürtlerle mücadele etmiştir.

İran ve Irak ilişkilerinin önemli faktörlerden biri de Kuzey Irak'ta bulunan ve giderek güçlenen Kürt nüfusu olmuştur. İran, zamanla kendi ülkesinde bulunan Kürtlerin de bağımlı olma isteğinden endişe duymuş ve buna karşın Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik politikalar izlemiştir. İran'ın Irak'a yönelik dış politikasının belirlenmesindeki en önemli faktör bu olmuş ve ilişkiler bunun üzerine şekillenmiştir. 1979 devriminden sonra ilişkiler farklı bir boyuta ulaşarak dış politikanın temelinde güvenlik ve rejim ihracı tehdidi olmuştur. Irak'ta bulunan Şii grupları harekete geçirmek isteyen Humeyni, Irak'la ilişkilerin gerginleşmesine ve İran'a olan Batı desteğinin son bulmasına sebep olmuştur.²⁷ İran İslam Devriminin bölge ülkeleri üzerinde yaptığı en büyük etki, kurulan rejimin İran tarafından bölge ülkelerine ihraç edilme endişesi olmuştur. Saddam hem bu endişelerin verdiği korkuyla hem İran'ın içinde bulunduğu kargaşa durumundan yararlanmak için 1975 yılında yapılmış olan Cezayir Anlaşmasını yırtarak tek taraflı olarak iptal etmiştir.²⁸ Ardından 1980 yılında Irak, İran'ın batı kesimini işgale başlamıştır. Askeri ve teknoloji kapasitesi yüksek olan ve bölgedeki Arap ülkelerinden de yardım alan Irak, İran'da kendisine karşı savaşmaya

---

²⁶ Özalp, H. (2005), Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü, http://www.rizgari.com/ebook/HisyarOzalp_G.Kurdistan_HukukiStatusu.pdf

²⁷ Faruk Sönmezöğü, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 200, s.378

²⁸ İzzeti, a.g.e, S.87

hazır Şii milliyetçilerin İslam devrimi çatışı altında toplandığını görünce ciddi bir yara almıştır. İran, Irak'ı sınırlarının dışına püskürtmeyi başarmış ancak bu sefer de Şiiler için kutsal bölgesi olan Kerbela ve Necef'e saldırmıştır. Ancak 1988 yılında ateşkesle savaşın sona ermesiyle birlikte yapılan anlaşmada bu konuya dair bir madde gündeme gelmemiştir. Saddam yönetimi Huzistan'da yer alan zengin petrol kaynaklarını ele geçirmeyi ve Şattularap üzerinde kontrolü sağlayarak bölge üzerinde denetimini arttırmak ve petrol akışına yön vermek istiyordu. Savaşta sık sık sınır sorunları gündeme gelmiş ve Şattularap su sınırı üzerinden anlaşmazlık yaşanmıştır. Ancak girdiği savaş Irak ve İran ekonomisini yıpratmaktan öteye gidememiş ve özellikle Irak ciddi bir borç batağına saplanmıştır. Savaş boyunca ABD ve SSCB'nin desteğini alan Irak, İran'a karşı Batı tarafından dengeleyici bir güç olmuştur. Bu desteğin temel nedeni ise İran'ın aşırı Batı karşıtlığı söylemini dillendirmesi olmuştur. Neticede savaş sona erdiğinde Şii mezhebi ve Şii milliyetçiliği yükselişe geçmiş ve Humeyni iktidarı halk tarafından desteklenir bir hal almıştır. Dolayısıyla İran-Irak savaşının, İran üzerinde bütünleştirici bir etki yarattığı söylemek mümkündür.

1980 Savaşının bir diğer yansıması Irak'ın Kuveyt'e saldırması olmuştur. Çünkü savaş sona erdiğinde Irak diğer ülkelere karşı borçlanmıştı ve bu açığı gidermek için de Kuveyt'teki petrol bölgesi üzerinde kontrol sağlamak istiyordu. Bu amaçla Kuveyt'e saldıran Irak uluslararası toplumdan ve İran'da ciddi eleştiriler almış ve körfez güvenliğinin tehdit altında olduğu dile getirilmiştir. Bir yandan ABD Irak'ın bu saldırgan politikasıyla körfez petrol dengesi ve arzının tehlike düşmesinden endişe ediyor diğer yandan da bölge ülkeleri ve İran açık bir şekilde bunu kendisine karşı bir tehdit olarak algıyordu. Nitekim bu dönemde İran resmi kanallar vasıtasıyla Kuveyt'in işgalini açık bir şekilde kınamış ve Kuveyt'ten çekilmesi yönünde tenkitte bulunmuştur. İran kanadında ABD'nin bu savaşla bölgeye müdahil olma endişe doğmuştur. Yoksa İran, Saddam yönetiminin zayıflamasını pragmatik bir bakış açısıyla kendi lehine bir olay olarak görmekteydi. Kuveyt'te başlayan işgalin Irak için bir diğer önemi ise Körfeze inme isteği olmuştur. Saddam yönetimi Kuveyt sınırına askerleri yığınca kadar İran'a Şattularap nehri konusunda hiçbir taviz vermemiştir.

“15 Ağustos 1990'da Irak, Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin ve İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin BM Genel Sekreteri'ne vererek Irak'ın 1975 Cezayir

Anlaşması'na yeniden uyacağını belirtmiştir. Bu çerçevede Irak, işgal altında tuttuğu İran topraklarından 17 Ağustos 1990'da çekilmeye başlamıştır.²⁹

II. Körfez Savaşıyla birlikte Irak uluslararası toplum ve bölgedeki ülkeler tarafından Saddam yönetimi bir tehdit olarak görülmeye başlamış ve 2003 müdahalesine kadar giden bir süreç yaşanmıştır. Saddam'ın Kuveyt doğal kaynaklarından yararlanarak dış borçlarını ödeme ve önemli bir bölgesel güç olma projesi ABD müdahalesi sonuçlanmıştır. Bu şekilde Irak'ın gerek Arap Devletleri gerekse İsrail ile ilişkilerinde bölge dengelerini değiştirebilecek faaliyetlerde bulunma ihtimali, koalisyon güçleri tarafından dikkate alınmıştır.³⁰ Körfez dengelerinin değişecek olma ihtimali ve bölge petrolünün bir elde toplanma endişesi ile Irak'a karşı sert yaptırımlar uygulanmış ve bu yaptırım ile denetimler savaştan sonra da BM komisyonların denetimi altında sürdürülmüştür. Özellikle Saddam yönetiminin ülkedeki Şii ve Kürt gruplara saldırı ihtimaline karşı önlemler alınmıştır. İran-İrak savaşı sırasında yaşanan Halepçe katliamında binlerce sivilin öldürülmesi bu endişenin temel dayanağıydı. Burada göze çarpan bir diğer ayrıntı ise savaş boyunca Halepçe'de katledilen sivillerin Körfez Savaşından sonra aşırı bir biçimde kamuoyu tarafından gündeme getirilmesiydi. Irak'ın İran'a saldırısına destek veren ABD, İran ve Irak arasında bir denge kurma yoluna gitmişken; Irak'ın Kuveyt'e saldırısından sonra dengenin Irak lehine değişmesi ve bölgedeki hayati çıkarlarının zarar göreceği olmasıyla bu konuyu, sivil katliamlarını uluslararası kamuoyuna taşımıştır. Bu dönemden sonra ABD, artık Saddam yönetiminin güvenilmez olduğunu vurgulayarak mevcut yönetimin bölge barışına zarar verdiğini ifade ediyordu. Ayrıca uluslararası sistemden tecrit edilen Irak, ekonomik krize doğru sürüklenmiştir. Bu konuda özellikle Saddam yönetimine karşı muhalefeti güçlendirerek Kürt ve Şii grupların yönetime karşı direnişlerini destekleme yoluna gitmiştir. ABD Başkanı, Irak ordusuna karşı isyan başlatmaları konusunda Kürt ve Şii gruplara çağrı yapmış ve destek sözü vermişti. Şiiler bölgede Irak ordu güçlerinin fazla olmasından dolayı harekete geçemezken, Kürt liderler Barzani ve Talabani, Kuveyt Krizi'ni kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayacaklarına dair Irak hükümetine güvence vermişlerdi.

---

²⁹ Özcan, a.g.e, S 104

³⁰ "Iraq's Culture of Violence"

Tabii bu güvencenin arkasında 1988 yoluna da yaşananların bir daha yaşanabileceği tehdidi önemli bir yer tutuyordu”.³¹

Kuveyt saldırısının Kürtler üzerinde de ciddi etkileri olmuştur. Halepçe katliamı bu Kuveyt işgalinden sonra uluslararası kamuoyunda gündeme gelmiş ve Saddam’ın bu olayı tekrar etmemesi için bir dizi önlemler alınmıştır. Nisan 1991’de İngiltere ve ABD’nin girişimleri ve Kürtlerin korunması amacıyla uçuşa yasak bölgeler oluşturulmuştur. Ayrıca ülkede kimyasal silahların bulundurulduğu ve bunların halka karşı kullanılma tehdidinin ortadan kaldırılması amacıyla BM Güvenlik Konseyi kararıyla kurulan bir takım komisyonlar Irak’ta denetim faaliyetlerine başlamıştır. Kurulan bu komisyonların en önemlileri UNSCOM ve UNMOVIC olmuştur. Ancak bu süreçte ABD, Irak’ın alınan kararlara riayet etmediği ve kimyasal silah bulundurduğu gerekçesiyle Mart 2003’te Irak’ı işgale başlamıştır. İşgal sonrasında Irak-İran ilişkileri bambaşka bir evreye dönüşmüştür.

2003 müdahalesi ile birlikte Irak’ta farklı güç odakları ortaya çıkmış ve Washington’un desteği ile Mesud Barzani ve Celal Talabani liderliğindeki Kürt gruplar buradaki varlıklarını güçlendirerek artık Bağdat yönetiminin kolay kolay müdahale edemeyeceği fiili bir Kürt devletinin temelleri atılmıştır. ABD Kürtler üzerinden bölgede kontrol sağlama yoluna giderken İran bir yandan ülkesi için sürekli tehdit olarak gördüğü Saddam tehdidinden kurtulmuş ve Bağdat’ta kendisine müttefik olacak bir Şii yönetim kazanmıştır. Bundan sonraki dönemde gündeme gelen Bağdat-Tahran ilişkisi bölge dengelerini kökten değiştirecek nitelikte olmuştur. Özellikle 2005 seçimleriyle beraber ülkede Şiiilerin yönetime gelmesiyle beraber İran bölgede jeopolitik konumu arttırmıştır. Bir yandan Irak’la yakınlaşan İran, diğer yandan da Türkiye ile diplomatik ve ticari ilişkilerini geliştirmiş ve bu ittifak sonucunda petrol konusunda söz sahibi olan bir ülke olmuştur. Giderek artan Suriye-Irak-İran ittifakı, ABD’nin müdahale sonrasında kurmak istediği tablo açısından da ciddi risk doğurmuştur. Başlattığı nükleer program çalışmaları nedeniyle Batı tarafında tecrit politikasına maruz kalan İran, Türkiye ile yakınlaşarak bu politikanın etki dalgasını kırmak için adımlar atmıştır. Bunun ilk ayağı olarak İran, PKK konusunda Türkiye ile aynı çizgide yer almış ve hem PKK’ye karşı hem de PJAK’a karşı operasyon girişiminde bulunarak stratejik işbirliğini arttırmıştır.

---

³¹ Ersal Yavi, **Hedefteki Adam Saddam**, Yazıcı Yayınevi, İstanbul. 2000, s. 275

İran ülkesinde faaliyet gösteren PJAK'ı, ABD tarafından desteklenen bir örgüt olarak tanımlamış ve sınırlarında faaliyet gösteren PJAK'ın bulunduğu köylerin boşaltılması için uyarılarda bulunmuştur.³² Bu uyarılar sonrasında İran, PJAK'a saldırarak ciddi kayıplar vermesine neden olmuştur.

2.2 Suriye

Osmanlı İmparatorluğu yıkılana kadar Türkiye ve Irak bu imparatorluğun bir parçası konumundaydılar. Osmanlı'nın dağılmasının ardından 1919 yılında toplanan Milli Kongre'de millî sınırlar tespit edilirken Musul bu sınırların içinde yer almıştır. Buna ek olarak Türkler Kürt yerleşim birimlerini Türk olarak kabul etmekteydiler. Ancak 1916'da imzalan Sykes-Picot antlaşmasıyla Musul Fransa'nın nüfuz alanı olarak tayin edilmiş, daha sonra da Fransa, 1919 yılında Ren Nehrinin doğu yakasında aldığı imtiyazlar ve Musul petrolerinden belirli pay karşılığında Musul'u İngiltere'ye terk etmiştir.³³ Irak 1932 yılına kadar İngiltere'nin vesayeti altında kalmış ve 1950'li yıllara kadar de bu etki devam etmiştir. 1950'lerden sonra Ortadoğu'da belirginleşen SSCB-ABD bloğu Türkiye-Irak ilişkilerine de yansımıştır. Saddam Hüseyin yönetimi döneminde Baas rejiminin bölgede girdiği savaşlar Türkiye-Irak ilişkilerinin belirginleşmesin de büyük etki yaratmıştır. Irak'ın girdiği savaşlarla istikrarsızlaşması ve ülkesindeki farklı güç odaklarını kontrol altına almaya zorlanmasıyla Türkiye açısından ortaya ciddi bir güvenlik zafiyeti doğmuştur. Bu güvenlik tehdidi Kuzey Irak'ta varlık gösteren PKK'nin Türkiye'ye yönelik saldırılarının artması kaynaklı olmuştur. Bağdat'ın Kuzey Irak üzerinde giderek etkisini kaybetmesi muhtemel bir Kürt devletinin kurulması endişelerini güçlendirmiş ve konu Türkiye'nin Irak'a yönelik birinci dış politika önceliği arasına girmiştir. İlişkileri etkileyen bir diğer konu ise Musul sorunu olmuştur. İngiltere gibi bir ülkenin Milletler Cemiyetinde söz sahibi olması Musul'un kaderini belirleyen en önemli etki olmuş ve Musul MC kararıyla Irak'a bırakılmıştır. O dönemde Türkiye, İngiltere gibi güçlü bir ülkeyle karşı karşıya gelmemek için bu kararı kabul etmiştir. Musul'un Irak topraklarında kalması koşulu ile Türkiye buradaki petrolerden 25 yıllık süreyle %10'luk bir pay alma hakkını kazanmıştır. Ancak kararın alınmasından sonra Türk kamuoyu Musul'un Misak-i milli

---

³² Karagül, İ. (23.08.2007), "İran K. Irak'a giriyor, Türkiye ne yapacak?",

<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/IbrahimKaragul/iran-kiraka-giriyor-turkiye-ne-yapacak/6570> 22.08.2007

³³ İzzetî, a.g.e, s.246

sınırları içerisinde olduğunu ve Musul'un Türkiye'de kalması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öyle ki, bu sorun gelecekte de gündeme gelecek ve 1991 yılından Türkiye'de bazı kesimler Musul'un geri alınması için ABD'nin yanında savaşa girilmesi gerektiği fikrini savunacaktır.

Irak'ta varlık gösteren Kürtlerin silahlı eylemleri ilişkiler arasındaki bir diğer sorun olmuştur. Kürtlerin silahlı eylemlerde Irak'a komşu bazı ülkelerin topraklarını kullanmaları hem Türk-İrak ilişkileri hem de Irak'ın bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkilerini etkilemiştir. Özellikle Kürt isyanlarının bastırılması amacıyla Irak ordusunun havadan düzenlediği harekâtlarda birçok kez Türkiye'nin hava sahasının ihlal edilmesi ve Türkiye sınırındaki köylerin bombalanması ilişkileri gerginleştirmiştir. 1980'lerle birlikte PKK'nin Türkiye'ye yönelik artan silahlı saldırılarla birlikte, Ankara bu saldırıların Irak topraklarında takip edilebilmesi için Bağdat ile 1983 ve 1984 yılında güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. 1983 yılında imzalanan "sınır güvenliği ve işbirliği" antlaşmasıyla birlikte her iki ülkede birbirine önceden haber vermek şartıyla birbirinin topraklarında "sıcak takip" yapabilecekti. Böylece Türkiye bu anlaşmaya dayanarak 26 Mayıs 1983 yılında Kuzey Irak'a ilk askeri operasyonu yapmış ve bunu fırsat bilen Irak yönetimi de güneyden KDP ve PYD'ye operasyon başlatmıştır. Bu operasyonda PKK'den çok KDP ve PYD zarar görmüştür.³⁴ Irak'ın, Türkiye'ye kendi ülkesinde sıcak takip hakkı vermesinin nedeni PKK'nin kontrol altına alınmasından ziyade, tek gelir kaynağı olan petrolün Türkiye üzerinden pazarlanıyor olmasıdır. Irak iki ülke arasındaki ticaretin zarar görmemesi ve petrol arzının tehlikeye ye düşmemesi için Türkiye sıcak takip hakkı vermiştir. İran-İrak savaşının sona ermesiyle birlikte Bağdat yönetimi sıcak takip hakkı veren protokolü iptal etmiş; ancak Türkiye bu hakkı kullanmaya devam etmiştir. Çünkü Irak girdiği savaşlarla iyice güç kaybetmiş ve Kuzey bölgesinde büyük ölçüde otoritesini kaybetmişti. Oluşan bu otorite boşluğu yüzünden PKK'nin Türkiye yönelik saldırıları artmış, dolayısıyla Türkiye sıcak takip hakkını veren anlaşmanın iptal edilmesine rağmen kendi güvenliği açısından bu hakkı kullanmaya devam etmiştir. PKK'nin faaliyetlerini engellemek ve gücünü kırmak için Turgut Özal Talabani ve Barzani ile birlikte bir takım girişimlerde bulundu. Bu

---

³⁴ Turan Sileli, 1958'den Günümüze Türkiye Irak İlişkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s.124

girişimler sonucunda Talabani ve Barzani PKK'ye karşı tavrını sertleştirmiştir.³⁵ Celal Talabani liderliğindeki KYB ile Mesud Barzani'nin yönetimindeki KDP, Kuzey Irak'ta Kürtlerin denetimi altına olan bölgede PKK'ye karşı çatışmışlardır. Ancak Türkiye ile KYB arasında ve KDP ile PYD arasında ilişkiler gerginleşmeye başlayınca PKK yeniden Kuzey Irak'taki nüfuzunu genişletme imkanına sahip olmuştur.³⁶ 2000'li yıllardan sonra Kuzey Irak'tan gelen PKK saldırılarının artmasıyla birlikte Kuzey Irak'a hareket düzenlenmesi konusu yeniden gündeme gelmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında Kuzey Irak'a Güneş harekâtı düzenlenmiştir. Bu harekâta Bağdat yönetimi ile Türkiye arasında sıkı bir istihbarat paylaşımı yapılmış ve vurulacak noktaların bilgi paylaşımı yapılmıştır. Bu harekâta Kuzey Irak'ta bulunan PKK'nin genellikle bir üs olarak kullandığı Zap bölgesine operasyonlar yoğunlaşmıştır. Yapılan bu operasyon ABD ve Türkiye'nin bu konuda uzlaştığını gösteriyordu. Harekâtın başlamasından bir hafta sonra ABD Savunma Bakanı Robert Gates Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaretinden bir gün sonra ise Türk askerleri Irak'tan geri çekilmeye başlamıştır. Bu da ABD'nin emrini yerine getirerek saldırının son bulduğu eleştirisinin yapılmasına neden olmuştur.³⁷

Irak müdahalesinden artan risk ve güvenlik sorunlarından etkilenen ülkelerin başında Türkiye'nin geldiğine kuşku yoktur. Müdahale ile Kerkük-Yumurtalık boru hattının kapatılması, risk ve güvensizlik ortamında ticari faaliyetlerin durması Türkiye-Irak ilişkilerini etkileyen en önemli faktörler olmuştur. Ayrıca bölgedeki Türkmenlerin geleceğinin belirsizliği ise Ankara'nın kriz sürecinden bağımsız kalamayacağını göstermektedir. 1 Mart Tezkeresi ile yaşanan krizde ise ABD-Türkiye ilişkiler gerilmeye başlamıştır. Oluşan muhalefet ile kabul edilemeyen tezkere sonrasında ABD medyasında Türkiye ile ilişkilerin kötüleştiğine dikkat çekilmiş, Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası'ndan alacağı yardımların kesileceğine dair iddialar ortaya atılmıştır.

2003 sonrasında Türkiye için en önemli önceliklerden birisi "Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması" olmuştur. Irak'ın Kuzey'inde bir Kürt devletinin kurulma ihtimalini güvenlik algılamasında bir tehdit oluşturacağı savunulmuştur. Böyle bir

---

³⁵ Recep Çakır, Irak Ekseninde Abd Ve Türkiye'nin Politikaları, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Ankara 2009, S35

³⁶ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, Kürt sorunu kökeni ve gelişimi, tarih vakfi yurt yayınları, çev: Ahmet Fethi, 6. Baskı, 2001 s.187

³⁷ Türkiye ve Irak Kürtleri: Çatışma mı İşbirliği mi?, Ortadoğu Raporu, no:81, 13 kasım 2008, <http://www.crisisgroup.org>

ortamda Türkmenlerin hak ve menfaatlerini korumak adına da çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin Irak'ta öncelikli dış politikası, olası bir Kürt devleti ve buna bağlı olarak Kerkük'ün statüsü olmuştur.³⁸ Türkiye, Irak'ta demokratik ve orantılı temsiliyet hakkına dayalı laik bir yönetim tarzının oluşturulmasından yana taraf olmuştur. Tarihsel, iktisadi ve kültürel boyutlarıyla Türk Dış Politikasının ayrılmaz bir parçası olan Irak-Türkiye ilişkiler sonraki konularda derinlemesine incelenecektir. Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaptığı müdahaleler Barzani tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiş, Türkiye'ye olan ihtiyacın arttığı dönemlerde ise bu eleştirilerin dozu indirilmiştir. Ancak Türkiye'nin de Barzani ile işbirliğinin önemini kavraması üzerine Kuzey Irak'ta güçlü bir yönetim ile PKK'ye karşı mücadele etmenin kaçınılmaz olduğunu görmesi üzerine Türkiye-Barzani ilişkileri güçlendirme yoluna gidilmiştir.

Türkiye ile Irak ilişkilerinde belirleyici bir etkiye sahip olan bir diğer faktör de ABD olmuştur. ABD ile Sovyetler arasında süren mücadele de her iki ülkede Ortadoğu'da müttefik arayışına girmiştir. NATO'nun doğudaki tamamlayıcı unsuru olan Bağdat Paketi'ne Türkiye ve Irak da üye olmuş ve soğuk savaşın iyice ayrıştırıcı bir noktaya geldiği dönemde de her iki ülke Batı bloğunda yer almayı tercih etmiştir. Böylece ABD ittifakının Ortadoğu'daki iki önemli müttefik ülkesi olmuşlardır. Ancak 1958 yılında Batı karşıtı darbe sonucu yönetime gelen General Kasım, Batı yanlısı politikalara son vermesi ve bu müttefikliğin sembolü olan Bağdat Paketinden çekilmesi ile bu ittifak bozulmuş ve Türkiye-Irak arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Türkiye, Irak'ın pakttan çekilmesini Sovyetlerin bölgedeki nüfusunu arttırmaya yönelik bir çaba olarak tanımlamış ve paktın dağılmaması için bazı girişimlerde bulunarak bu ittifakın CENTO'ya dönüştürülmesini ve merkezinin de Ankara'ya taşınmasını sağlamıştır. General Kasım ile birlikte Sovyetler yanlısı politikalar izleyen Irak'ın Türkiye ile ilişkileri mesafeli olmuştur. Ancak Johnson mektubu ile birlikte dış politikada ABD'ye bu kadar yakın olmanın sakıncaları görülmüş ve bu bağlamda Mısır, Irak ve Suriye ile ilişkiler bir nebze daha iyi bir hal almıştır. Türkiye bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş olsa bile ABD ile ilişkilerini askıya almamış, sadece dış politikada bu derece bağımlı olmanın olumsuz yansımaları hissederek Ortadoğu'da Arap ülkelerine karşı bozulan imajını düzenleme yoluna gitmiştir. Irak'la düzeltilen bu ilişkilerin ilk yansıması 1973 petrol ambargosunda kendisini göstermiş ve Türkiye ambargodan muaf tutulduğu gibi Irak petrolünün Türkiye üzerinden uluslararası pazara satılması yönünde bir

---

³⁸ Serkan Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, Karakutu Yayınları, İstanbul, Aralık 2007, s. 77.

anlaşmaya da varılmıştır. 1977 yılında anlaşmada öngörüldüğü gibi Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı inşası tamamlanmıştır. Yumurtalık Petrol Boru Hattı bu dönemden sonra zaman zaman kesintiye uğrasa da genel itibari ile kapasitesini sürekli arttırmıştır.³⁹

2.3 İsrail

İsrail- Irak arasında ilişkiler her ne kadar 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ile başlamış olsa da Irak'ın Yahudilerle olan ilişkileri daha da geçmişe dayanmakta ve bu ilişkiler 1948 yılına kadar iyi bir seyir izlemekteydi. İsrail devletinin kurulması ile birlikte ABD Ortadoğu'da önemli bir müttefik kazanmış ve dış politikada iki ülke müşterek hareket etmeye başlamıştır. İsrail'in 1948'de kuruluşundan beri Amerika'dan aldığı ekonomik yardımın 97 milyar dolara ulaştığı ileri sürülmektedir.⁴⁰ Ancak İsrail devletinin kurulması ile birlikte bölgede yaşanan savaşlar dengeleri değiştirmiş ve bu dönem ile birlikte istikrarsız bir ortamın oluşmasıyla ilişkiler gergin bir hal almıştır. 1948 yılında yaşanan savaşta Irak, Filistin'i desteklemiş ve İsrail'e karşı cephe almıştır. Bu durum sadece İsrail-Irak ilişkilerini değil, aynı zamanda Irak'ta bulunan Yahudilerle olan ilişkilerin de gerginleşmesine sebep olmuştur. 1948'de Irak'ın İsrail'e karşı cephe almasıyla birlikte İsrail, Irak'ı bir tehdit olarak görmeye başlamış, ayrıca Irak'ın sahip olduğu zengin petrol kaynaklarının askeri teknolojiye yansımından ciddi endişe duymuştur. 1963 yılında Irak'la başlayan Baas rejiminin Suriye'de de iş başına gelmesi ve Irak-Suriye-Mısır arasında üçlü ittifak kurulması çabaları dengelerin değişmesine ve İsrail'in kaygılarının artmasına neden olmuştur. Dengelerinin yeniden tesisi için girişimlere başlayan İsrail, Irak'ın yıpratılmasının ilk adımı olarak o dönemde SAVAK kontrolünde olan Kürtlere silah yardımı yapmıştır.⁴¹ Yapılan bu yardımlarla Irak'ta merkezde bir gücün toplanmasını engellemek ve ülkede farklı güç odakları kurmak amaçlanmıştır. Irak'taki Kürtler üzerinde bir yandan İran kontrol kurmaya ve yönlendirmeye çalışmış diğer yandan da İsrail MOSSAD üzerinden İran'la işbirliği

---

³⁹ Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Nəcəfoğlu, Yeni Dönemde Türk Dış Politikası, Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, USAK yayımları, Ankara, 2010, s143

⁴⁰ Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu; "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye", **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007, s.24

⁴¹ H. İlker Avcı, İsrail'in Irak politikasının Türkiye'nin Güvenliğine Yansımaları, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s61

içinde Irak'ta Kürt gruplara para ve silah yardımıyla bulunmuştur.⁴² Bu yardımlar Irak'ın içerisinde merkeze karşı muhalefetin artmasına sebep olmuştur. İsrail açısından da Arap devletlerinin kendisine karşı birleşmesinden doğacak olan güvenlik tehdidi bertaraf edilmiş oluyordu. Elbette İsrail'in hem Irak'ta yaşayan Kürtlere destek vermesi ve bölgedeki diğer ülkelere karşı saldırgan olmasının sadece güvenlik tehdidini bertaraf edilmesi amacıyla yapıldığı söylenemez. İsrail Nil'den Fırat'a kadar olan bölgeyi kendi çıkar alanı olarak tanımlamakta ve burayı vaat edilmiş topraklar olarak adlandırmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kavramı dış politikasının temelinde yerleştiren İsrail'in bölgede ki olaylara seyirci kalması ve Arap ülkelerinin güçlenmesinin ve birleşmesinin önüne geçilmesini anlamak mümkündür.

Kurulduğu günden bugüne ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük müttefiki olan İsrail'in dış politikasının temel belirleyicisi "tehdit algılaması" olmuştur. Etrafı Arap ülkeleri ile çevrili olan İsrail, muhtemel bir Arap ittifakının önüne geçmek için dış politikada realist bir yaklaşım sergilemiş ve saldırgan bir politika izlemiştir. Irak'ın, Suriye ile birleşmesini engellemek, Irak ve İran'ı birbirine karşı dengeleyici bir güç olarak kullanmak istemiş ve bu hedeflerin uygulanması için de ABD ile ittifak halinde olmayı tercih etmiştir. Ayrıca Irak'ın içinde bulunan farklı etnik grupları da birbirine karşı kullanmaktan geri durmamış, nitekim 1948 ve sonrasında Araplardan yana olan Irak'a karşı Kürtleri desteklemekten geri durmamıştır. İran-İrak ilişkilerinin gergin olması İsrail'in Kürtler üzerindeki kontrolünü kolaylaştırmaktaydı. 1973 yılında patlak veren Arap-İsrail Savaşından Irak Ordusu SSCB'den aldığı silahlarla Kuzeye doğru operasyon başlattı. Irak'ın SSCB'den yardım almasıyla birlikte, ABD ve İsrail Irak'ta Kürtlere destek verdi. Nitekim bu desteği Irak Ordusu tespit etti ve ABD'li yetkililere de bunu ilettili.⁴³ Irak bir yandan Kürtlerin Filistin ve ABD tarafından silahlandırılması ile içte mücadele ederken aynı sorunu İran üzerinden yaşıyordu. Dolayısıyla iki cephede savaşmak Irak için yıpratıcı bir etki yaratmış ve İran'ın, Kürtleri bir koz olarak kullanmasına son vermesi için bazı tavizler vererek İran'la anlaşma yoluna gitmiştir. 1975 yılında iki ülke arasında Cezayir Anlaşması imzalanmış ve Irak bu anlaşma ile Şattularap'ın doğu yakasını İran'a bırakmış, bunun karşılığında da İran'dan Kürtlere

---

⁴²Uğur Özmen, Irak'ın Kuzeyinde Kurulması Muhtemel Kürt Devletinin Türkiye'ye Etkileri, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.76

⁴³Erkmen, S.(2008), 1945-1989 yılları arasında ABD'nin Kuzey Irak politikası, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu5%20makale/serhat_erkmen.pdf

verdiği desteği kesme sözü almıştır. Bu durumda ise dengeler İsrail aleyhine değişmiş. Daha önce de değinildiği gibi İsrail sürekli komşu Arap ülkelerinin birbirleriyle çatışmasını istemiş ve muhtemel bir Arap birleşmesinden çekinmiştir. Neticede Cezayir Anlaşması ile İsrail'in Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerle bağı kesilmiş ve İran'da 1979'da İslam devrimin olması ile birlikte İsrail-İran ittifakı da son bulmuştur. 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşının bölge dengelerini değiştirme ve İsrail güvenliğini tehdit etme endişesiyle bölgeye İsrail'in müttefiki olan ABD de müdahil olmuştur. Bu savaşlar ve bölgedeki iç karışıklıkları Irak'ta bulunan Kürt grupların örgütlenmesine fırsat doğmuş ve Iraklı Kürtler Mesud Barzani önderliğinde Kürdistan Demokrat Partisi, Celal Talabani liderliğinde de Kürdistan Yurtseverler Partisi etrafında örgütlenmişlerdir.

İran-İrak Savaşında iki tarafın da güç kaybetmesini ve ikisini birbirine karşı bir dengeleyici bir güç olarak gören ABD, Saddam'ın Kuveyt'e saldırması ile birlikte yeniden fiilen müdahil olmuştur. Irak'ın bölgedeki saldırgan politikasını İsrail, bölgedeki güvenliği açısından tedirginlikle karşılamıştır. 1980 yılında İran'la başlayan ve Kuveyt'le devam eden bu saldırıların diğer bölge ülkelerine de yansması ihtimali hem İsrail hem de bölge için ciddi bir endişe kaynağı olduğu gibi bu durum uluslararası toplum açısından da endişe uyandırmaktaydı. Dünya petrol arzının önemli bir merkezi olan bu bölgede savaşların petrol sevkiyatını engelleme olasılığı küresel çapta ekonomik-politik sorunların oluşmasına neden olabilirdi. Nitekim bu durumun engellenmesi ve Irak'ın kontrol altına alınması için ABD müttefikleriyle beraber Irak'a saldırmıştır. Kurulduğu günden bu yana Filistin topraklarını işgal eden İsrail, Saddam'ın Filistin'e olan desteğini kırmak için bölge ilişkilerinde zayıf ve ABD'nin kontrolünde olan bir Irak arzulamıştır. Irak'ın güçlenmesi hem Filistin sorununda İsrail'in aleyhine bir gelişme olur hem de muhtemel bir Suriye-İrak ittifakı kurulabilirdi ki bu da Basra Körfezinin dengelerini değiştirmiş olacak ve İsrail için güvenlik riski doğurmuş olacaktı. Saddam yönetiminde olan Baas rejimi sürekli Yahudileri hedef almakta ve İsrail devletinin yıkılması gerektiğini savunmaktaydı.⁴⁴

Etrafı Arap ülkeleriyle çevrilmiş olan İsrail, zaman zaman Irak içindeki Kürt nüfusu destekleyerek müttefik arama yoluna gitmiştir. Nitekim 1980 Savaşı ve 1991 Körfez

---

⁴⁴ Efraim Inbar, İsrail Ve Amerika'nın Irak Savaşı, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, s 211

Savaşı ile birlikte Irak içindeki muhalifler ABD tarafından Saddam'a karşı destekleniyor ve ülkede giderek bir Kürt hareketi oluşmaya başlıyordu. Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile birlikte oluşturulan uçuşa yasak bölge Kuzeyde yaşayan Kürtler için büyük bir fırsat doğurmuş ve federe bir devletin temellini oluşturacak bir gelişme olmuştur. Saddam yönetimi bu baskılar karşısında İsrail'e karşı Filistin'i destekleyerek Arap ülkelerinden müttefik arama yoluna gitmiş olsa da bu konuda başarı sağlayamamış ve izlediği bu politika ile Filistin'i de uluslararası alanda zorda bırakmıştır. 1991 Körfez Savaşı ile birlikte İsrail'de meydana gelen bir diğer önemli gelişme de ülkeye gelen Yahudi göçüdür. Bu göçler İsrail'in sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmiştir. Savaş ortamı ve Saddam yönetiminin ülkeyi girdiği borç batağından kurtarmak için Kuveyt'e saldırması İsrail tarafından beklenmedik bir gelişme olarak algılanmış ve ciddi bir güvenlik riski doğmuştur.⁴⁵ Irak'ın İsrail'e füze saldırısında bulunması ve FKÖ'nün Irak'ı desteklemesi İsrail'in sert tepkisine neden olmuştur. Ancak İsrail'in Irak saldırısına cevap vermemesi Uluslararası alanda kendisine olan sempati ve desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır.

1991 Körfez Savaşı ile birlikte ABD'nin bölgedeki varlığının artmasına sebep olmuş ve bu da İsrail'in bir takım kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Müttefik ülkelerin Irak'a saldırmasıyla zayıflanan Irak altyapısı, ekonomisi ve askeri kapasitesi Irak'ın bölgedeki tehdidini zayıflatmıştır. Ülkede Saddam rejiminin doğrudan hedefi haline gelen Kürtler bazı kazanımlar elde etmiş ve ülke içindeki muhalif konumları güçlenmiştir. Böylece İsrail Devletine karşı güçlü ve tehdit kaynaklı bir Irak'ın oluşması engellenmiştir. Savaş sonunda sığınmacılar sorununun ortaya çıkması ile birlikte Irak'ta güvenli bölge oluşturulması için girişimler başlatılmış ve bu girişimler neticesinde ABD, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile 32. Paralelin güneyi uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Burada İsrail için önemli olan konu, güvenli bölge sayesinde Irak üzerinde kontrol sağlayabilmek ve bu kontrol sayesinde Irak'ta varlık gösterecek olan ABD mevcut konumu kullanarak İran üzerinde de bir etki yaratabilmektir. Böylece, bölgede askeri müdahale opsiyonunun yanında muhaliflerin güçlendirilmesi ve girişilecek bir askeri

---

⁴⁵ Dilek Özcan, 1991 Körfez Savaşı Dönemi İsrail ve İran'ın Dış politikaları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s.33

operasyon için koşulların uygunluğuna karar verildiğinde rejimi devirmek için harekete geçilmesi söz konusu olabilecekti.⁴⁶

Körfez Savaşı ile birlikte Saddam'ın yenilgiye uğraması, Irak'ın askeri, sosyal ve ekonomik olarak zayıflaması ve Irak için de muhalefetin güçlendirilmesi İsrail için tehdidin ortadan kalkmış olmasına yeterli delil teşkil etmemekteydi. Böylece Irak'ta Saddam yönetiminin tamamen sona ermesi için hazırlıklar yapılmış ve 2003 müdahalesine giden süreç başlamıştır.

11 Eylül saldırısından sonra ABD uluslararası terörizme destek verdiği ve kimyasal silahlar bulundurduğu gerekçesiyle Irak'a müdahale etmiştir. Müdahale ile birlikte ortaya çıkan sonuçlar hem İsrail'in bölgedeki güvenliği için hem de Kuzeyde kurulan Bölgesel Kürt Yönetiminin bölgeye olan etkisi açısından son derece önemlidir. Öncelikli olarak bu müdahale ile birlikte Irak'ta farklı muhalif gruplar merkezi yönetime karşı giderek güç kazanmış ve ülke içindeki etkinlikleri artmıştır. Böylece İsrail'in Irak tarafından saldırıya uğraması ihtimali de giderek zayıflamıştır. Bölgede kurulan Bölgesel Kürt Yönetimiyle İsrail arasında yeni ilişkiler kurulmuştur. Bu dönemde İsrail basınında Kuzey Irak'ta bağımsız veya özerk bir Kürt devletinin kurulmasını destekler nitelikte yazılar çıkmıştır.⁴⁷

İsrail, Irak'ta bulunan Kürt yönetimini desteklemekle hem Irak'ta istikrarsız bir yapı oluşturarak Bağdat yönetiminin askeri, siyasi ve ekonomik olarak zayıflamasını hedeflemekte, hem de bölgede kurulacak bir Kürt devleti ile bölgede çektiği zorluklar açısından Arap ülkelerine karşı bölgedeki gözü kulağı konumuna gelmesi amaçlanmaktadır.⁴⁸

---

⁴⁶ Arı, T. Ortadoğu'nun Değişmeyen Kaderi ve ABD, www.tayyarari.com/download/eskiyazi/ortadogununkaderi.doc

⁴⁸ Bölme, Selin M, (01.03.2008), İsrail'in Kuzey Irak Politikası ve Türkiye, <http://setav.org/en/israilin-kuzey-irak-politikasi-ve-turkiye/yorum/375> (29.11.2013)

3. TÜRKİYE VE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİ

3.1 2003 Öncesi Dönem

Türkiye'ye komşu olan ve tarihsel bağlarla ortak bir geçmişe sahip olan Irak ve Türkiye ilişkileri dönemselsel olarak incelendiğinde yüksek bir volatiliteye sahiptir. Irak'ta mevcut olan çok kültürlülük, farklı etnik ve mezheplerin varlığı zamanla Irak içerisinde çeşitli çatışmalara neden olmuştur. Irak'ın girdiği savaşlarla Batı dünyasında çizdiği istikrarsız ve güvensiz rejimin doğurduğu sonuçlardan biri, merkezi hükümetten giderek ayrılarak fiili bir devlete dönüşen Kürdistan Bölgesi olmuştur. 1980'de Irak'ın, İran'a saldırması ve bu savaşın maliyetlerini karşılamak için Kuveyt üzerinde hak iddia etmesi, uluslararası toplumu harekete geçirmiş ve Irak'a karşı savaşa kadar gidecek tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Bu müdahalelerle birlikte Kürtleri, Saddam rejiminden korumak amacıyla İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin de desteği ile BM tarafından Irak'ta güvenli bir bölge oluşturulmuş ve 2003 müdahalesiyle birlikte fiili bir Kürt devletinin oluşum temelleri atılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Irak ve Kürdistan'a karşı uyguladığı politika güvenlik ve tehdit algısı temelleri üzerine şekillenmiştir. Ancak özellikle 2007 sonrası ilişkilerde güvenlik algılaması giderek terk edilmeye başlanarak ekonomik ve stratejik ittifakların kurulması için adımlar atılmıştır. Bu eksende 2003 müdahalesinden 2007'ye kadar uzanan süreçte Türkiye'nin bir Kürdistan politikasından söz etmek mümkün değildir. Daha çok Irak'ın bütünüyle ilgili dış politika oluşturulmuş ve Kürdistan Bölgesi ile doğrudan bir temas kurmaktan kaçınılmıştır. Dolayısıyla Türkiye-Kürdistan ilişkilerinden söz ederken 2003 yılına kadar doğrudan Irak'la olan ilişkilerin ele alınması ve sonrasında özellikle 2007 yılı itibariyle de Kürdistan ilişkilerini ele almak daha makul olacaktır.

1958 yılına kadar iyi bir seyir izleyen Türkiye-Irak arasındaki ilişkiler 1958 yılında krallığın yıkılması ve cumhuriyetin kurulması ile birlikte bozulmaya başlamıştır. Türkiye bölgeden giderek uzaklaşma politikası takip etmeye başlamıştır.⁴⁹ Bu dönemden sonra Irak'ın girdiği savaşlar ve bölgede istikrarsız bir tablonun başlamasıyla

---

⁴⁹ Turan Sileli, 1958'den Günümüze Türkiye Irak İlişkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s.67

Türkiye'nin, Irak politikasındaki değişimin volatilitesi yüksek olmuştur. Cumhuriyetin yıkılması ile birlikte bozulan ilişkiler 1973 yılına gelindiğinde daha iyi bir hal almış ve ilişkilerin bu iyi durumu 1973 yılında petrol ambargosunda kendisini hissettirmiştir. 1980 yılında, İran-Irak Savaşında, Türkiye tarafsızlığını ilan etmiştir. Türkiye'nin bu dönemdeki en büyük çekincesi, Irak'ta doğacak güç boşluğunda Kürdistan Bölgesinin giderek güç kazanacağı yönündeki endişesi olmuştur. İran'la girilen savaş sonrasında Irak'ın, Kuveyt'e saldırması ve bölgeyi giderek istikrarsız bir ortama dönüştürmesi Türkiye'nin algılarında da giderek endişelere yol açmış ve nitekim Irak'ın, Kuveyt'e saldırısı, Irak'ı uluslararası müdahaleye açık bir hale getirmiştir. 1996 yılına gelindiğinde BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası toplumun da etkisiyle, Irak'ta farklı otoriteler doğmaya başlamış ve Kürdistan Bölgesi bu dönemden sonra giderek güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra Türkiye'nin, Kuzey Irak olarak adlandırdığı Kürdistan Bölgesi artık dış politikaya yerleşmeye başlamıştır. Sınır güvenliği ve PKK'nin bu bölge üzerinden Türkiye'ye yapmış olduğu saldırılar neticesinde Türkiye'nin tehdit algılamaları üst noktaya çıkmıştır. Artık Irak'ta, Saddam yönetimine karşı farklı güç merkezleri meydana gelmiş ve güçlü bir Kürdistan Bölgesi meydana gelmeye başlamıştır. 2003 ABD müdahalesiyle birlikte bu durum hissedilir hale gelmiş ve Türkiye'de AKP hükümetinin iktidara gelmesiyle beraber günümüze kadar sürecek bir politika temeli şekillenmiştir.

Türkiye ile Kürdistan arasındaki ilişkilerin seyrini değiştiren önemli gelişmelerden biri 2002 yılından sonra meydana gelmiştir. Bu dönemden sonra hem Türkiye içinde yeni bir oluşum meydana gelmiş hem de bu yeni oluşumun dış politika ve ülke bölgelerine yansımada yeni bir strateji gelişmiştir. 3 Kasım 2002 genel seçimleri ile birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye'de tek başına iktidara gelmiş ve Irak'a yönelik politikalarda zamanla güvenlik ve tehdit algılamasından, ticari ve stratejik ilişkilere doğru bir evrim geçirmiştir. Bu dönemde bölgede var olan siyasi kargaşada, Türkiye 2003'te Amerika'nın, Irak müdahalesine karşı çıkmış ve bu müdahaleyi engellemek için girişimlerde bulunmuştur. Tarihsel bir geçmişe sahip olan Türkiye-ABD ilişkilerine karşı ulusal çıkarlar ve bölge ülkeleriyle ilişkilerde bir denge politikası izlenmiştir. Amerika'nın, Irak'a 1990 müdahalesinin getirdiği riskleri ve güvenlik sorunlarından etkilenen Türkiye, 2003 müdahalesine olumsuz cevap vermiş ve bu tutumu ABD ile

arasının açılmasına neden olmuştur. Savaşın gayri meşru bir talep olarak gündeme gelmesi ve uluslararası kamuoyu tarafından sürekli olarak eleştirilmesi ile Türkiye'nin müdahaleye karşı çıkması, Türkiye ve ABD ilişkilerinin seyrini değiştirecek bir gelişme olarak görülmüştür. Bu da AKP'nin, geleneksel ABD ile ilişkilere yeni bir boyut getireceğinin göstergesi olarak değerlendiriliyordu. Amerika'nın, Irak müdahalesini engellemek ve soruna diplomatik girişimlerle çözüm bulmak için bir takım girişimler söz konusu olmuştur. Türkiye, sorunun uluslararası hukuk normları çerçevesinde barışçıl yollardan çözülmesini talep ediyordu. Bu kapsamda 23 Ocak 2003 tarihinde İstanbul'da Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, İran ve Suriye dışişleri bakanları bir araya gelmiş ve Saddam yönetimini, Uluslararası Atom ve Enerji Ajansı ile işbirliği yapmasına yönelik çağrıda bulunmuşlardır. Türkiye'nin girişimi ile yapılan bu toplantıya ABD karşı çıkmış ve toplantıya İran ve Suriye'nin de katılmasından rahatsız olmuştur.⁵⁰ Türkiye'nin, Irak müdahalesinden bazı çekinceleri vardı. Böyle bir durum Kürdistan Bölgesinin ayrı bir devlet oluşturma sürecini tetikleyebilir ve Kürdistan fiili bağımsız bir Kürt devletine dönüşebilirdi. Türkiye'nin yıllarca mücadele verdiği PKK'nin bu bölgede etkin bir şekilde üslenmesi sınır güvenliği açısından tehdit oluşturabilirdi. İşte böyle bir durumun engellenmesi için Irak müdahalesine karşı çıkan Türkiye, müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olacağını ve BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleştirilecek bir müdahaleye karşı çıkıyordu. Ancak Türkiye'nin bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve 20 Mart'ta ABD, Irak'ı işgal etmeye başlamıştır. Müdahale ile birlikte ABD'nin, Türkiye'den bazı talepleri olmuştur. Bu taleplerin başında Irak'a saldırmak için Kuzey Irak üzerinden bir cephenin açılması isteğiydi. Türkiye, ABD'nin bu talebine karşı çıkmıştır. Bu konuda hem iktidar partisi AKP hem de muhalefet partilerinin tavrı aynıydı. ABD-Türkiye ilişkilerinin bozulması ile birlikte ve Türkiye özellikle Kuzey Irak üzerinde kontrolü kaybederek, bu konuda ABD desteğinden yoksun kalmıştır. 4 Temmuz 2003 tarihinde ABD kuvvetlerinin Süleymaniye şehrinde, bazı Türklerin, Kürt asıllı Kerkük Valisine suikast yapacağı iddiası ile Türk Özel Kuvvet Bürosunu basıp 11 Türk askerini ve 6 çalışanını gözaltına almasıyla gerilim tırmanmıştır. Özellikle ABD'nin, Türk askerlerine bir terörist gibi muamele etmesi ve askerleri kelepçeleyerek başlarına çuval geçirmesi ABD-Türkiye ilişkilerini sorunlu bir döneme sokmuştur. 1 Mart tezkeresinin rövanşı olarak görülen bu

---

⁵⁰Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı, (02.11.2007)
<http://www.cnnturk.com/2007/dunya/11/02/iraka.komsu.ulkeler.girisimi.nasil.basladi/402105.0/>

durum Türkiye tarafından affedilemez olarak görülmüştür.⁵¹

Böyle bir durum ayrıca Kuzey Irak'ta KYB-KDP çatışmalarının yaşandığı bir dönemde Türk askerlerinin buradan çekilmesi de hedeflenmiştir. Ancak ABD'nin, Türkiye desteğini almadan Irak'a müdahale girişiminde yaşayacağı sorunların farkına varması ile birlikte bu kriz sonraki dönemlerde aşılmıştır.

3 Aralık 2002 tarihinde Türkiye'de bulunan ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz, Irak'a saldırı konusunda Abdullah Gül'e bilgi vermiş ve bu saldırıda Türkiye'den beklediği desteği dile getirmiştir.⁵²

2003 Mart öncesinde Türkiye sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi için bir takım girişimlerde bulunmuş ve Irak'ı Uluslararası toplum ve BM ile işbirliği yapması için Saddam'a çağrıda bulunmuş ve BM kararı olmaksızın ABD'nin Irak'a saldırmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak ABD, Irak'ı vurmakta kararlı olduğunu ve Türkiye'nin bu müdahalede dışarıda kalmaması gerektiğini dile getirerek Kuzey Irak'a içe doğru 30 km'lik bir tampon bölge kurulması gerektiğini söylemiştir. 6 Şubat 2003 tarihinde ABD'nin, Türkiye'de haberleşme ağlarının kullanılmasına yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Türkiye'yi temsilen Büyükelçi Deniz Bölükbaşı ve ABD'yi temsilen Marisa Lion'un başkanlık ettiği ve iki ülkenin de Dışişleri Bakanları ve yetkili makamları tarafından yürütülen müzakereler sonucunda mutabakat muhtırası" imzalanmıştır.⁵³ Böylece bu muhtıra ile askeri tesis ve limanlarımızda yürütülecek inşaat ve altyapı çalışmalarında ABD personelinin hukuki statüsü ve söz konusu faaliyetlerin tabii olacağı ilke ve kurallar belirlenmiştir.⁵⁴

ABD, Irak'a gerçekleştireceği müdahale konusunda kararlı davranmış ve neticede bölge ülkeleri ABD ile ortak hareket etmek zorunda kalmıştır. 1990 Savaşıyla birlikte Türkiye'nin içine girdiği güvenlik, siyasi ve ekonomik problemlerin verdiği tecrübe ile Türkiye müdahaleyi engellemek için birçok girişimde bulunmuş; ancak ABD'nin bu konudaki tavrı bütün bu girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

---

⁵¹ Ayşe Ömür Atmaca, "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan ilişkileri," Ortadoğu Etütleri, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011, S.177

⁵² <http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=657572>

Paul: Erdoğan'la Irak Konuşmak Hata

⁵³ ABD'yle mutabakat muhtırası imzalandı,

⁵⁴ http://www.mfa.gov.tr/no_22---8-subat-2003.tr.mfa

No:22- 8 Şubat 2003

Türkiye, çekincelerini ve endişelerini ABD'ye iletmış ve bu konudaki en büyük endişesi ise Irak'ta kurulması muhtemel bir Kürt devleti olmuştur. Bu konuda Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini ABD'ye iletmıştır.⁵⁵ Ayrıca Kerkük ve Musul bölgesinin Kürtler tarafından kontrol edilmesi endişesi ve buradaki Türkmenlerin bölgeden çıkarılması gibi endişeler Türkiye'nin bu harekâtteki endişelerin başında gelmektedir. Bu endişeleri Türkiye, hem ABD'ye hem de bölgedeki Kürt gruplara iletmıştır. Ankara 25 Aralık 2002 tarihinde Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani ile Irak Türkmen Cephesi lideri Sanan Ahmet Ağayı bir araya getirmiş ve ortak bir basın toplantısında dostluk ve işbirliği imajı vermiştir.⁵⁶ Netice itibari ile ABD'nin müdahalesi, Irak için yeni iç siyasal dengelerin oluşmasına neden olmuş ve bölge ülkelerinin Irak politikasında ortaya çıkan yeni aktörlere göre politika belirlenmesinin önemi ortaya çıkmıştır. Özellikle Kürdistan Bölgesi yeni bir aktör olarak yükselmeye başlamıştır.

Türkiye-Kürdistan ilişkileri ele alınırken karşımıza güvenlik sorunu ve PKK'nin, Kürdistan Bölgesini bir üs olarak kullanıp Türkiye topraklarından saldırması sorununu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlar 1980'lerden sonra sıkça gündeme gelmeye başlamış ve 2003'e kadar önemli bir gündem olarak yerini korumuştur. 2003 yılına gelindiğinde daha düşük bir yoğunlukla seyretmeye devam etmiştir. Türkiye'nin "kırmızıçizgisi" olarak adlandırılan Irak'ta bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulması da bu dönemden sonra yoğun olarak gündeme gelmiştir. Kürdistan Bölgesinden, Türkiye'ye yönelik saldırı, PKK faaliyeti veya Türkmenlerin durumu Türkiye'nin, Irak'a karşı izlediği dış politikada belirleyici olmuş ve bu durumlardan birinin ihlal edilmesi durumunda ve Kürdistan Bölgesinden gelecek bir tehdit durumunu Türkiye bir savaş sebebi olarak sayacağını dile getirmiştir. Dolayısıyla Türkiye, Kürdistan Bölgesi'ni yakından takip etmeyi vazgeçilmez bir politika olarak görmüştür. Ne var ki Ortadoğu'da tarihsel geçmişi eskilere dayanan Kürtlerin bölgedeki varlığını kabul etmeksizin bu coğrafyada etkin bir güç olunamayacağının farkına varan Türkiye için, güvenlik endişeleri, Türkmenlerin durumuyla ilgil, kaygılar, zamanla yerini diplomatik ve ticari ilişkilere bırakmaya başlayacaktır. 2003'ten sonra çok boyutlu dış politika vizyonu çerçevesinde

---

⁵⁶ Zeyrek, D. (09.02.2003), Pazarlığın Kilidi Kuzey Irak, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65576> (12.12.20013)

Kürdistan Bölgesi ile ilişkilerin günümüze kadar geleceği bir süreç yaşanacak ve Türkiye Ortadoğu’da doğan güç boşluğunu doldurmak için Irak ve Kürdistan’ı yakından takip edecektir.

3.2 2003 Sonrası Dönem

3.2.1 Siyasi ilişkiler

Türkiye 2004 yılında, Ortadoğu, AB ve ABD arasında dengeleyici ve başarılı bir dış politika geliştirmiş; ancak bu halkanın zayıf noktasını Irak oluşturmuştur. Çünkü Türkiye, Bağdat yönetiminin devrilmesi sonucunda ortaya çıkan siyasal boşluğu doldurmakta zorlanabileceğini görmüştür.⁵⁷ Bu farkındalık Irak’ta anayasanın kabul edilmesiyle birlikte iyiden iyiye ortaya çıkmış ve Türkiye için hayati önem taşıyan; güvenlik sorununa yol açmasından endişe edilen “Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması” ilkesi önemini yitirmiştir. Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğü ilkesini savunurken burada Kürtlerin bağımsız bir devlet kurma olasılığı üzerinden bir politika yürütmemiştir. Böyle bir tavrın Türk-Kürt çatışmasına neden olabileceğinin, büyük bir Kürt nüfusa sahip olan Türkiye’nin iç siyasal kargaşalarının artmasına ve PKK’nin etki alanının genişlemesine neden olabileceğinin farkında olduğunu göstermeye başlamıştır.

Irak işgalinin bölgeye kazandırdığı önemli bir gelişme Kürdistan Bölgesinin giderek güç kazanmasıdır. Saddam yönetiminin güvenilmez olduğunu anlayan ABD, Irak Kürdistan’ının rolünü arttırma sürecinin temellerini, İran-İrak Savaşı ile birlikte atmış, Kuveyt’in işgali ile hızlandırmış ve 2003 yılına gelindiğinde Kürdistan Bölgesinin, Irak içinde giderek konumunu ve gücünü arttırmıştır. 2005 seçimlerinde büyük kazanımlar elde eden Kürdistan Bölgesi artık Irak içerisinde otorite haline gelmiştir. Ocak’ta yapılan bu seçimler Türkiye gündeminde de önemli yer edinmiştir. Bu seçimlerde öne çıkan konu Kerkük’ün geleceği ve statüsü konusu olmuştur. Bölgesel yönetimin Kerkük’ü kendi topraklarına dahil etme arayışları ve demografik yapıyı değiştirerek buraya Kürt göçünü arttırması Ankara’nın tepkisine yol açmış ve seçimlerin adil bir ortamda yapılması için Irak’a sürekli tenkitlerde bulunmuştur. Türkiye ile Barzani

---

⁵⁷Atlıoğlu, Y. (28.10.2005), Irak’taki Referandumun Bölgesel Etkileri, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/327/iraktaki_referandumun_bolgesel_etikleri (15.12.2013)

arasında Kerkük konusunda seçim öncesinde sert tartışmalar meydana gelmiş ve Türkiye aksi bir durumun çıkması halinde seçimleri tanımayarak askeri müdahale dahil her seçeneğin göz önünde bulundurulacağını dile getirmiştir.⁵⁸ Aynı şekilde Kürdistan Demokrat Partisi de Kerkük'ün önemine vurgu yapmış ve Neçirvan Barzani, Kerkük konusunda taviz verilmeyeceğini dile getirmiştir.⁵⁹

Kerkük bu dönemde Türkiye ve Kürdistan arasındaki en ihtilafli sorun olmuş ve Türkiye, Kerkük'ün konumu ve geleceği konusunda söz sahibi ülke rolünü üstlenmiştir. Bir dönem Saddam döneminde demografik yapısının değiştirilmesi ile ilgili atılan adımlar, müdahaleden sonra Kürdistan Bölgesi tarafından da uygulanmaya başlanmış ve durum Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. Türkiye, Kerkük'e yönelik uygulanan bu nüfus politikası konusundaki rahatsızlığını dile getirmiş ve bu göçlerin hukuk dışı olduğunu ve konunun BM Güvenlik Konseyine götürülmesi gerektiğini savunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Namık Tan bu konuda yaptığı açıklamalarda, Irak'ın farklı katmanları arasında husumet tohumları ekebilecek, Irak'ı arzu edilmeyen bir anarşi, güvensizlik ve iç çatışma ortamına sürükleyebilecek söylem ve teşebbüslerden kaçınılması gerektiğini dile getirmiştir.⁶⁰

Namık Tan'ın yapmış olduğu Kerkük açıklamalarından sonra Türkiye'de diğer kamu kurumları da tepkilerini dile getirmiş ve yine aynı şekilde, dönemin Genel Kurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ, 26 Ocak'ta yaptığı bir açıklamada, yaşanan bu durumun iç savaşa yol açacağını söylemiş ve ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da böyle bir durumda faturanın BM ile koalisyon güçlerine çıkacağı açıklamasını yapmıştır. Yaşanan bu gerilime bir süre sonra ABD de müdahil olmuş ve anlaşmazlıkların bölgede kendi politikalarını uygulama yolunda bir engel olduğu için iki tarafa da sorunun barışçıl yoldan çözülmesi gerektiğine vurgu yaparak yapıcı bir rol oynamıştır. ABD kamuoyu, Türkiye'nin Ortadoğu'da istikrarı sağlayacak bir güç olabileceğini ve Ermenistan ile sınır kapısının açılmasıyla bölgede ticaretin artabileceği analizleri yapılırken, Bush yönetiminin Türkiye'den beklentilerinin ve isteklerinin açıkça ifade

---

⁵⁸“Türkiye Kerkük Seçim Sonuçlarını Tanımayabilir,” http://www.zaman.com.tr/dunya_turkiye-kerkuk-teki-secim-sonuclarini-tanimayabilir_137424.html

⁵⁹“Barzani: Kerkük Konusunda Taviz Verilmeyecek,” (01.28.2005), http://www.zaman.com.tr/dunya_barzani-kerkuk-konusunda-taviz-verilmeyecek_136883.html

⁶⁰“Dış İşlerinden Barzani'ye Uyarı,” 28.01.2005, <http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Normal/disislerinden-barzaniye-uyari/908bed13-6088-4fc8-8d82-7391650b5309>

edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. ABD, Irak Kürdistanı'nın yönetimi konusunda Türkiye'den beklentileri olduğuna vurgu yapmış ve Kürdistan-Türkiye arasındaki sorunların barışçıl yollardan çözülmesi için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Kürdistan Bölgesinin, Türkiye ile ortak hareket etmesi ve Irak petrolünün Türkiye üzerinden bu iyi ilişkiler sayesinde Türkiye üzerinden uluslararası pazara sunulması, ABD için hayati bir önem taşıyordu. Bu nedenle ABD, Türkiye'den hem dış politikada Kürdistan Bölgesi için hem de, iç politikada Kürtler için adımlar atmasını talep ediyordu. Bu nedenle Kürdistan Bölgesi ile diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve Kürtlerle ilgili adımların atılması gerektiğini söylemelerinde sık sık dile getirmiştir. Böylece Türkiye, içte bir demokratikleşme içine girmiş olacak ve AB ile üyelik noktasında önemli bir adım olacaktı.⁶¹

Kerkük konusuyla beraber ortaya çıkan bu gergin ortamdan sonra yapılan 2005 seçimleri ile beraber Irak'ın siyasal tablosu giderek şekillenmeye başlamıştır. Kerkük için, Türkiye tarafında talep edilen istekler siyasal alanda yer bulamamış, neticede 2005 yılında yapılan seçimlerde 14 milyon seçmenin 8.5 milyonu oy kullanarak Meclis'teki yapıyı şekillendirmiştir. Buna göre 275 sandalyeli mecliste 140 sandalyeyi Ayetullah Sistani'nin desteklediği ve Şii bir yapı olan Birleşik Irak İttifakı, 75 sandalyeyi Kürt İttifakı, İyad Allavi'nin desteklediği parti ise 40 sandalye kazanmıştır. Geri kalan 20 sandalyeyi ise diğer dokuz parti paylaşmıştır.⁶²

Kürtlerin nüfuslarına nazaran bu kadar yüksek bir oy oranı almış olmasının sebebi seçimlerin Sünni blok tarafından boykot edilmesinden kaynaklanmaktadır. Seçimlerde milletvekili çıkaramayan partilerin almış olduğu oyların diğer partilere dağıtılmış olması da seçimlerin sonucunu ciddi bir şekilde etkilemiştir. Irak'ta varlık gösteren Irak Türkmen Cephesi seçimlerde beklenen başarıyı sağlamamış ve 3 milletvekili çıkarmıştır. Seçim sonuçlarının açıklanması ile beraber Türkiye Dışişleri Bakanlığı seçim sonuçlarına itiraz etmiş, seçimlerde katılım oranının düşük olması ve bazı bölgelerde neredeyse hiç oy kullanılmaması ve Kerkük dahil bazı bölgelerde manipülasyonların yapıldığı iddiasını gündeme getirerek seçim sonuçlarının tam olarak toplumsal mutabakatı sağlayamayacağını ifade etmiştir. Seçimlerle ilgili birçok ülkeden

---

⁶¹24 Ocak Basın Özeti, (24.01.2005),

http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2004/01/040127_pressreview.shtml

⁶²30 Ocak 2005 Seçimleri Sonrası Irak, (30.1.2005),

<http://setav.org/tr/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/yorum/270>

farklı tepkiler gelmiştir. Seçim sonuçlarından Şii ittifakının çıkması İran açısından olumlu bir hava meydana getirirken bu durum ABD'nin, Irak'taki politikası açısından endişe ile karşılanmıştır. Seçim sonuçlarını değerlendiren Michigan Üniversitesi Irak uzmanı Juan Cole, Irak'ta kurulacak hükümetin İran ile ilişkilerinin iyi olacağına vurgu yapmış ve seçimlerde Kürtlerin zaferle çıkmasının bu durumu güçlendirdiği ifadesinin kullanmıştır. Ayrıca Cole, ABD'nin üç yıl önce İran'ı bombalamasının Bağdat'ta sevinçle karşılanacağını, ancak mevcut seçim sonuçları sonrasında böyle bir saldırının Bağdat'ta güçlü bir protestoya neden olacağını dile getirmiştir.⁶³

Gerçekleşen 2005 seçimleriyle birlikte Türkiye, Kerkük konusunda dış politikada isteklerini uygulama alanı bulamamış ve bu seçimler hem Türkiye-Irak ilişkileri seyrinin belirlenmesinde hem de Irak, Türkiye ve İran'ın bölge içindeki dengelerinin belirlenmesine zemin hazırlamıştır. ABD, kendi kontrolü altındaki bir Irak için bölgeye müdahale etmiş ve böyle bir Irak'ın da aynı zamanda İran'a karşı bir denge unsuru olarak kullanılması ihtimali üzerinde çalışmalar yapmıştı. Ancak ortaya çıkan denklem Ortadoğu'da Şii ittifakının yeni bir siyasi güç ittifakı edinmesine yol açmış ve İran'ın bölgedeki konumunu güçlendirmiştir. Bundan sonraki dönemlerde Irak siyasetinde, Bağdat Yönetimi ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi, iki farklı güç odağı olarak karşımıza çıkacaktır. Bölge ülkelerinin ve uluslararası güçlerin Irak'a yönelik izleyecekleri politikada bu iki farklı güç üzerinden şekillenecektir. Ancak yine de ABD yönetimi Irak'ta kurmak istediği yönetimin uluslararası toplumda kabul görmesi için Irak'ta yapılan seçimlerin sorunsuz bir şekilde sonuçlanmasını istiyordu. Bu bağlamda 5 Şubat 2005'te Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice destek talebinde bulunmuş ve hem Irak konusunda hem de İncirlik üssünün kullanılması konusunda bir dizi taleplerde bulunmuştur. Bu görüşmede Türkiye, Rice'a, Türkmenlerin, Irak'ın toprak bütünlüğü ve PKK'nin faaliyetleri konusunda bir dizi talep dile getirmiştir. Görüşmelerin sonucunda kamuoyuna yapılan açıklamada Rice, PKK konusunda Türkiye ile ABD arasında işbirliğine devam edileceğini, Irak'ın terör üssü olmasına izin verilmeyeceğini vurgulayarak Kerkük'ün bütün Iraklılara ait olduğunu ifade etmiştir. PKK konusu bu dönemde Türkiye-Irak ve Türkiye-ABD ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir konu olmuştur. Türkiye sürekli olarak Irak Kürdistan Bölgesinde varlık gösteren PKK'nin Türkiye açısından tehdit oluşturduğunu ifade etmiş ve bu sorunu

---

⁶³“ABD Irak'ta Bu Sonucu Beklemiyordu,” (14.02.2005),
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/14/dun98.html> (15.12.2013)

çözmek için ABD ile ortak hareket etme yoluna gitmiştir. Türkiye, ABD ve Irak arasında gerçekleşen üçlü ilişkiler sonucunda Türkiye'nin PKK konusundaki sorunları gündeme gelmiş olsa da, bu tehdidin ortadan kaldırılması için Irak'a yapılacak muhtemel bir operasyona ABD ve Irak heyetlerinden destek bulamamıştır. Görüşmelerde sadece PKK'ye karşı ortak hareket edileceğine ve uluslararası düzeyde işbirliği yapılması yönünde kararlar alınmıştır. Üçlü görüşmelerden istediği sonucu alamayan Türkiye birçok kez ABD'nin PKK ile mücadele konusunda, Türkiye'ye yeterince destek vermediği yönünde açıklamalar yapmıştır. ABD, bir yandan Türk kamuoyunda bozulan imajını düzeltmek istemiş, bir yandan da Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında cereyan eden kötü ilişkileri gidermek için diplomatik temaslarda bulunmuştur. Rice'ın 2005 yılında Irak seçimleri sonrasında Türkiye'ye yaptığı ziyareti de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Başbakan Erdoğan, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve Rice arasında yapılan üçlü temaslarda ABD'nin Irak'a yönelik politikasının şekillenmesi ve Türkiye'nin bu konudaki rolünün anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bir yandan ABD'nin Irak ve Afganistan'a gerçekleştirmek istediği kapsamlı operasyonlar için İncirlik üssünün kullanılmasını talep ederken, diğer yanda da Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden PKK'ye karşı istenilen tavır ortaya koyamaması Türkiye nezdinde samimiyetsizlik olarak nitelendirilmiş ve Türkiye, güvenlik ve Batı ile ilişkiler ikilemi arasında sıkışmasına sebep olmuştur. Dışarıda bu ikilem yaşanırken Türkiye'de de muhalefet partileri ABD'nin İncirlik konusunda Türkiye karşı emri vaki bir tavır sergilediğini belirterek böyle bir durumun kabul edilemez olduğunu dile getirmişlerdir.

Sınır güvenliği ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin kuzeyinden kaynaklı PKK saldırılarının engellenmesi yönünde 2005 yılının Mayıs ayından itibaren atılan önemli adımlardan biri de PKK'nin dış kaynaklarının kesilmesine yönelik başlatılan diplomatik girişimler olmuştur. Bu konuda ABD'den olumlu sinyallerin gelmesi gergin olan ilişkilerin iyi bir seyir seyretmesini sağlamıştır. Ayrıca Irak geçici yönetimi Başbakanı İbrahim el-Caferi'nin, 20 Mayıs'ta Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette, PKK konusunda ortak hareket edileceğinin ve Türkiye ile bu konuda işbirliği yapacağına dair açıklamalarda bulunması seçim sonrasında bozulan ABD ve Irak'la ilişkilerin düzelmesine katkı sunmuştur. Caferi'nin, Türkiye ziyaretinde siyasi ve güvenlik konularının yanı sıra ticari ilişkiler de gündeme gelmiş ve iki ülkenin ticari ilişkilerin geliştirilmesi için

atılması gereken adımlar masaya yatırılmıştır. Bu ziyarette Irak, kırmızı bültenle aranan PKK'lilerin, Türkiye'ye iadesi konusunda güvence vermiş, Türkiye ise Irak'ta güvenlik güçlerinin eğitilmesi konusunda 50 milyon dolar vermek için uzlaşmaya varmıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ni de ziyaret eden Caferi, Türk iş adamlarının sorunlarını dinleyerek Habur üzerinden geçen yolun Körfez ülkelerine uzatılması teklifinde bulunmuştur.⁶⁴

Irak ve Türkiye arasında düzelen ilişkiler ile birlikte ABD tarafından da iyi haberler gelmeye başlamış ve ABD yetkilileri, PKK konusunda Türkiye'ye verdikleri destek sözünün arkasında olduklarını ifade etmiştir. 26 Mayıs 2005'te ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman, yaptığı açıklamalarda iyi olan ikili ilişkilere vurgu yapmış ve açıklamaların yapıldığı gün ziyaret için gittiği ABD'de açıklama yapan TBMM Başkanı Bülent Arınç'tan da olumlu haberler gelmiştir. Arınç, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Ulusal Güvenlik danışmanı Stephen Hadley ile yaptığı görüşmelerde, Irak Kürdistan Bölgesi'nde bulunan PKK'nin varlığı hakkında, Türkiye'nin duyduğu endişelere hak verildiği ifade edilmiştir. Arınç'ın gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında Başbakan Erdoğan da Washington'u ziyaret etmiş ve PKK konusunda ABD'den daha sıkı işbirliği talep etmiştir. Ancak medyada yer alan haberler, Erdoğan'ın bu konuda beklediği bir sonuca ulaşamadığı yorumları yapılmış ve aynı dönemde Batı medyası da, ABD'nin, Türkiye'yi kaybetmek üzere olduğuna dair bazı yorumlar yapılarak endişeler dile getirilmiştir. Bu görüşmeler sonrasında ABD'nin, 150 PKK'linin yakalanması konusunda girişimde bulunması, Irak Devlet Başkanı Talabani'nin 25 Haziran'daki, Irak Başbakanı Caferi ve Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'nin ise 29 Haziran'daki PKK'ye karşı sessiz kalmayacaklarını açıklamaları Washington-Türkiye görüşmelerinin bir yansıması olarak görülebilir. Ankara yönetimi Washington'un PKK konusunda, Türkiye'ye destek vermesinin, Türk halkında, ABD'ye olan bakış açısının değişmesine katkıda bulunacağını ifade etmesi üzerine bu konuda Kıbrıs desteğini hatırlatarak konuyu ifade etmiştir.

PKK'nin giderek artan sınır ihlalleri Ankara'yı harekete geçirmiş ve ABD'nin Kuzey Irak konusunda somut adımlar atması gerektiğini vurgulamıştır. Kuzey Irak'a yönelik

---

⁶⁴ "Caferi PKK ile Mücadele Konusunda Güvence Verdi," (21.05.2005)
http://www.zaman.com.tr/dunya_caferi-pkk-ile-mucadele-konusunda-guvence-verdi_175240.html

muhtemel bir sınır ötesi operasyon gündeme gelmiş ve Türkiye böyle bir hakkı saklı tuttuğunu açıklaması üzerine hem Irak hem de ABD yönetiminden tepkiler gelmiştir. ABD bu konuda, Irak'tan izin alınması gerektiğini ve bağımsız bir ülke olan Irak egemenliğinin ihlal edilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Erdoğan'ın bu konuda ısrarcı olması ve Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması konusunda gerekirse izin alınmadan müdahale edilebileceğini söylemesi ile birlikte, ABD ve Irak'la olan ilişkiler iyice tırmanmaya başlamıştır. İlker Başbuğ'un bu konuda Bağdat'ı suçlaması ve PKK konusunda Irak'ın adım atmamasını eleştirmesi kötü ilişkilerin temel kaynağı olmuştur. Erdoğan, PKK konusunda Türkiye'nin sabrının tükendiğini belirterek operasyon seçeneğini masaya yatırdıklarını söyleyerek bu hakkın uluslararası hukuktan doğan bir hak olduğunu ifade ederek ABD'nin Afganistan'a yaptığı operasyona gönderme yapmıştır.⁶⁵

Kuzey Irak'ta, PKK varlığının giderek artması bölgede PKK bayrağının sık sık gündeme gelmesi ile birlikte, Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü de bu konuda açıklama yapmaya zorlamıştır. Gül, Irak'ta mevcut her durumun takip edildiği ve konunun ABD yetkilileri ile diplomatik çerçevede görüşüldüğünü ifade etmiştir.⁶⁶

İktidar partisi olan AKP'nin, Kuzey Irak'a yönelik takındığı bu sert tutum PKK'nin, Türkiye'de faaliyetlerinin artmasına neden olmuş ve Türkiye'ye yönelik silahlı ve siyasi faaliyetleri atmıştır. Bunun yansıması ise PKK'nin sivil vatandaşları kaçırmaya faaliyetleri olmuştur.⁶⁷

Irak'ta doğan güç boşluğuyla beraber, ülke içerisinde birçok güç merkezi ortaya çıkmaya başlamış, Kuzey Irak'ta PKK faaliyetleri artarken ülke çatışma ve intihar saldırılarının merkezi haline gelmeye başlamıştır. ABD'nin, Irak'a müdahalesine karşı çıkan El-Kaide, Irak'ta bu kartı kullanarak taraftar toplamaya başlamış ve silahlı faaliyetlerine hız vermiştir. Irak topraklarında silahlı bir güç konumuna gelen El-Kaide aynı zamanda siyasi çevrelerden de destek toplamaya başlamış ve özellikle İslami

---

⁶⁵ "Sabrımızın Sınırı Var," (28.07.2005),
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/07/28/siy99.html> (16.12.2013)

⁶⁶ "Gül: PKK İçin Girişimler Sürüyor," (02.08.2005),
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/08/02/siy100.html>

⁶⁷ "PKK AKP'li Başkanı Serbest Bıraktı," (02.08.2005),
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/08/02/siy108.html> (16.12.2013)

kimliklere vurgu yapan siyasi partilerden taraftar toplamaya gayret etmiştir. Özellikle Kürdistan İslami Cemiyeti (KİC) ile yakınlık kurduğu iddiaları ortaya atılmış ve bunun sonucunda KİC lideri Ali Bapir, el-Kaide'ye destek verdiği gerekçesiyle tutuklanmış ve 22 ay tutuklu kalmıştır.

Ekim ayı içerisinde PKK'nin, Türkiye'ye yönelik saldırılarının artması ile birlikte açıklama yapan Erdoğan, Türkiye'nin sabrının tükendiğini, ABD ve Irak'ın, Kuzey Irak'taki PKK varlığına son vermesi gerektiğini, aksi takdirde Türkiye'nin bu bölgeye müdahale edeceği sinyalini verdiği bir ortamda Barzani, ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Barzani'nin, bağımsız bir devlet başkanı gibi Beyaz Saray'da ağırlanması ile birlikte Türkiye'nin endişeleri giderek artmaya başlamıştır. Başkan Bush'un, Barzani'yi, "Kürdistan Başkanı" olarak takdim etmesi ile birlikte Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin Ankara Maslahatgüzarını Bakanlığa çağırması ve Başkan Bush'un bu ifadeyi kullanmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmiş ve böyle bir tutumun Irak'ın birliğine zarar vereceği bildirilmiştir.⁶⁸ Ancak görüşmeden sonra ABD Başkanı'nın, PKK konusunda, Türkiye'ye destek vereceklerini açıklaması üzerine ilişkilerin seyri değişmeye başlamıştır. Türkiye-ABD-Irak üçgeninde devam eden Türkiye'nin, Irak Kürdistan Bölgesi ve PKK politikası 2005 yılından 2008 yılına kadar gündemi belirleyen temel faktör olmuş ve konu uzun bir dönem boyunca Irak-Türkiye ilişkilerinin kötü geçmesinde etkili olan bir faktör olmuştur. PKK konusunda Türkiye'nin beklentilerine cevap veremeyen ABD, Washington-Ankara hattının gergin geçmesiyle sonuçlanmıştır.

2006 Ocak ayında ABD-Türkiye ilişkileri açısından önemli bir dönem olmuştur. Irak Özel temsilciliğine Oğuz Çelikkol'un atanması Türkiye'nin Irak'a verdiği önemin bir göstergesi olarak yorumlanmış ve bundan sonraki dönemde Dış Politikada Irak'ın önceliğine önem vereceği olarak algılanmıştır. Atama kararında Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yapılırken şu ifadeler kullanılmıştır:

"Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine ve Irak'ın yeniden yapılandırılması amacıyla yürütülen çalışmalara, ülkemizce yapılabilecek

---

⁶⁸ "Beyaz Saraya Sitem," (27.10.2005),
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168215> (16.12.2013)

katkılarla ilgili her türlü faaliyetin eşgüdümünü sağlamak, bu çerçevede gerekli temasları yürütmek üzere, ilgili kurum ve kuruluşların görev, yetki ve sorumlulukları saklı kalmak kaydıyla, Çelikkol'un Özel Temsilciliğe atanması kararlaştırılmıştır".⁶⁹

Çelikkol, çizdiği başarılı diplomat profili ile PKK'nin yurtdışı bağlantılarıyla mücadele konusunda çalışmalara başlayarak Irak ile ABD arasında mekik diplomasisini ön plana çıkarmıştır. 2006 yılı boyunca bu politikaların etkisi, dış politikada kendisini göstermiş ve PKK'nin bitirilmesi, Türkiye'nin adeta bir dış politika hedefi haline gelmiştir. 2006 Şubat ayında, Suriye'de sürgünde bulunan Hamas lideri Halid Meşal'ın Türkiye'yi ziyaret etmesinden rahatsızlık duyan İsrail ve ABD ile ilişkiler yeniden bozulma sürecine girmiştir. ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük müttefiki olan İsrail, bu durumu kendi güvenliği açısından tehlikeli bulmuştur. ABD'de, güçlü bir politika etkileyici güç olan İsrail, Türkiye aleyhinde söylemlerde bulunarak Türkiye ile ABD ilişkilerinde etkili bir rol oynamıştır.⁷⁰

Görüşme sonrasında İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, Abdullah Gül ile telefon görüşmesi yapmış ve bu görüşmede İsrail'in, terör örgütünü uluslararası toplumdan tecrit etme politikasının zarar gördüğünü ifade etmiştir. Gül ise Türkiye'nin bölgede barışın devamı için çaba gösteren bir ülke olduğunu iletmıştır.⁷¹

İsrail'in eleştirilerinden sonra ABD'li yetkililer de bu görüşme ile ilgili olarak Ankara yönetimine rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Bu durum ABD'nin PKK konusunda Türkiye ile ortak hareket etme politikasına zarar vermiş; ancak Türkiye bu hamle ile ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalarında sadece kararları uygulayan bir ülke olmadığı mesajını vermiştir. ABD'nin Kürt politikalarına destek verdiği yönündeki yorumlar ve Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki PKK varlığı konusunda Türkiye ile yeterli ölçüde işbirliği yapmaması Türkiye'nin bu şekilde davranmasında etkili bir neden olmuştur. Türkiye ile ABD ilişkilerinin olumsuz bir atmosferde geçmesine sebep olan

---

⁶⁹ "Çelikkol Irak Özel Temsilcisi," (02.01.2006),
<http://www.milliyet.com.tr/2006/01/02/siyaset/siy04.html> (16.12.2013)

⁷⁰ Hamas Lideri Meşal Ankara'da, (06.02.2006),
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060216_palestine_turkey.shtml (17.12.2013)

⁷¹ "Hamas'ın Siyasi Lideri Halid Meşal: Türkiye'den Yararlı Tavsiyeler Aldık," (16.02.2006)
<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/16/son/sonsiy20.asp> (17.12.2013)

bir diğerkonu ise “Kurtlar Vadisi Irak’ın” 3 Şubat’ta vizyona girmesiyle başlayan süreç olmuştur. Filmlerden Amerikan askerlerinin acımasızlığını ve Irak halkına hukuksuzca yaptığı saldırıların dile getirilmesi Türkiye-ABD ilişkilerine zarar vermiştir. Bu tür filmlerin insan düşünce yapısının şekillenmesindeki önemine vurgu yapan ABD yetkilileri, Türkiye’de ABD karşıtlığının hız kazanmasından endişe duyduklarını gündeme getirmişlerdir. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise bu tür filmlerin Avrupa toplumunda sürekli olarak yapıldığını ve bunun ilişkilere zarar vermediğini ifade etmiştir. Tartışmalar sonrasında ABD’nin, Kuzey Irak’a gerçekleştirilecek askeri operasyona sıcak bakmadığını ve bu konuda Irak hükümetini işaret etmesi üzerinde Ankara harekete geçmiş ve Bağdat-Ankara diplomatik ilişkileri hız kazanmaya başlamıştır. Şubat ayında Irak Dışişleri Bakan Yardımcısı Hamit el-Beyati Türkiye’ye bir ziyarette bulunmuş ve terör örgütlerinin Irak topraklarını kullanmasına izin vermeyeceklerini ifade etmiştir. Yine aynı şekilde Türkiye’de yaptığı ziyarette konuyu değerlendiren Irak Başbakanı İbrahim El-Caferi de, benzer açıklamalarda bulunarak Irak topraklarında faaliyet gösteren silahlı unsurların sınır dışı edileceğini ve İnterpol tarafından aranan suçluların Türkiye’ye teslim edileceği sözünü vermiştir. Yapılan görüşmelerde Irak, her iki ülkenin de karşılıklı olarak birbirinin egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiği ve içişlere karışılmaması gerektiğine dikkat çekmişti. Buradan da anlaşılacağı üzere tıpkı ABD gibi Irak hükümeti de, Kuzey Irak’a olası bir askeri müdahaleye sıcak bakmıyordu. Türkiye’nin de buradaki birinci önceliği askeri operasyon olmamış, sadece Kuzey Irak’tan kaynaklanan silahlı faaliyetlerin sona ermesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Caferi’nin, Ankara ziyareti öncesinde basın toplantısı düzenleyen hükümet sözcüsü Cemil Çiçek, askeri operasyon seçeneğinin sorulması üzerine bu tür ihtimallerin akıllara gelmemesi için çaba sarf ettiklerini söylemiştir.

ABD’nin Irak konusunda bu kadar isteksiz davranmasının nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye’nin, Hamas liderini Ankara’da karşılaması ve Kurtlar Vadisi Irak filminin gösterime girmesinden kaynaklanmıştır. Oluşan bu gerginlik ortamının yumuşatılması amacıyla Washington-Ankara hattında da diplomatik girişimler ön plana çıkmış ve bu bağlamda Nisan ayında Başbakan Erdoğan’ın danışmanı olan Cüneyt Zapsu’yu, ABD’ye bir ziyaret gerçekleştirmesi için görevlendirmişti. Gerçekleştirdiği ABD ziyareti kapsamında, İsrail etkisinin yoğun olarak hissedildiği American Enterprise Institute (AEI) ile yapılan toplantıya katılan Zapsu, burada Hamas

konusunda büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Burada vurgu yapılan en önemli konu Hamas ve PKK arasında kurulan benzerlik olmuştur. Türkiye'nin PKK'den duyduğu rahatsızlıkla, İsrail'in Hamas'tan duyduğu rahatsızlık arasında benzerlik kurulmuştur. Zapsu ise bu benzerliğin yanlış olduğunu ve barış için gerekirse terör örgütleriyle de görüşülebileceğini söylemesi üzerine ABD'li yetkiler de "o halde ABD'nin PKK ile görüşmesini kabul edilebilir olarak görüyor musunuz" diyerek tepki göstermişlerdir.⁷²

Hamas lideri ile yapılan görüşme, Ankara gündemine de taşınmış, ABD kongresi üyesi Robert Wexler, yaptığı açıklamada, Hamas'ın davet edilmesinin akıl dışı olduğunu vurgulayarak bu görüşmenin Washington'da, Ankara karşıtlığı görüşlerinin güçlenmesine yol açtığını ifade etmiştir.⁷³ Wexler, yaptığı konuşmada Hamas'ı terör örgütü olarak tanımlamış ve Türkiye'nin, bu görüşmeden hiçbir fayda sağlamadığını, aksine bu görüşmelerin Ankara'nın, Washington'daki konumunun sorgulanmasına yol açtığını ifade etmiştir. Türkiye, Irak'la ilişkilerini düzeltmek isterken attığı bu adımlarla ikili ilişkilerin zarar görmesine neden olmuştur. Tansiyonun yükselmesine neden olan bu ortamın düzeltilmesi için Amerika Dışişleri Bakanı Condolezza Rice'in, Türkiye'yi ziyareti büyük önem taşımıştır. Ziyarete Irak'ın son durumu, İran'ın nükleer programı, PKK'yle mücadele ve Kıbrıs ile ilgili sorunlar gündeme gelmiş ve bu konuda atılması gereken adımlarla ilgili fikir alış verişinde bulunulmuştur. Ziyaret öncesi, Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, ABD'den beklentilerini açıklarken ABD ile sadece istihbarat paylaşımının beklentileri karşılayacak bir adım olmadığını, aynı zamanda operasyonel işbirliğinin de hedeflendiğini belirtmiştir. Rice'in, gündeme getirdiği, ABD-Türkiye-Irak üçlü mekanizmasının artık, PKK konusunda iki kat mücadele edeceğini söylemesi ile birlikte Türkiye-ABD ilişkilerinin eğrileceği nokta hakkında ipuçları niteliği taşımaktadır.⁷⁴ Rice, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la bulunduğu temaslar sonrasında, Dışişleri Bakanı Gül ile ortaklaşa gerçekleştirdikleri basın toplantısında Türkiye-Irak-ABD tarafından kurulacak üçlü bir mekanizma ile PKK'ye karşı ortak mücadele edeceklerini ifade etmiştir. Rice, yaptığı açıklamada "görüşmelerimizde Türkiye ile ABD arasında

---

⁷² Hamas Ziyareti ve PKK, (11.04.2006),

<http://www.usakgundem.com/yazar/275/hamas-ziyareti-ve-pkk.html> (18.12.2013)

⁷³ İkinci Hamas Kapışması, (11.04.2006),

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/11/siy107.html> (18.12.2013)

⁷⁴ Rice, Bugün Ankara'da, (25.04.2006),

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060425_rice_turkey.shtml (18.12.2013)

stratejik ortaklığı geleceğe taşıyacak bir vizyon geliştirmek konusunda mutabakata vardık. Bu anlamda bir mekanizma geliştirerek, sürekli ve daha sık görüşmeye, iki tarafı ilgilendiren ve ortak çıkarlarımızın bulunduğu konularda daha fazla yoğunlaşmaya karar verdik” diyerek stratejik ortaklığa ve ortak çıkar kavramına vurgu yapmıştır. Basın toplantısında aynı zamanda, İran’ın nükleer faaliyetleri konusuna da vurgu yapılmış ve İran’ın, BM Güvenlik Konseyi’nin kararlarına uyması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁵

Ziyaret süresi boyunca Rice, Kuzey Irak’a askeri operasyon desteği vermek gibi cümlelerden özellikle kaçınmış, sadece üçlü güvenlik mekanizmanın harekete geçirilerek PKK’ye karşı ortak mücadele etme sözü vermiştir. İran konusunda yaptığı açıklamalar da Türkiye kamuoyunda farklı şekilde yorumlanmıştır. Bazı çevreler ABD’nin, İran politikasına destek vermesi karşılığında Türkiye’nin, Kuzey Irak askeri harekâta destek verilebileceği gibi yorumunda bulunmuştur.

Türkiye’de tırmanan PKK faaliyetleri ile birlikte Washington’un karşı çıkmasına rağmen sınırdaki askeri hareketlilik başlamıştır. Sınırdaki hareketliliğin olası bir Kuzey Irak operasyonuna dönüşmesinden Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ciddi endişe duymuştu. Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin artan endişeleri ile birlikte Bağdat Yönetimi’ne baskı yapılmış ve bunun üzerine 26 Nisan tarihinde sınırdaki hareketlilik hakkında Irak’ın bilgilendirilmesi amacıyla Bağdat Yönetimi, Ankara’ya nota vermiştir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, yaptığı açıklamada sınırdaki bu önlemlerin zorunlu olduğunu söyleyerek; Irak’ın Ankara Büyükelçisi Sabah el-Ümran ile bir araya gelen Irak’ın Ankara Büyükelçisi Oğuz Çelikkol, görüşmenin detayına ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Bu görüşmede Irak Büyükelçisi’ne Türkiye-Irak sınırına yakın bölgedeki konuşlandırmanın ve alınan tedbirlerin Irak-Türkiye hududunun güvenliğinin sağlanmasına yönelik olduğu, bu tedbirlerin her yıl bahar aylarında mutaden alındığı ve Türkiye, Irak ve ABD görüşmelerinin gündeminde de bulunan

---

⁷⁵ Rice: “PKK Terörünün Engellenmesi İçin Birlikte Çalışacağız,” (25.04.2006), <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/25/gnd138.html> (18.12.2013)

*PKK'nin Irak'taki faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin bu önlemleri zorunlu kaldığı bildirilmiştir”.*⁷⁶

Sınırdaki bu hareketlilik ile birlikte bölgede başlayan gerilime İran da dahil olmuş ve İran kendi sınırlarına yakın olan PKK'nin Kandil'deki kamplarını bombalamaya başlamıştır. İran da kendi ülkesinde faaliyet gösteren PKK'nin bir kolu olan PJAK'a karşı operasyon başlatmıştı. ABD'nin Kuzey Irak için öngörülen operasyona destek vermemesi ile birlikte Türkiye, İran'la ilişki kurma yoluna gitmiştir. Sorunun giderek ciddi bir noktaya gelmesi ile birlikte KYB, PKK'ye yönelik eleştirilerde bulunmuş ve kimsenin kendi topraklarını kullanarak İran ve Türkiye'ye saldırmasına izin vermeyeceğini beyan etmiştir. KYB üst düzey yöneticilerinden İmed Ahmet, 5 Mayıs'ta yaptığı açıklamada PKK'ye çağrıda bulunarak “bizim topraklarımızda kalmak istiyorsanız kanunlarımıza uymak zorundasınız” çağrısında bulunmuştur. Mayıs ayında Iraklı Kürtler, Türk ordusunun bazı Kürt köylerini bombaladığını gündeme getirmiş ve Irak'ın egemenliğini ihlal eden bu saldırıları kınamışlardır. 2006 yılı boyunca Türkiye-Bölgesel Yönetim arasında herhangi bir yumuşama görülmemiştir.

2007 yılına girerken de Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi'yle ilişkiler gergin geçmeye devam etmiştir. Irak, giderek kargaşa ortamına doğru sürüklenmiş ve ülke iç savaşın eşiğine gelmiştir. Türkiye'ye yönelik PKK saldırılarının artması ile birlikte Ankara, Kürdistan Bölgesine askeri operasyon seçeneğini yeniden gündeme getirmiştir. Ancak bu konuda Türkiye ile ABD arasında bazı sorunlar yaşanmış ve yaşanan bu sorunların Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği müdahaleyi engellemiştir. ABD'den istenilen desteğinin alınmaması ile birlikte Türkiye, bu konuda Bağdat yönetimi ile temaslarda bulunmuş ve Kürdistan topraklarında Türkiye'ye yapılan saldırıların engellenmesi için talepte bulunmuştur. ABD'nin istihbarat paylaşımı konusundaki desteğini yeterli görmeyen Ankara, aynı zamanda askeri destek talebinde bulunmuştur. 23 Ekim'de Bağdat'ta Talabani, Maliki ve Zebari ile görüşen Babacan, Türkiye'nin PKK ile mücadelesi konusunda Irak'ta beklentileri açıklamış ve 6 maddelik talep iletmış ve bu 6 maddelik talepte şunlar yer almıştır: PKK'nin Irak'ın topraklarının kullanılmasının engellenmesi, PKK'ye lojistik desteğin kesilmesi, PKK'nin tüm

---

⁷⁶ “Türkiye'den Irak'a: Sınırdaki Önlemler Zorunlu,” (26.04.2005), <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/26/gnd129.html> (18.12.2013)

faaliyetlerinin durdurulması, PKK'nin hareket kabiliyetinin kısıtlanması ve PKK liderlerinin tutuklanarak Türkiye'ye verilmesi ve kampların kapatılmasıdır. Bu konuda Talabani'den de olumlu açıklamalar gelmiş ve Türkiye'nin PKK'de duyduğu rahatsızlığı anladiğini söylemiştir.⁷⁷ Görüşmelerin hemen ardından Erdoğan ve Bush'un bir araya gelerek yaptıkları açıklamada da PKK'nin ortak düşman olduğunu ve bu konuda Türkiye'ye destek verecekleri ilan edilmiştir (5 Kasım). Kürdistan Bölgesel Yönetimi bir yandan Türkiye'nin PKK konusunda olası bir müdahale seçeneğinden endişe ederken diğer yandan da Merkezi Hükümet ile anlaşmazlıklara çözüm bulmaya çalışmıştır. Aynı dönemde Bağdat Yönetimi, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yapmış olduğu petrol anlaşmalarını iptal etmiş, ekonomik olarak Kürdistan Bölgesini zor durumda bırakmıştır. Bağımsız bir taraf olarak petrol anlaşması imzalamasını, merkezi hükümetin bütçesinden yeteri kadar pay alamadığına bağlayan Kürt yönetimi bu durumdan duydukları rahatsızlığı Bağdat yönetimine ifade etmişlerdir. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye sürekli olarak PKK kaynaklı tehdidin yok edilmesi için Irak'a baskı yapmış ve aksi takdirde kendilerinin müdahale edeceğini açıklamıştır. Buna karşın Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, iç işlere müdahale edilmemesi gerektiğine vurgu yaparak Türkiye'nin askeri operasyonlar konusunda yaptığı açıklamaların rahatsızlık yarattığını ifade etmiştir. Kürdistan Başbakanı Neçirvan Barzani de sürekli olarak Türkiye ve Kürdistan arasında ihtilaf olan konular hakkında açıklamalar yapmış, Kerkük'ün bir Kürt bölgesi olduğunu ve böyle kalacağını belirtmiştir. Ancak en sert söylemler Mesud Barzani'den gelmiştir. Barzani, Türkiye'nin kendi bölgelerinde gerçekleştirebileceği bir operasyonu hukuk dışı saymış ve bu ihtimallerin konuşulmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ancak bu diplomatik temasların netice vermemesi sonucunda Türkiye, PKK varlığının yoğun olduğu Irak'ın Kürdistan Bölgesi'ne havadan askeri operasyon düzenlemiştir. Türkiye'den Irak'a, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi lideri Mesud Barzani'nin, Kerkük konusunda yaptığı açıklamalardan rahatsızlık duyulmasıyla nota verilmiş ve notanın verilmesinden bir gün sonra MGK toplanarak Kuzey Irak konusunda somut adımların atılması için harekete geçmiştir. Alınan kararlarda Kuzey Irak'a ve özellikle de Barzani'ye karşı sert tedbirlerin alınması ile ilgili noktalar ön plana çıkmıştır. Buna göre PKK'ye karşı somut adımlar atması için nota verilen Irak'ın tutumu iki hafta gözden geçirilecek, daha sonra atılan adımların

---

⁷⁷ ... ve Ali Babacan Bağdat'ta, (23.10.2007)
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236607> (19.12.2013)

yetersiz olduğu görülürse siyasi baskının arttırılması için üç aşamalı bir plan uygulanacaktı. Bunlar Kuzey Irak'a izin verilen sivil uçuşlar iptal edilecek, ABD ve BM ikna edilerek sınır ötesi operasyona başvurulacaktı. Bu plan birebir uygulanmasa da 2007 yılı sonlarına doğru ABD'nin izin vermesi ile hava operasyonu başlatıldı ve 2008 yılında kara operasyonu ile bu müdahale devam etti. 4 Şubat'ta yapılan hava hareketinden sonra 21 Şubat'ta da geniş çaplı bir kara hareketi düzenleyerek Irak'ın kuzeyine üslenmiş PKK kamplarını bombalamıştır.⁷⁸ Türkiye'nin PKK kamplarına saldırı düzenleyerek bu sorunu çözüme arayışına gitmesi yeterli olmamış aynı zamanda PKK'ye toplumsal desteğin de kesilmesi gerektiğinin farkına varmıştır.⁷⁹ PKK ile mücadele süreci devam ederken Kurdistan Bölgesi'yle ilişkilerin geliştirilmesi için de yoğun bir çaba sarf edilmişti. Zaten yapılan bu operasyonlarda ABD-Türkiye-Kuzey İttifakının oluşturulması neticesinde meydana gelmiştir. ABD bu operasyonlarda istihbarat paylaşımında önemli bir rol oynamıştır. Temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelen ABD Savunma bakanı Robert Gates "Türkiye'nin kendini savunma hakkı ile Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması arasında denge kurması gerektiğini" belirterek yapılan operasyonun meşruluğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Gates operasyonun yeterli olmayacağını ekonomik ve sosyal önlemlerin de alınması gerektiğine vurgu yaparak operasyonu kısa bir sürede bitmesi talebinde bulunmuştur.⁸⁰ PKK'nin, Kürdistan Bölgesinde giderek güç kazanması ve bazı PKK'lilerin Barzani'ye bağlı peşmerge gruplarına sığındığı iddiası ile alevlenen tartışmalarda Barzani sürekli olarak, komşu ülkelerin iç işlere karışmaması gerektiği tenkidinde bulunmuştur. PKK'nin bu bölgedeki etkinliğinin artması ile Türkiye bu durumu sınır güvenliğine bir tehdit olarak yorumlamış ve bu hassasiyetleri ABD'ye de ileterek sınır ötesi operasyonlar için destek istemiştir. Böyle bir ortamda ABD'li komutan George Casey, Kürdistan Bölgesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Casey Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği karargahında, Kürdistan Demokrat Partisi lideri Mesud Barzani ve diğer yetkililerle bir araya gelerek, Türkiye'nin hassasiyetlerini Barzani'ye iletmıştır.⁸¹

---

⁷⁸ Gün Gün Tüm Sınır Ötesi Operasyonlar, (22.02.2008)
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436717.asp> (19.12.2013)

⁷⁹ Irak Harekat İçin Fazla Kırılma, (26.02.2008)
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248558&tarix=26/02/2008> (20.12.2013)

⁸⁰ ABD Savunma Bakanı Gates: Operasyon En Kısa Sürede Bitirilmeli, (28.02.2009)
<http://www.milliyet.com.tr/2008/02/28/son/sonsiy06.asp> (21.12.2013)

⁸¹ ABD'li Komutan Türkiye'nin Hassasiyetlerini Barzani'ye İletti, (21.07.2006)
http://www.zaman.com.tr/dunya_-abd-li-komutan-ankara-nin-hassasiyetini-barzani-ye-ilettili_313365.html (21.12.2013)

2007 yılında Amerika Başkanı Bush'un ziyareti Türkiye ve Kürdistan ilişkilerinde önemli bir dönemeç yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye yaptığı görüşmede Kürdistan Bölgesi konusunda kırmızıçizgilerini ABD'ye iletmiş, ancak ABD'nin ısrarıyla Türkiye ile Kürdistan arasında ittifak yapılmıştır. Bundan sonraki dönemin şekillenmesinde bu ittifak ön plana çıkacaktır. Özellikle ticari alandaki faaliyetlere ve işbirliğine önemli bir zemin hazırlayacaktır. PKK'nin gerçekleştirdiği Aktütün saldırısından sonra ilişkiler bambaşka bir boyuta taşınmıştır. Bu saldırıdan sonra Ankara, Barzani ile Kürdistan Bölgesi'nin merkezi yönetimden ayrılmasını meşrulaştıran açıklamalarda bulunmuş ve Barzani'nin Türkiye'den bazı talepleri olmuştur. Bunlar:

“Erbil’de temsilcilik ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye’nin bölgedeki ticari faaliyetlerini canlandırması, Kürt petrolünün Ceyhan üzerinden uluslararası piyasaya izin verilmesi şeklinde stratejik talepler iken; Ankara’nu talepleri ise: Kuzey Irak’la ortak istihbarat çalışması, Türkiye-İrak sınırındaki karakolların canlandırılması talepleri olmuştur.”

Bu gelişmeler 1 Mart kriziyle beraber ABD'nin Türkiye'yi saf dışı bırakması ile 2003-2007 yılları arasında artan PKK saldırılarının azalmasında kilit bir rol oynamış ve bölgeden izole olan Türkiye'nin yeniden etkili olmasına vesile olmuştur. Gelişen ilişkiler Kerkük ve Türkmen konusuna da yansımıştır. Türkiye, Kerkük söylemini giderek azaltarak gerginlik oluşturacak söylemlerden kaçınmıştır. Türkmen konusundaki bu değişim açıklanırken de Türkiye kamuoyuna şu söylemde bulunmuştur: “İrak meselesine Irak'ın Kuzeyinden, hatta tüm Irak üzerinden değil tüm Ortadoğu gözünden bakmalıyız”.⁸² Nihayetinde 2008 yılı iki taraf için de müdahale sonrası gerginleşen ilişkiler için bir dönüm noktası olmuştur.

Türkiye'nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik'in Ekim 2008'de Barzani ile bir araya gelmesiyle diplomatik süreç devam etmiştir. Barzani ile bir araya gelen Özçelik, Türkiye'nin güvenlik konusundaki taleplerini iletmiştir.⁸³ Türkiye'nin, Kürdistan Bölgesinde yoğun bir diplomasi trafiğinin yaşandığı 2008 yılında PKK ile mücadelede iç politikada da bazı adımlar atılmıştır. Aslında bu adımlar daha önce Barzani ile yapılan

---

⁸² Sait Yılmaz, Irak'ın Kuzeyindeki Yanılgılar ve Gerçekler, <http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/Irak%FDnKuzeyiYanl%FDg%FDlarGercekler.pdf> (10.11.2013)

⁸³ Barzani Türk Heyetiyle Görüştü, (13.10.2008) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/15578/Barzani_Turk_Heyetiyle_gorustu.html (22.12.2013)

görüşmelerde de dile getirilmiş ve ABD Savunma Bakanı Gates'in Türkiye ziyaretinde de gündeme gelmiştir. Kürt açılımı politikası ile Türkiye, PKK'ye içten verdiği desteği kırmak için çaba göstermiş ve Kürt hakları konusunda PKK'yi devre dışı bırakmak istemiştir. Bunun ilk adımı olarak 2006 yılında Türkiye'de Kürtçe yayın yapacak olan TRT 6'nın açılması olmuştur. İkinci adım ise PKK örgütü mensuplarının Türkiye'ye gelmesi konusunda atılan adımlar olmuştur. Türkiye'nin Kürdistan açılımının temelinde ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrasında yaşanabilecek bir Kürt-Arap çatışmasında Türkiye'nin Kürtlerle birlikte Doğu ve Güneydoğu'da bir ekonomik ve sosyal entegrasyon kurmak istemesi yatmaktadır. Ankara'dan Kürtlere yönelik sürekli olumlu mesajlar gelmiştir. ABD'nin çekilmesi yönünde yapılan açıklamalarla hız kazanan bu açılım ABD'nin çekilmesi sonrasında Türkiye-Kürdistan ilişkilerinin geliştirilmesi üç taraf için de iyi bir zeminin oluşmasına katkı sunulacağı düşünülmüştür.⁸⁴ Değişen bu politika ile birlikte Kürtlerin dış düşman olarak görülmesinden vazgeçilmiş ve 2009'daki üçlü zirvenin Bağdat'ta yapılmasına Kürdistan yönetimi karşı çıkmamıştır. Bir yıl öncesinde bölgesel yönetim Irak-ABD-Türkiye'nin gerçekleştirdiği üçlü terör zirvesine şiddetle karşı çıkarken 2009'da bu toplantıların yapılmasına ses çıkarmamış ve PKK konusunda ortak hareket edeceğine dair sürekli olarak Türkiye'ye mesaj göndermiştir.⁸⁵ Olumlu seyreden iyi ilişkilerle birlikte ekonomik alanda da adımlar atılmış ve Kerkük-Yumurtalık Petrol Hattı kapasitesinin arttırılması için girişimler başlatılmıştır.

2009 yılında Irak seçimlerine Türkiye seçimlerin güvenli bir ortamda gerçekleştirildiğini gözlemek amacıyla Kürdistan'a 15 gözlemci göndermiş ve durum sevinçle karşılanmıştır. Atılan bu hamle bazı çevrelerde Türkiye'nin, Kürdistan yönetimini tanıyacağına yönelik olarak algılanmıştır. Seçimlere Türkiye'nin gözlemci olarak katılmasını değerlendiren Kürdistan Demokrat Partisi Dış İlişkiler Sorumlusu Sefin Dizayi bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Dizayi: "siyasi sınırların değişmesine gerek yok. Türkiye ile Irak tıpkı Almanya ve Fransa gibi sınırlarını koruyarak bütünleşebilir. AB üyesi, NATO müttefiki, demokratik bir Türkiye ile yakınlaşmayı biz de istiyoruz" diyerek iki ülke arasında entegrasyonun sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁸⁶

---

⁸⁴ Kürt Açılımını ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Tetikledi, (29.09.2009)

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2009/09/090929_henri_barkey.shtml (22.12.2013)

⁸⁵ Özden Zeynep Oktav, Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek,

http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010316_zeynepoktav.oe.pdf

⁸⁶ K.Irak'ta Neler Oluyor, 31.07.2009

http://www.sabah.com.tr/Dunya/2009/07/31/kirakta_neler_oluyor

Başbakan Erdoğan Ekim 2009'da Irak'a ziyaret gerçekleştirerek burada ekonomik ve siyasi bir takım temaslarda bulunmuştur. Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Ortak Kabine Toplantısına katılarak Irak'la 48 anlaşma imzalamıştır. Irak dönüşünde açıklama yapan Erdoğan, Kürdistan Bölgesi'ne de benzer bir ziyaretin gerçekleşeceğini söylemiştir. Ayrıca yapılan açıklamada Erdoğan, Erbil'e konsolosluk açmayı hedeflediklerini belirterek bunun terörle mücadelede yeni bir sürecin başlamasına vesile olacağına vurgu yapmış ve dağdan inişlerin hızlandırılmasının bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.⁸⁷ Yapılan bu açıklamalardan sonra Türkiye'nin Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik, Selahattin kentinde Kürdistan Yönetimi Başkanı Mesud Barzani ile bir araya gelmiş ve ardından bakanlar düzeyinde temaslara başlamıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay bölgeye bir dizi temaslarda bulunmak için ziyaret gerçekleştirmiş ve yapılan görüşmeler sonrasında Musul'da başkonsolosluk açılışında bulunmuşlardır. Açılış sırasında Dışişleri Bakanı Davutoğlu'na, Musul Üniversitesi tarafından fahri profesörlük unvanı verilmiştir. Ekonomik ilişkilere dikkat çeken Çağlayan, Musul'un zengin rezervlere sahip olduğunu belirterek, yeniden inşa sürecinde Türkiye'nin önemli bir rol oynayacağını ifade etmiştir.⁸⁸ Yoğun bir şekilde sürdürülen Türkiye ile Kürdistan arasındaki ilişkiler, ekonomik ve kültürel alanda etkisini büyük bir şekilde göstermiş ve bu ilişkiler uluslararası medya tarafından yakından takip edilmiştir. Türkiye, yeni bir aktör olarak gördüğü Kürdistan Bölgesi'ni aslında Bağdat-İran ilişkilerine bir alternatif olarak görmüştür.

ABD'nin, Irak'tan çekilme planını bir takvime bağlaması sonrasında Türkiye'nin küresel bir güç olma çabası kapsamında genel olarak Ortadoğu ile özelde Kürdistan ilişkileri bir uyum içerisinde 2010 yılında devam etmiştir. İçeride atılan demokratik adımlar ile Kürt sorununu çözmeye yönelik reformlar yapılmış. Bunun en doğal yansıması güvenlik alanına yansımış ve nispeten güvenlik sorunu iyileşme göstermiştir. Ortaya çıkan Wikileaks belgeleri Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin Irak üzerinde etki kurma arayışlarını gösteren bir takım çalışmaları göz önüne sermiştir. Türkiye'nin, Türkmen ve Sünni gruplar üzerinden, Suudi Arabistan'ın ekonomik, İran'ın ise ekonomik, politik ve

---

⁸⁷ Dağdan İnişi Hızlandırmak Durumundayız, 17.10.2009

http://www.zaman.com.tr/politika_dagdan-inisi-hizlandirmak-durumundayiz_904375.html

⁸⁸ Türkiye Musul'da Konsolosluk açtı, Sırada Erbil Var, 02.11.2009

Bağdat hükümeti üzerinden Irak'ı etkileme çabaları ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Belgelerde İran'ın Şii gruplar üzerinden etki kurma arayışı ve Şii milisleri desteklediğine yönelik ifadelerin yer alması Maliki yönetimini zor durumda bırakmıştır.⁹⁰ Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, bu konuda sonraları bir açıklama yaparak Türkiye'nin yanlış ata oynadığını ve Sünniler üzerinden izlenen bu politika ile sürecin tamamından tasfiye olmasına neden olabileceğini ifade etmiştir.⁹¹ Türkiye, Bağdat üzerinden kuramadığı etkiyi Kürdistan ile kurmaya çalışmış ve çoğu zaman Bağdat'ın eleştirilerine rağmen Kürdistan Bölgesi'yle diplomatik, siyasi ve ekonomik alanda işbirliğine gitmiştir. Kürdistan Bölgesi'yle artan bu ilişkiler, Güneydoğu bölgesinin ekonomik olarak kalkınması destek sağlıyordu. Musul'da açılan konsolosluk sonrasında 2010 yılında Erbil'de de konsolosluk açılmış. Erbil konsoloslğunun açılması sürpriz bir gelişme olmamış, önceki yıllarda gelen olumlu havanın etkisiyle, Musul konsoloslğunun açılması sırasında bu seçenek gündeme gelmişti.⁹²

Mesud Barzani'nin 2010 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret Türkiye-Kürdistan ilişkilerinin geldiği noktayı özetlemek açısından önemlidir. 6 yıl aradan sonra Barzani'nin bu ziyareti aslında geç kalınmış bir ziyarettir. 2003 yılındaki ABD müdahalesinden sonra Türkiye sürekli olarak Kürdistan yönetimini PKK'yi desteklemekle suçlamış ve sınır ötesi operasyon ve müdahale gibi kavramlarla Kürdistan ile siyasi ilişkiler kurmakta geri kalmıştır. Özellikle güçlenen Barzani ve Talabani'nin PKK'yi destekler açıklamalarda bulunması ilişkilerin gergin geçmesinde önemli bir rol oynamıştı. Ancak ABD'nin, Irak'tan çekilmeyi gündeme getirmesi ve bunu bir takvime bağlaması sonrasında düzelen ilişkilerle birlikte hem PKK konusunda, hem de diğer siyasi ve ekonomik konularda bazı iyileşmeler görülmeye başlandı. Karşılıklı ziyaretlerle desteklenen politik ilişkiler 30 Ekim'de Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ziyareti, Musul ve Erbil'de konsolosluk açması ortamın iyiden iyiye

---

⁸⁹ Talabani: Türkler, Irak'a Daha Kibar, 07.12.2010
<http://gundem.milliyet.com.tr/talabani-turkler-irak-a-daha-kibar/guncel/gundemdetay/07.12.2010/1323070/default.htm>

⁹⁰ Wikileaks, Irak Savaşı Belgelerini Açıkladı, 23.10.2010
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/16112576.asp>

⁹¹ Türkiye'nin, Bağdat, Necef ve Erbil Üçgeninde Irak Politikası, 09.04.2011
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1007:tuerkiyenin-badat-necef-ve-erbil-uecgeninde-irak-politikas&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

⁹² Türkiye, Erbil'de Konsolosluk Açacak, 16.02.2010
http://www.zaman.com.tr/dunya_turkiye-erbilde-konsolosluk-acacak_952144.html

yumuşamasına destek sağlamıştır. Nihayetinde bu ilişkilerin geldiği son nokta Barzani'nin Türkiye ziyareti olmuştur. Haziran 2010'da gerçekleşen bu ziyarette her iki taraf da PKK konusunda işbirliği yapılmasını, siyasi ve ekonomik alanda bazı konularda mutabık olduklarını ifade etmişlerdir.⁹³ Bu görüşme sonrasında siyasi ve ekonomik ilişkilere etkisinin yanında aynı zamanda psikolojik bariyerlerin de aşılması açısından önemlidir. Ayrıca Barzani'nin danışmanlarının yaptığı açıklamada Kürt bölgesinin geleceğinin Araplardan ziyade Türklerle kurulacağı ifadesi bir gelişmedir.⁹⁴

3.2.2 Ekonomik İlişkiler

Özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye için, Kürdistan Bölgesi ciddi güvenlik sorunları doğurmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler PKK yüzünden bozularak ciddi bir risk ortamı doğurmuştur. Gerek Irak-İran Savaşında gerekse de, Irak'ın Kuveyt'e saldırmasında Kürt nüfuz Irak'ta ciddi yaptırımlara maruz kalmış ve Saddam dönemi boyunca çeşitli tecritler uygulanan bir toplum olmuşlardır. 1991 yılında ciddi ekonomik sorunlar yaşayan Irak, bu dönemden sonra yetersiz de olsa bir toparlanma sürecine girmiştir. KDP'nin Türkiye, KYB'nin de İran üzerinden Bağdat bağlantılı kaçakçılık yapması ve bölgeye para akışının bu yoldan sağlanması da bu toparlanma sürecine katkı sunmuştur. Saddam rejiminin 2003 müdahalesi ile birlikte devrilmesinden sonra ülkede ekonomik kalkınma için adımlar atılmış ve bu yönde politikalar izlenmiştir. Bu süreçle beraber Irak'ta farklı otoriteler ortaya çıkmış ve 2005 seçimleri ile birlikte gerek Kürtler gerekse de Şiiler ciddi kazanımlar elde etmişlerdir. Bu başlıkta IKBY'nin ekonomik yapısı incelenecek ve Türkiye'nin IKBY ile olan ticari ilişkiler ele alınacaktır. Uzun yıllar boyunca Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve burada bir Kürt devletinin oluşmasını engelleme, Türkmenlerin can ve mal güvenliğinin korunması yönünde IKBY'ye karşı bir politika izlenmiş, zamanla bu bölgenin ticari potansiyeli fark edilerek ekonomik ilişkiler kurulması yönünde adımlar atılmıştır. 2005 yılında uygulama alanı bulan "demokratik açılım" projesi ile IKBY tarafından, Kürt Sorunu çözme açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin Erbil'e başkonsolosluk açması hem Kürt Sorunu için hem de ticari ilişkilerin geliştirilmesi için önemli bir adım olarak

---

⁹³ Barzani'nin Türkiye Ziyareti, 07.06.2010

<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/183-barzaninin-turkiye-ziyareti>

⁹⁴ Mesut Barzani'nin Türkiye Ziyaretinin Analizi, Haziran 2010

http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201076_veysel.pdf

görülmüştür.⁹⁵ Erbil’de açılan konsoloslğun, Iraklı vatandaşlara hergün yaklaşık 300 vize verdiğini göz önünde bulundurursak iki ülke arasındaki ilişkilere ne derece katkı sunduğunu görmek mümkün olacaktır.⁹⁶

Kürt yönetimi 89/2004 Yatırım Kanunu, yabancıların ülkede doğrudan toprak sahibi olmasına ve petrol alanında yabancılara izin vermemesi, bankacılık ve sigorta sektöründe yabancıların yine doğrudan yatırım yapamaması ticari ilişkilerin gelişmesi yönünde bir engel olmuş, ancak 50 yılığına arazilerin kiralanabilmesine imkan tanınması problemin aşılması için önemli gelişme olarak görülmüştür.⁹⁷

Irak’ta yerli ve yabancı firmalar yatırım yapmaları halinde 10 yıllık süreyle vergiden muaf tutulmuş,⁹⁸ yatırımda Irak payının %50’den az olması halinde bu muafiyet 15 yıla kadar çıkmıştır. Özellikle 2003 müdahalesi ile bozulan altyapı ülkede inşaat sektörü için ciddi yatırım alanları doğurmuştur. İnşaat sektörünün gelişmesine önem veren Irak, bu tür yatırımların yapılması halinde ücretsiz arsa temini gibi ciddi yatırım fırsatları sunmaktadır. 2006 yılı boyunca Lübnan’dan sonra Türkiye %30,66’lık yabancı sermaye tutarıyla İKBY’de yatırım yapan ikinci ülke konumundadır. Bu yatırımların %40’ı barınma, %17,7’si endüstri, %13,7’si bankacılık, %13,5’i ticaret, %8’i ise turizm alanında olup yatırımın toplan tutarı 702.801.530 dolar tutarındadır.⁹⁹ Ülkenin yeniden inşa sürecine girmesiyle birlikte olduğu yatırım potansiyeli Avrupa ve Türkiye tarafından dikkatlice takip edilmiş ve özellikle petrol ve doğalgaz aramaları yönünde yatırımlar artmıştır. Bölgesel Yönetimin Sanayi ve Ticaret Bakanı olan Dr. Nuri Gazali, yabancı sermaye konusunda kendilerine ciddi bir talep olduğunu belirterek, özellikle Türk, Amerikan, İngiliz ve Alman firmalarını bölgede yatırım yapma isteklerinden söz etmiş ve gerekli yasal düzenlemelerin hazırlanıp hayata geçmesi ile birlikte bölgenin bir cazibe merkezi olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁰

---

⁹⁵ Opening of the Turkish Consulate in Erbil, 18.03.2010

⁹⁶ Kuzey Irak Güzel Bir Dost Oldu, 06.01.2011
[http://www.milliyet.com.tr/kuzey-irak-guzel-bir-dost-
oldu/dunya/haberdetay/06.01.2011/1335512/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/kuzey-irak-guzel-bir-dost-oldu/dunya/haberdetay/06.01.2011/1335512/default.htm)

⁹⁷ Irak Pazarı İle İlgili Bilgiler,
<http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2009/09-10/11.pdf>

⁹⁸ law no. (4) of 2006 Law of investment in kurdish region-Iraq
http://www.krg.org/uploads/documents/InvestmentLaw_KRGOfficialEng__2006_08_04_h11m20s33.pdf

⁹⁹ Türkiye ile İlişkiler Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açından Kuzey Irak

¹⁰⁰ Kuzey Irak’ta Organize İşler, 02.01.2006,
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12907-26-kuzey-irakta-organize-isler.html>

IKBY'nin ekonomik olarak gelişmesi bölgedeki konumu açısından tarihi fırsatlar sunacaktır. Buradaki gelişmede hem IKBY'e Türkiye'ye rotasını çevirmiştir. Bu dönemde artan hizmet, sanayi ve inşaat yatırımları ile hem bölge canlanmaya başlamış hem de, Türkiye dış ticaretinde IKBY'e hızla yükselmeye başlamıştır. Kürdistan yolcularının havayolu ulaşımında kullanabileceği iki havayolu inşaatı da Türk firmaları tarafından inşa edilmiştir. Bu bölgede yapılan yatırımlarla ilgili değerlendirmelerde bulunan KDP üyesi ve KDP'nin bölgedeki etkili isimlerinden olan Sefin Dizai, Bölgenin, Türk şirketlere gark olduğunu ve bu durumu son derece olumlu bularak bu sayede uluslararası ilişkiler kurmalarına yardımcı olacaklarını ifade etmiştir.¹⁰¹ Kürdistan Bölgesinde ithal edilen malların tümü neredeyse Türkiye tarafından ihraç edilmekte ve hacim olarak yıldan yıla bir artış izlemektedir. Irak'ın en huzurlu bölgesi olan IKBY'nin Türkiye ile ticari ilişkilerinde ülkenin sınır olarak Türkiye'ye yakınlığı ve kara yoluyla ulaşımının kolay olmasının da etkisi vardır. Türkiye'den 26 kontrol noktasından, Irak'a günde 1500 tır gitmektedir. Giden bu tırlarda Türk inşaat malzemeleri, hazır giyim, mobilya ve gıda malzemesi gibi çeşitli sektörlerle hitap eden malzemeler taşınmaktadır.¹⁰²

Telekomünikasyon alanında da, Türkiye'de 1999 yılında kurulan ve 2007 yılında Türk Telekom bünyesinde yer almaya başlayan İnova Bilişim Teknolojileri firmasının bölgeye yaptığı yatırımla kurulan GSM operatörü Korek Telekom, IKBY'de en hızlı büyüyen firmalar arasında yer almıştır. Ayrıca kontör yükleme talebinde bulunulduğunda bu GSM operatörünün talebi öncelikli olarak İstanbul'daki merkeze aktarılmakta bu işlem bu şekilde gerçekleşmektedir.¹⁰³ Ayrıca Erbil bölgesinde hızla yükselmeye başlayan konut sektörüne Türkiye'den iş adamları tarafından akın edilmiş ve yatırımların önemli bir kısmı Tepe, Elegan, Yüksek İnşaat, Taşyapı ve Cengiz Holding tarafından yapılmıştır. Yatırımlarda vergi konusunda sağlanan kolaylıklar ve arsanın bedava verilmesi buraya yatırım hacminin büyümesine katkı sağlamış ve yine bu gelişmeler Türkiye'nin ticari bilançosunu büyüten bir gelişme olmuştur.¹⁰⁴ İnşaat

---

¹⁰¹ İlknur Çevik: Türkiye'nin Kuzey Irak Fatihi, 10.11.2006,

http://www.ydh.com.tr/HD1693_ilmur-cevik--turkiyenin-kuzey-irak-fatihi.html

¹⁰² Türkiye, Irak'ı Değiştiriyor Angelina Jolie değil, İbrahim Tatlıses İş Ortağı Seçiliyor, 06.01.2011,

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16692711.asp?gid=254>

¹⁰³ Kuzey Irak'ın Kontörleri İstanbul'dan, 16.05.2011,

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/05/16/kuzey-irakin-kontorleri-istanbuldan>

¹⁰⁴ Erbil Şantiye Oldu Türkler Akın Etti, 26.11.2009,

alanında faaliyet gösteren Yüksel İnşaat'ın yaptığı açıklamaya göre İran'a giden koridor üzerinden stratejik bir önem taşıyan ve Erbil'in kuzey doğusundan başlayan Kora-Şaklava-Kandil karayolunun yapımının başlaması ile gidiş geliş 51 km ve iki tünelin de bulunacağı karayolu, ticari faaliyetlerin gelişmesine katkı sunacaktır.¹⁰⁵

Ulaştırma alanında yapılan anlaşmanın büyük önemi olmuş ve Gaziantep-Musul arası taşıma yoluna büyük önem kazandırmıştır. Bölgede inşaat alanında yaşanan önemli bir diğer gelişme ise Erbil'deki bin konutluk proje olan "Özal City" projesidir. Türkiye'de de iç ekonomi içindeki payı gittikçe büyüyen inşaat sektörü Erbil'e de sıçramaya başlamış ve Erbil yeniden yapılanma sürecinde Türkiye'yi bu konuda bir rol model almaya başlamıştır. Laleli Sanayici ve İşadamları Derneği (LAGİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Orhan Altun 2009 tarihinde yaptığı bir açıklamayla, bölge halkının Türkiye'deki alışveriş mağazalarının bölgeye gelmesini istediğine vurgu yapmıştır. Altun ayrıca bölgede yapılan AVM'lerin inşasında Türkiye'deki AVM'lerin örnek alınarak yapıldığına vurgu yapmıştır.¹⁰⁶

Bu bağlamda bakıldığında IKBY'de inşaat sektörünün büyüklüğü diğer sektörlerle göre daha gelişmiş ve özellikle bu konuda yapılan teşviklerle toplam arz içindeki yeri gittikçe artmaya başlamıştır. Yatırımların hızlanması için IKBY Başbakan Başdanışmanı Dr. Salih Halid, bölgenin ticari açıdan önemli bir potansiyel olduğuna vurgu yaparak bölgede 500 Türk şirketin bulunduğunu ve yönetim tarafından 16 milyar dolarlık 145 projenin onaylandığını söyleyerek yatırımcı Türk şirketlere kapılarının sonuna kadar açık olduğunu ifade etmiştir. Halid "demokratik açılım" ile ilgili görüşlerini de dile getirerek bölgede barıştan yana tavır aldıklarını ve eskiden bölge gençlerinin ikinci dil olarak Arapça öğrendiklerini ancak televizyonların da yardımıyla artık Türkçe öğrenmeye başladıklarını ifade etmiştir.¹⁰⁷

<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=1166866>

¹⁰⁵ Yüksel İnşaat, Kuzey Irak'ta Otoyol Yapacak, 23.10.2009

<http://emlakkulisi.com/yuksel-insaat-kuzey-irakta-otoyol-yapacak/24710>

¹⁰⁶ Kuzey Irak'ta Akmerkez Modeli, 02.09.2009

<http://ekonomi.milliyet.com.tr/kuzey-irak-a-akmerkez-modeli---/ekonomi/ekonomidetay/02.09.2009/1134708/default.htm>

¹⁰⁷ Kuzey Irak'ta 500 Türk Şirketi Yatırım Yapıyor, 13.09.2009

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/12468738.asp>

Erbil-Türkiye arasındaki ticari hacmin gelişmesine katkı sunmak amacıyla Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ve beraberindeki bir grup iş adamı Erbil'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyarette gıda ürünleri, mobilya ve aksesuarları, elektrik ve elektronik sanayi ürünleri, otomotiv ve yan sanayi, makina, tıbbi araç ve gereçler gibi birçok alanda ticaret yapılmasına ilişkin fizibilite çalışmaları yapılmıştır.¹⁰⁸ Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Erbil'e yaptığı bu ziyaretin hem siyasi hem de ekonomik bazı mesajlar taşıdığını söylememiz mümkündür. Bu ziyarette Barzani ile görüşen Davutoğlu, Irak'la 48 alanda imzaladığı bu anlaşmaların Irak'ın bütünü tarafından kucaklayıcı olduğuna ve bu ilişkilerin İKBY ile ilişkilere de katkı sunacağını ifade etmiştir.¹⁰⁹

Hem Irak merkezi yönetimi hem de Bölgesel Yönetim ile ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacak olan 48 anlaşma Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Irak Başbakanı Nuri El Maliki tarafından imzalanmıştır. Ticaret, içişleri, sağlık, ulaştırma, çevre, enerji ve tarım alanında imzalanan bu anlaşma tarihi bir adım olarak ifade etmek mümkün ve bu aynı zamanda Irak ve Türkiye'nin ticari alanda geldiği noktayı göstermek açısından önemlidir.¹¹⁰ 2003-2004 yılında Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat hacmi sırasıyla 829 milyon ve 1.820 milyon dolar iken, 2010 yılında ise dış ticaret hacmi 7 milyar dolar seviyesine gelmiştir.¹¹¹ Türkiye'nin Irak'tan yaptığı ithalat kaleminde büyük çoğunluğu petrol ve doğalgaz ithalatıdır.

Irak'a ihracatta önemli bir yeri olan ulaşım sektöründe de iki ülke arasında işbirliği yapılmıştır. 2009 yılında Erdoğan ve Maliki arasında imzalanan anlaşmalarda bu konu önemli bir yer edinmiş ve Gaziantep-Musul tren seferlerinin yapılmasında iki ülke arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ayrıca TÜVASAŞ'ta 14 adet yolcu vagonunun satın alınması, finansman ihtiyacını karşılanması halinde de TÛLOMSAŞ'tan 30 adet lokomotif ve yine TÜVASAŞ'tan 50 adet yolcu vagonu satın alınması için mutabakat

---

¹⁰⁸ Ira-Erbil Ticaret Heyeti, 15.04.2010

<http://www.itso.org.tr/en/extensions-4/dis-ticaret/397-irak-erbil-ticaret-heyeti.html>

¹⁰⁹ President Barzani, Turkey's Foreign Minister Davutoğlu Hold Historic Meetings, Announce Plans to Open Consulate, 31.10.2009

<http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=32216&s=010000>

¹¹⁰ Irak'la 48 Anlaşma İmzalandı, 15.10.2009

http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/15/irakla_48_anlasma_imzalandi

¹¹¹ Sektörler Bazında Türkiye-İrak İlişkileri ve Su, Aralık 2010

http://www.orsam.org.tr/tr/uploads/yazilar/dosyalar/2011127_analiz1.pdf

zaptı imzalanmıştır.¹¹² Irak'ın otobüs ve otomotiv yedek parçaları, otogarlar, havaalanı, denizcilik ve limanların temizlenmesi gibi birçok alanda yatırım anlaşmaları imzalanmıştır. Hamilton Yolu genişletme projesi 178 milyon dolara alan Türk firması, bu proje ile Erbil'i İran'a ve bölgeyi Türkiye'nin doğusu ile Kafkaslara ve Rusya'ya bağlamaktadır.¹¹³ Bu yol üzerinde kurulması planlanan iki gümrük kapısı ile Türkiye-Suriye-Irak ticaretinin canlanması sağlanacak ve Habur Gümrük Kapısıyla beraber üç kapı olacaktır. Türkiye bölge ülkeleri ve özellikle Kürdistan Bölgesi ile transit geçişlere sahip olacak ve giriş-çıkışlar kolaylık kazanacaktır. Kürdistan Bölgesi de bu ulaşım kolaylıkları sayesinde Türkiye üzerinden Avrupa ve Akdeniz'e açılma şansı yakalamış olacaktır. Kürdistan konumu gereği Türkiye üzerinden transit geçişler sağlamak amacıyla Türkiye'yi batıya açılan bir kapı olarak görmektedir.

Türkiye-Kürdistan ilişkilerinde eğitim konusu da önemli yer tutmaktadır. Bilkent okulları Türkiye'nin bu konuda bölgeye yaptığı önemli yatırımlardandır. Türkiye'nin ilk özel üniversitesini açan ve doğduğu kent olan Erbil'e okul açan İhsan Doğramacı'nın açtığı Bilkent International College'da Kürtçe, İngilizce ve Türkçe eğitim verilmektedir. Bölgede 1993'ten beri eğitim vermekte olan Fezalar Eğitim Kurumu bölgede açtığı okullarla burada hatırı sayılır bir faaliyet göstermektedir. Fezalar Eğitim çatısı altında 1993 yılında Erbil'e ilk olarak Işık Koleji, 1994'te Nilüfer Koleji, 2005'te Işık ilkokulu, 2006'da ise Işık Anaokulu açılmıştır. Süleymaniye bölgesinde ise 1996'da Selahaddin Eyyübi Koleji, 1998'de Süleymaniye Kız Lisesi, 2007'de Süleymaniye İlkokulu ve Kerkük'te, Kerkük Çağ Lisesi faaliyete geçmiştir.¹¹⁴ Fezalar Eğitim Kurumları bünyesinde toplamda 22 okul Irak'ta faaliyet göstermektedir. Kürdistan Bölgesinde eğitim alanındaki bir diğer yatırım da yine Fezalar Eğitim Kurumları bünyesinde açılan Işık Üniversitesi'dir. 2008 yılında açılan bu üniversitede Diş Hekimliği, Mühendislik Fakülteleri, Fen Fakültesi, Ekonomi ve İdari Bilimler, Eğitim Fakültesi ve Hukuk Fakültesi bulunmaktadır. İngilizce eğitim veren üniversite seçmeli ders olarak Arapça ve Türkçe dersleri de vermektedir.¹¹⁵ Üniversitenin açılışına Bölgesel Kürt Yönetimi

---

¹¹² Türkiye-Irak Arasında 48 Mutabakat İmzalandı,15.10.2009

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/92752/Turkiye-Irak_arasinda_48_mutabakat_imzalandi.html

¹¹³ Mürad Ciwan, Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi ilişkileri; geçmiş ve gelecek,

http://www.kurdinfo.com/nuce_bixwine.asp?id=2496

¹¹⁴ Hüseyin Gülerce, Kuzey Irak'taki Türk Okulları,

http://www.zaman.com.tr/huseyin-gulerce/kuzey-iraktaki-turk-okullari_613568.html

¹¹⁵ <http://iu.edu.iq/>

Başbakanı Neçirvan Barzani ve Dışişleri Irak Dairesi Başkanlığını yürüten Ahmet Yıldız da katılmış ve böylece ilk defa bu düzeyde bir Türk diplomat Erbil'i ziyarette bulunmuştur. Barzani, bu üniversitenin ilişkilerde yeni bir köprü değerinde olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶

2010 yılında YÖK tarafından yapılan açıklama ile Kürdistan Bölgesinde üniversite açılması yönünde bazı çalışmaların yapıldığı ifade edilmiş ve eğitim alanında Türkiye'nin buradaki boşluğu dile getirilmiştir.¹¹⁷ Ayrıca Kürdistan Bölgesinde okul okumak isteyenlere yönetim kolaylıklar sağlamak ve Barzani öğrencilere burs desteği sağlamaktadır. Giden öğrencilere 100 dolar burs verildiği gibi erzak yardımı da yapılmaktadır.¹¹⁸ Özellikle Türkiye'nin doğu bölgesinden bu bölgede okul okumaya ilgi giderek artmakta ve başvurular gittikçe artış göstermektedir. 2005 yılında verilen bu destekler 2008 yılında artmış ve burs oranları 150 dolara çıkarak öğrencilere aynı zamanda ücretsiz gıda ve yatak imkanları sağlanmıştır.¹¹⁹

Sağlık sektörüne bakıldığında yine buraya Bilkent International College'i açan İhsan Doğramacı'nın Erbil'de açmış olduğu kliniği görmek mümkündür. Türk hekimler tarafından bölgede kurulan Sema Hastanesi ise sağlık alanında büyük bir yatırım olarak görmek mümkündür. 2006 yılında Erbil'e açılan Sema Hastanesi ve Lazer Göz Merkezi'nin, yaklaşık milyon dolarlık bir maliyeti olmuş ve hastane 500 metre kare alan üzerinde inşa edilerek 25 yatak kapasiteye sahiptir.¹²⁰

Sağlık alanında Türkiye, Kürdistan Bölgesine tıbbi cihazların pazarlamasını yapmakta ve Dicle Üniversitesi üzerinden bölgede sağlık alanında faaliyetlerini büyütmeyi planlamaktadır.

---

¹¹⁶ Kuzey Irak'ta Türk Üniversitesi Açıldı, 22.11.2008

<http://www4.cnnturk.com/2008/dunya/11/22/kuzey.irakta.turk.universitesi.acildi/501703.0/>

¹¹⁷ YÖK Başkanı: Kuzey Irak'ta Üniversite Açabiliriz 20.12.2010

http://www.radikal.com.tr/turkiye/yok_baskani_kuzey_irakta_universite_acabiliriz-1034613

¹¹⁸ Barzani'den Kuzey Irak Bursu, 16.11.2005

<http://www.haber3.com/barzaniden-kuzey-irak-bursu-haberi-70568h.htm>

¹¹⁹ Kuzey Irak'a Eğitim Göçü, 15.01.2008

<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/anasayfa/8023288.asp>

¹²⁰ Türk Doktorlar Irak'ta Hastane Açtı, 6.12.2006,

http://www.zaman.com.tr/dunya_turk-doktorlar-irakta-hastane-acti_467092.html

Günümüz ekonomisinin önemli bir alanı olan Bankacılık ve Finans sektöründe iki ülke arasında yatırımlar devam etmektedir. Bu konuda özellikle iki ülke arasında bankacılık sektörü göze çarpmaktadır. Bölgesel Yönetimde banka açmak için Irak Merkez Bankası tarafından lisans alma şartı bulunmaktadır. Bölgenin bankacılık açısından yetersiz olması Türkiye’de bulunan bankaları harekete geçirmiş ve 2011 yılı başlarında birçok banka şube açma yarışına girmiştir. Ziraat Bankası bölgesel yönetime şube açan ilk Türk bankası olmuştur.

3.2.3 Petrol ve Doğalgazın İlişkilere Etkisi

Türkiye’nin, Irak’taki petrol serüveni uzun yıllara dayanmakta ve Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı döneminde Irak petroleri ile ilgili ilk çalışmayı yapan İstanbul Ermenisi Calouste Sarkis Gülbenkyan burada ilk Türk Petrol şirketini kurmuştur. Daha önce Osmanlı bu konuda çalışma yapmak istemiş; ancak I. Dünya Savaşının patlak vermesiyle birlikte askıya alınmıştır. Gülbenkyan’ın kurduğu şirketin %95’lik payı dört büyük ülke olan İngiltere, Fransa, Hollanda ve Amerika arasında paylaştırılmış geri kalan %5’lik kısım ise kedisine bırakılmıştır. Bu yüzden “meşhur yüzde beş” olarak adlandırılmaktadır.¹²¹ 1918’de İngilizler tarafından Musul’un işgalinin tamamlanması ve 1920 yılında imzalan Sevr Anlaşması ile Musul’un yeni kurulacak olan Irak’a bırakılması şartı ile Türkiye gelecekte büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin hüküm süreceği topraklar üzerinde hakimiyetini kaybetmeye başlamıştır. Bir süre İngiltere Mandasında kalan Irak, 1932 yılında Irak Krallığı adıyla Milletler Cemiyeti’ne üye olarak bağımsızlık kazanmıştır. Bu dönemden sonra petrolün uluslararası alanda ön plana çıkması ile birlikte Irak konumunu giderek güçlendirmiştir. Osmanlı’nın yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu dönemden sonra uzun bir süre uluslararası alanda belli bir petrol politikası izlemekten yoksun kalmıştır. 70’li yıllarda patlak veren petrol krizinden büyük bir darbe alan Türkiye petrol kuyularına mahkum kalmış ve bu nedenle körfez savaşında da ciddi ekonomik kayıplar vermeye mahkum olmuştur. Çünkü Körfez Savaşı ile birlikte enerji arz güvenliğinde ortaya çıkan tehlike ile birlikte fiyat dalgalanmaları ekonomik alanda büyük kayıpların verilmesine neden olmuştur. Petrol krizleri ile beraber artan enerji güvenliği riski ve fiyatlardaki dalgalanmaların yanında bir de Irak’ın 1971 yılında petroleri

---

¹²¹ A.T.J Salter, An Outline History Of The Anglican & Eastern Churches Association, <http://www.aeca.org.uk/docs/AECA%20Outline%20History.pdf>

millileştirmesi ile birlikte risk alanı genişlemiştir. Bu nedendir ki Türkiye, Ortadoğu ve özellikle Irak'ın içine girdiği siyasi krizlerden dolayı yönünü SSCB'den yeni bağımsızlık kazanmış Türki Cumhuriyetlere yönünü çevirmiş ve petrol konusunda yeni arayışlar için eğirmiştir. Ancak 2003 Irak müdahalesi ile birlikte özellikle petrolün bölgede rolü giderek artmaya başlamış ve Türkiye'de de bu konu ile ilgili farkındalık ve çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır.

Irak, bölgesi doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Irak Petrol Bakanı Hüseyin Şehristani, 2010 yılında Bağdat'ta yaptığı bir açıklama ile Irak petrol rezervlerinin 505 milyar varil olduğunu ve bunun 143,1 milyar varilinin sabit çıkarılabilir olduğunu söylemiştir. Irak'ın petrol rezervleri 66 yatağa ayrılmış durumda olup bunların %71'i Irak'ın güneyinde, %20'si Kerkük'te ve %9'u Orta Irak'ta bulunmaktadır.¹²² 2003 yılında kesintiye uğrayan enerji arzı, Irak'ın toparlanmaya başlaması ile birlikte yeniden düzene girmeye başlamıştır. Günlük varil petrol üretimi azalmaya başlayan Irak giderek kapasite artırma yoluna gitmiş ve 2010 yılında Irak, günlük 2.5 milyon varil petrol üretim kapasitesi ile dünyada hatırı sayılır bir konuma yükselmiştir.¹²³ Irak'ın sahip olduğu bu üretim kapasitesi OPEC ülkeleri arasında da Irak'ın rolünün giderek artmasını sağlamıştır.¹²⁴ Sahip olduğu petrol kaynaklarının yanında Irak, aynı zamanda zengin doğalgaz yataklarına da sahiptir. BP 2008 raporuna göre, Irak'ın gelişmiş gaz rezervleri, %70'i Basra civarında olmak üzere 3.170 milyar metreküptür. Bu oran dünya doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %2'sine denk gelmektedir.¹²⁵

Irak'ın 2003 müdahalesinden sonra üç farklı bölgeye ayrılması ile birlikte petrol dağılımı konusunda bazı ihtilaflar çıkmaya başlamıştır. IKBY'de bulunan petroler ağırlıklı olarak Kerkük ve Musul bölgesinde yer almaktadır. Özellikle Kerkük bölgesinde yer alan petrolerin stratejik önemi ve ekonomik gelirinden dolayı Kerkük bölgesinin nereye

---

¹²² Irak'ın Petrol Rezervi 505 Milyar Varil, 04.10.2010,

<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1297132&Date=16.12.2010&Kategori=ekonomi&b=Irakin%20petrol%20rezervi%20505%20milyar%20varil>

¹²³ Iraq's Proven Oil Reservers Soar by A Quater, 04.10.2010

¹²⁴ Iraq Lift Oil Reserves Estimate to 143 Billion Barrels, Overtakes Iran, 04.10.2010

<http://www.bloomberg.com/news/2010-10-04/iraq-lifts-oil-reserves-estimate-overtakes-iran-update1-.html>

¹²⁵ Arif Sami Uygun, Türkiye ile İlişkiler Bağlamında, Sosyo Ekonomik Açından Kuzey Irak, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s104

bağlı olacağı yönünde Merkezi Irak Hükümeti ile Kürdistan Bölgesi arasında sürekli tartışmalar yaşanmış ve bu rekabetin sonucu olarak her iki taraf da Kerkük'ün demografik yapısı üzerinde etkili olmak amacıyla nüfus göçü gerçekleştirmiştir. Petrol gelirlerinin paylaşımı konusunda yönetimler arasında ihtilaflar çıkmaya başlamıştır. 2005 yılında oluşturulan Anayasa ile petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşımı hakkında yasalar yer almış; ancak bu yasalar, sorunu çözmekten uzak kalmıştır. Ayrıca yasalarda birbiriyle çelişen ifadeler yer almış ve bu yasalardan birisi de 140. madde olup, Kerkük'ün statüsü ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu madde Kürdistan Bölgesel Yönetiminin, Kerkük üzerinde söz sahibi olmasının yolunu açar nitelikte olmuştur. 140. maddede Kerkük sınırları tamamen Kürt bölgesine dahil edilmiş ve bu bölge üzerinde başka bir yönetimin söz sahibi olamayacağı ifade edilmiştir.¹²⁶ Anayasada her ne kadar “petrolün çıktığı bölge petrolün gelirene de sahiptir” şeklinde bir madde yer almasa da Anayasada yer alan sınır tanımlamaları ileride ortaya çıkabilecek bir anlaşmaya referans özelliği taşıyabilecek bir niteliktedir.

Irak'ın petrol gelirleri ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapmak amacıyla 2007 yılında Nuri El Maliki tarafından bir yasa hazırlanmıştır. Bu yasa ülkenin kalkınmasını engelleyen, antidemokratik husular içeren bir yapıda olmuştur. Petrol gelirlerinin dağılımını ele alan bu yasa tasarısı 8 bölüme ayrılmış, 43 madde ve 4 ekten meydana gelmiştir. Petrol yasa tasarısı petrol gelirlerinin paylaşımı, Irak Milli Petrol Şirketi'nin kuruluşu ve Irak Petrol Bakanlığının yeniden organizasyonunu içeren bir yasama paketi olmuş ve 2005 yılına atıfta bulunularak hazırlanmıştır.¹²⁷

Bu yasa Irak petrollerini bir bütün olarak görmeyi amaçlamış ve Irak sınırları içinde çıkan petrolün bütün Irak halkına ait olduğunu vurgulayarak merkeziyetçi bir yapı modeli sunmuştur. Irak'ta petrol arama yetkisinin kimlere verileceği ve petrolle ilgili yapılacak anlaşmaların Irak parlamentosu tarafından onaylanması öngörülmüştür. Aynı şekilde Irak parlamentosu da vereceği kararlarda bölgesel yönetimle koordinasyon içinde çalışmayı hedeflemiştir. Petrol gelirlerinin dağıtılması konusu ise demografik yapı göz önünde bulundurularak dağıtılacaktı. Bu merkeziyetçi yapıyı öngören anayasa

---

¹²⁶ Serhat Erkmen, Kuzey Irak'ta Yeni Anayasa Taslağı Üzerinde Değerlendirmeler, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Etkinlikler/Dosyalar/2009817_gundemanaliz_sayi4.pdf

¹²⁷ İdris Demir, Irak'ın Yeni Petrol Yasası, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/20101018_55_pdfsam_sayi22_WEB.pdf

Kürdistan Bölgesi ile Şii yönetim arasında anlaşmazlıklara yol açmış ve anayasa yapım çalışmaları sırasında kendisini göstermiştir. Kürdistan Bölgesi, petrol konusunda daha bölgesel ve kendisine manevra alanı bırakacak bir yapı oluşturma taraftarı iken Şii kesim anayasanın daha da merkeziyetçi bir yapı alması için mücadele vermişlerdir. Ayrışmanın bir diğer noktası ise petrol arama yetkisinde merkezi hükümetin egemen bir politika izlemesinden kaynaklanmaktadır.

Kürdistan Bölgesi, genellikle yabancı firmalar ve diğer ülkelerle petrol konusunda anlaşmalara gitmek istemiş ancak Bağdat yönetimi petrolü daha çok milli tekelcilikle yürütmek istemiştir. Nitekim buna karşı Kürt yönetimi yasaya çekince koyarak tepkisini dile getirmiş ve Bölgesel Yönetimin Başbakanı Neçirvan Barzani, petrol gelirlerinden daha fazla pay almak istediklerini ve yıkılmış olan ülkeyi yeniden inşa etmek için buna ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunun sağlanması için de Kürt yönetimi, dış güçlerin bu konuda desteğini almak için ortaya petrol ve doğalgaz projeleri çıkartarak büyük şirketlerin baskısını sağlamaya çalışmışlardır.¹²⁸

IKBY yönetimi 2007 yılında, kendi hidrokarbon yasasını çıkarmış; ancak Bağdat yönetiminin tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu kanunla beraber bölgesel yönetim petrol anlaşmaları imzalamış; ancak Bağdat yönetimi yasal olmayan anlaşmaların iptal edileceğini ifade ederek petrol konusunda uyumlu karar alma sürecini hatırlatmıştır. ABD tarafından Irak'taki ulusal sözleşmenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen yeni petrol yasa tasarısı, petrol gelirlerinin 18 vilayet arasında adil dağıtılması konusu yeniden gündeme gelmiştir.¹²⁹

2007 yılında Kürdistan Bölgesel Yönetiminin dört farklı uluslararası enerji şirketi ile Fransa, Kanada ve ismi açıklanmayan başka iki firma ile toplam 800 milyon dolarlık anlaşma imzalaması gerek Bağdat gerekse de Washington yönetiminin tepkisini çekmiştir. Daha önce de Türkiye ile petrol arama ve çıkarma anlaşması imzalayan bölgesel yönetimin bu tavrı çok eleştirilmiş ve bu konuda bağımsız hareket etmesinden şikayet edilerek bu petrol anlaşmaların iptal edilmesi talep edilmiştir. Uluslararası

---

¹²⁸ Bahadır Selim Dilek, Irak'ta Petrol kavgası, http://www.emo.org.tr/ekler/2f8a028891ab3c7_ek.pdf?dergi=504

¹²⁹ Irak'ta Petrol Tartışmaları, 07.07.2007

şirketler ise yapılan anlaşmaların anayasaya uygun olduğunu ifade etmişlerdir.¹³⁰ Bu firmaların ¹³¹ Bağdat yönetiminden ziyade bölgesel yönetimle anlaşma yoluna gitmesinin bir kaç nedeni bulunmaktadır. Gerek anlaşma şartlarının Bağdat yönetimine nazaran daha cazip olması gerekse de vergi oranının burada daha düşük olması bunun başlıca nedenleri arasındadır.

Merkezi yönetimin ısrarla karşı çıkmasına rağmen bölgesel yönetim petrol anlaşmaları yapma konusunda giderek sert bir tutum izlemeye devam etmiş ve 2008 yılına gelindiğinde başka bir yabancı petrol şirketiyle daha iki farklı anlaşma imzalamıştır. Kanada şirketi olan Talisman Energy'nin bir yan kuruluşu olan firma ile imzalanan anlaşma ile Halepçe yakınlarında petrol arama ve üretim tesislerinin kurulması karşılığında firma Halepçe'nin kalkındırılması için 220 milyon dolar verecekti. Bağdat yönetiminin bu anlaşmaları yasa dışı olarak tanımlamasına rağmen, Bölgesel yönetimin 2008 yılında anlaşma yaptığı ülkelere Güney Kore'yi de katmıştır. Güney Kore Uluslararası Enerji Şirketiyle 2 milyar 100 milyon dolarlık bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmaya göre şirket "Kuş Tepe" ve "Sencav" bölgelerinde petrol çıkarma hakkına sahip olmuştur.¹³² Özellikle Bağdat'ın izni olmadan, binlerce tırın Süleymaniye bölgesine gelmesi ve buralardan İran'a petrol sevkiyatı yapmaları gerginlik yaratmıştır.¹³³

Kürdistan Bölgesi, geleceğin inşası için petrol ve doğalgaz konusunda hassas davranmış ve dengeleri kendi lehine çevirmek için bunu bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Uluslararası firmalarla işbirliğine giderek kendi bölgesinde çıkan petrol üzerinde belirleyici ve egemen bir güç konumunda olmak istemiştir. Bölgesindeki petrolün pazarlanması için de Türkiye'yi, Avrupa pazarına açılmada transit bir ülke olarak görmüştür. Bu nedenle de Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı stratejik bir öneme sahiptir. Bu konu hem Kürdistan Bölgesi yönetimi için hem de Türkiye için büyük

---

¹³⁰ Kuzey Irak'ta 4 Petrol Anlaşması, 04.07.2007,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/10/071004_kurds_oil.shtml

¹³¹ Kuzey Irak'tan Petrol Atağı, 24.06.2008,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/06/080624_iraq_oil.shtml

¹³² Bölgesel Kürt Yönetiminden Güney Kore ile Yeni Petrol Anlaşması, 26.09.2008

http://www.ydh.com.tr/HD5599_bolgesel-kurt-yonetiminden-guney-kore-ile-yeni-petrol-anlasmasi.html

¹³³ Kurdish Oil for Iran Causes Row between Baghdad and Erbil, 20.07.2010,

<http://www.asianews.it/news-en/Kurdish-oil-for-Iran-causes-row-between-Baghdad-and-Erbil-18986.html>

önem arz etmektedir. Türkiye, petrol talebinde olan eksikliğini giderilmesi için Irak'la yakın ilişkilerde bulunmuştur. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, Türkiye'nin sahip olduğu en eski petrol hatlarından biridir. Bu hattın taşıdığı petrol miktarı 1999 yılında 305 milyon varile ulaşmış, yaşanan sabotajlar ve Kerkük'te yaşanan sorunlar nedeniyle 2006 yılında 10.9 milyon varile düşmüştür.

Kerkük-Yumurtalık petrol boru hatları dışında Bölgesel yönetimde bulunan diğer boru hatları da ekonomi içinde önemli bir paya sahiptir.

Irak'ta yer alan boru hatları şu şekildedir:

Kuzey Petrol Boru Hatları,

- 1) Kerkük-Trablus (Suriye) Hattı,
- 2) Kerkük-Trablus (Libya) Hattı,
- 3) Kerkük-Banyas (Suriye) Hattı,
- 4) Stratejik Boru Hattı, Irak sınırları içinde Kuzey Petrol Bölgesini Basra Körfezi'ne bağlamaktadır.
- 5) Irak-Türkiye (Kerkük-Ceyhan) Hattı, iki hattın ibarettir,
- 6) Irak-Akaba (Ürdün) Hattı.

İlk üç petrol boru hattı, Irak petrol üretiminin %63'ünü taşıyabilecek kapasitededir ve toplam uzunluğu 7.000 km 'ye ulaşmıştır.

Güney Petrol Boru Hatları

- 1) Zübeyr-Fao Yarımadası hattı
- 2) Zübeyr-Fao Yarımadası hattı, iki hattın ibarettir,
- 3) Fao-Hor El-Ammiye hattı
- 4) Kuzey Ruamliya-Fao hattı,¹³⁴

Petrolün küresel siyasetteki gücünün önemi gün güne artarken Türkiye'de enerji ithalatında çeşitliliği arttırmak amacıyla alternatif ülkelerle işbirliği yoluna gitmiştir. Bu

---

¹³⁴ Arif Sami Uygun, Türkiye İle İlişkiler Bağlamında, Sosyo Ekonomik Açından Kuzey Irak, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2012, S108

alternatifler içerisinde Kürdistan Bölgesi, Türkiye için vazgeçilmez bir ortaklık sunmaktadır. Kürdistan yönetimi de bölgesinde bulunan petrolün uluslararası pazara transfer edilmesi için Türkiye'nin geçiş güzergahındaki önemini anlamış ve iki ülke arasında bu konuda işbirliği yapılmasının önü açılmıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani, bu konuda Türkiye'nin kendileri için önemli bir ülke olduğunu, petrolün pazarlanmasında öncelikli ülke konumunun Türkiye'ye verilmek istendiğini ve Türkiye'nin istemesi halinde petrol boru hattı inşa edebileceklerini ifade etmiştir.¹³⁵ Petrolün Türkiye üzerinden pazarlanması hem Kürdistan Bölgesi için hem de Türkiye için ciddi avantajlar sağlayacaktır. Projelerin hayata geçirilmesi için TPAO ve diğer özel firmalar girişimlerde bulunmuşlardır.

Türkiye'de sanayi sektörünün gelişmesi ile birlikte enerjide üretim artarken, talep artmakta ve buna bağlı olarak enerjide ithalat da artmaktadır. Artan bu talebin beraberinde getirdiği riskler Türkiye'nin dış ticaret açığında kendisini net olarak hissettirmektedir. Türkiye'de petrol üretimi olmadığı için ithal edilen maliyetlerin düşürülmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin bir enerji koridoru olması, petrol boru hatları geçişinde Irak ve Hazar bölgesinde bulunan petrol ve doğalgazın, Batı'ya açılmasında bir güzergah olmasına önem gösterilmiştir. Yapılan uluslararası projelerle Türkiye bu alanda günden güne önem kazanan bir ülke haline gelmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ile Hazar Denizinden, Akdeniz'e Rusya topraklarını ve boğazları kullanmadan geçiş sağlayan ilk proje olma özelliğine sahiptir. 2006 yılında faaliyete geçen ve günde 1 milyon varil petrol taşıyan bu hat 1,776 km uzunluğundadır. Enerji koridoru olmak için atılan bir diğer adım da Kerkük-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattıdır. Kürdistan Bölgesinden, Ceyhan Limanına 600 mil uzunluğunda iki paralel boru hattı ile günde azami 1.6 milyon varil taşınmaktadır. Doğalgazda Türkiye'nin dışa bağımlılık oranı da petrol gibi yüksektir. Özellikle ithal doğalgaz Rusya ve İran'dan sağlanmaktadır. Bu çeşitliliğin artırılması için de çeşitli çalışmalar yapılmış ve son zamanlar Kürdistan Bölgesi bu konuda ön plana çıkmaya başlamıştır. Kürdistan'ın sahip olduğu doğalgaz rezervleri üzerinde çalışmalar yapan Türkiye, tıpkı petrolde olduğu gibi doğalgazın da pazarlanmasında bir geçiş güzergâhında olmak istemektedir.

---

¹³⁵ Kuzey Irak'ın Taşı Toprağı Petrol, 08.04.2007
<http://www.milliyet.com.tr/2007/04/08/guncel/agun.html>

Özellikle ABD ile eşgüdümlü olarak izlenen bu politikayla İran ve Rusya'ya karşı dengeleme politikası izlemek hedeflenmektedir. Rusya enerji şirketi Gazprom'un bu doğalgaz alanındaki bu tekelciliğini kırmak için, ABD Dışişleri Bakanlığı Enerjiden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Matthew J. Bryza ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler arasında 2007 yılında İstanbul'da bir toplantı düzenlenmiştir. Basına kapalı yapılan bu toplantıda Irak gazının Türkiye'ye, Türkiye'den de Avrupa LNP olarak ABD ve diğer ülkelere ulaştırılması konusu gündeme gelmiştir.¹³⁶ Böyle bir durumda doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığın dış politika üzerindeki risklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiş, ayrıca buradan gelen gelirle de enerji maliyetinin düşürülmesi amaçlanmıştır.

3.3 Demokratik Açılışın İlişkilere Etkisi

Türkiye'de 2000'li yıllardan sonra yaşanan değişim, ülkenin birçok alanında kendisini göstermiştir. Seçimlerin ardından dış politikada ve ülke genelinde revizyonist politikalara gidilmiştir. 2003 Mart tezkeresi ve Irak'ta yaşanan değişim süreci, Kıbrıs sorununun çözülmesine yönelik atılan adımlar ve Annan Planı¹³⁷ gibi konular dış politikada atılan adımlar ve ardından 2004 yılında Türkiye'nin, Avrupa Birliği tam üyelik başvurusu sonraki dönemlerde izlenecek yol haritasının taslağını oluşturmuştur. 2004 Aralık ayı sonunda AB zirvesinde uzun tartışmalar sonunda Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bu süreç Türkiye'de var olan Kürtlerin siyasi geleceklerine dair kilit bir önem taşımakta ve Kürt sorunu konusunda atılacak konular için hukuki bir zeminin oluşmasında büyük ölçüde etkili olmuştur. 2002-2004 yılları arasında AB ile uyum kapsamında 8 uyum paketi, 2001-2004 yılları arasında da 2 Anayasa paketi meclisten geçmiş ve toplumsal zeminin oluşması için ilk hukuki adımlar atılmıştır.¹³⁸ Kürt sorunu ile ilgili süreç 2005 yılında yaşanmaya başlanmış ve İngiltere bölgesel politikalarındaki çıkarları çerçevesinde Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü ile tam üyelik müzakerelerinin

---

¹³⁶ Gazprom'a Karşı Irak Gazı, 09.04.2007

<http://www.globalenerji.com.tr/dergide-bu-sayi/2007/4/9/gazproma-karsi-irak-gazi>

¹³⁷ Kofi Annan, Paradoks Eklemlenmeler Ülkesi Kıbrıs'a Geri Döndü,

<http://www.birikimdergisi.com/Birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=162&dyid=661&yazi=Kofi%20Annan,%20Paradoks%20Eklemlenmeler%20DCIkesi%20K%FDbr%FDs'a%20Geri%20D%F6nd%FC>

¹³⁸ Türkiye-AB İlişkiler Kronolojisi,

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>

başlatılmasını birbirine bağımlı hale getirmişlerdir.¹³⁹ 2005 müzakerelerinde Türkiye'nin, AB'ye üyeliği için yapılan müzakerelerde İngiltere'nin, yoğun olarak Kürtler hakkında yoğun talepleri olmuştur. Haziran ayında Ankara'da toplanan AB Büyükelçileri, Erdoğan'la bir araya gelerek Kürt sorunu ve Güneydoğuda atılması gereken adımlar hakkında bazı açıklamalarda bulunmuşlardır. Aslında Kürt sorununa yönelik çözüm arayışları Türkiye'nin tarihsel arka planına bakıldığında geçmişi eskilere dayanan bir konudur. Ancak siyasi nedenlerden, askeri vesayet ve toplumsal ittifakın kurulamaması gibi nedenlerle hep ertelenmiş bir konu olduğu görülmektedir. Ancak 2003'te ABD'nin, Irak'a gerçekleştirdiği müdahale sonrasında konunun bir an önce çözülmesine hız verilmiştir. AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması ise bunun tetikleyicisi olmuştur. 2003 Irak müdahalesi ile birlikte bölgede giderek artan şiddet ve güvensizlik ortamında etnik çatışmalar meydana gelmiş, Irak'ta bulunan Kürdistan Bölgesi giderek güç kazanmış ve bu bölgeden Türkiye'ye yönelik PKK saldırıları artmıştır. PKK'nin, Kürdistan Bölgesi topraklarını kullanarak Türkiye'ye yaptığı saldırılar Kürdistan-Türkiye ilişkileri olumsuz yönde etkilemiş ve dış politikada ortaya çıkan bu zafiyete önlem olarak içeride demokratik adımların ve Kürt sorununun çözülmesi girişimleri başlatılmıştır. Böylelikle PKK'nin ülke içinde aldığı desteğin kırılacağı ve sınır güvenliği konusunda da alınacak tedbirler sayesinde bu sorunun çözülmesi planlanmıştır. Bu bağlamda sorunun çözümü için ilk start 2005 yılında verilmiş ve günümüze kadar devam edegelen bir süreç başlamıştır.

2005'te Diyarbakır'a ziyaret düzenleyen Başbakan Erdoğan "Kürt sorunu benim sorunum diyerek" sürecin başlatılması için düğmeye basıldığının sinyalini vermiş ve bundan sonraki dönemde bu konuda hükümet nezdinde adımlar gelmeye başlatılmıştır.¹⁴⁰ Erdoğan geçmişte hataları yapıldığını ve bu hataları yok saymanın büyük devletlere yıkılmadığını ifade ederek, geçmişten yapılan hatalardan ders çıkarılıp, geleceğe yönelik adımların atılmasını gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴¹

---

¹³⁹ AK Partinin 2005 Kürt Açılımından Demokratik Özerklik Talebine, Ağustos 2010,

http://www.turksae.com/sql_file/364.pdf

¹⁴⁰ "Kürt Sorunu Benim Sorunum", 12.08.2005

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050812_turkey_kurds.shtml

¹⁴¹ Erdoğan'ın Diyarbakı Mesajı: Devlet Geçmişte Hata Yaptı, 13.08.2005,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=161333>

Türkiye uzun süreden beri mücadele ettiği PKK ile Kürt halkı arasında olan iletişimin kesilmesi için demokratik adımları atmaya gayret göstermiş ve gerek ABD ile gerekse de Irak Merkezi Hükümet ve Kürdistan Bölgesi ile yoğun diplomasi trafiğine başlamıştır. AK Parti hükümeti söylemlerinde sürekli olarak PKK ile Kürt halkı arasındaki farklılığa vurgu yapmıştır. Bu söylemlerle içte PKK'ye olan destek kırılmaya çalışılırken, Kürdistan Bölgesi ile diplomatik temaslar başlatılmıştır. 2005 Aralık ayında MİT Müsteşarı Emre Taner, Barzani ile bir araya gelerek Kürdistan'ın geleceği, Kürtler ve PKK konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bu görüşmede Türk tarafını Kürdistan Bölgesindeki Kürt oluşumun Türkiye sınırlarına taşmaması şartıyla bu oluşumlara eskisi gibi sert bakmayacağını ifade etmiştir. KDP lideri Barzani'nin ise Kürt oluşumunun tanınması, çifte vatandaşlık, öğrenci alışverişi, Kürt Harp Okulunun kurulması için işbirliği gibi talepleri olmuştur.¹⁴² Bu görüşme sonrasında Türkiye'nin, Kürdistan'a yönelik politikasının değiştiğine dair yorumlar yapılmış ve Kürt sorunu çözümünde atılan adımlar bunun bir altyapısı olarak algılanmıştır. 2003 müdahalesi sonrasında Türkiye'nin sürekli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde açıklamalar yapmış, bunu tetikleyen en büyük etken ise geçmişte PKK'nin bu toprakları Türkiye'ye saldırmada bir üs olarak kullandığı gerçeği yatmıştır. Elbette sadece bu söylem bu konuyu açıklamada tek başına yeterli olmamaktadır. Türkiye'nin cumhuriyetin kurulmasından sonra girdiği milliyetçilik ve tek dil, tek bayrak söylemi de bunun tetikleyicisi olmuştur. Çünkü kurulacak bir Kürdistan Bölgesinin zamanla Türkiye topraklarına da sıçraması ve Doğu-Güneydoğu bölgesinde ayrılıkçı bir devletleşme hareketinin oluşmasından endişe edilmiştir.¹⁴³ Bu endişeler zamanla terk edilerek ortak bir zeminin oluşması için faaliyetler yürütülmeye gayret edilmiş ve Türkiye'de, Kürtlere siyasal, kültürel hakların tanınması için adımlar atılmaya gayret edilmiştir. Kürdistan ile Türkiye arasında jeo-stratejik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik alanlarda işbirliği yapılması için vizyon çalışmaları 2005'ten sonra hız kazanmıştır. Özellikle Türkiye'nin dış ticaret açığında önemli bir kalem olan enerji harcaması için gelecek vaat eden Kürdistan Bölgesi, hükümet için zamanla daha stratejik bir önem taşıyacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin Kürt sorunun çözülmesi için attığı adımları değerlendirirken birkaç çerçevede değerlendirmek gerekir. Bunlar Kürtler üzerinden

---

¹⁴² Barzani'nin MİT'ten 4 isteği,

<http://www.diyannet.com/haber/hn-17205.html>

¹⁴³ Bir Sosyal Hareketin Anatomisi: PKK ve Kürt Sorunu Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/21.pdf>

Kürdistan ile stratejik, ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirmek, İran'a yakın olan merkezi hükümete karşı dengeleyici bir politika izlemek ve nihayetinde Kürdistan ile enerji alanında işbirliğine gitmek olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin değişen Kürt algısı, 1999 yılında AB rotasına girmekle beraber değişim göstermiş ve 2005 yılından sonra bu algı hızlı bir değişim göstermiştir. Kültürel, siyasal haklar ve temsil konusunda kaydedilen gelişmeler, dış politikaya da yansımış ve Kuzey Irak'la sınırlı kalan miyop bakış, yerini Irak'ın bütününe kapsayan bir politikaya bırakmıştır.¹⁴⁴

Kürtlerin, Irak içerisinde giderek güçlenen konumu ve bölgedeki otoritesi, salt güvenlik politikalarına kurban edilemezdi. Bu kapsamda içeride yapılan reformlarla Kürt sorununun barışçıl bir yoldan çözülmesi Kürdistan ile ilişkileri olumlu yönde etkilediği gibi 2005 yılında PKK saldırılarının azalmasında önemli bir rol oynamıştır. Aslında Kürt sorunu ve Kürdistan ile ilişkilerin kilit noktasını PKK oluşturmaktaydı. Türkiye'nin PKK'yi bir güvenlik tehdidi olarak görmesi ve PKK'nin saldırılarında Kürdistan Bölgesini bir üs olarak kullanması, ilişkilerin gerginleşmesini tetikleyen önemli bir konu olmuştur. Bu bağlamda Kürdistan ile sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesi için öncelikli olarak PKK'nin tasfiye edilmesine ağırlık verilmiştir. Bu konuda dikkate değer gelişme 2006 yılında Başbakan Erdoğan'ın ABD'ye yaptığı ziyaret olmuştur. Bu ziyaretten sonra Ankara'nın Kürdistan politikasında ciddi bir değişim yaşanmış ve günümüze kadar olan ilişkilerin belirlenmesine bir dönüm noktası olmuştur.

2006 ziyaretinden sonra Kürdistan Bölgesine büyük çaplı bir askeri operasyon yapılmıştır. Operasyonun ardından Kürdistan ile ikili görüşmeler ve diplomasi trafiği yoğun bir şekilde başlamış ve gerginliğe sebep veren konuların gündeme getirilmesinden kaçınılmıştır. Örneğin Türkiye'nin sürekli gündeme getirdiği Türkmen politikası artık gündemi işgal eden bir konu olmaktan çıkmıştır. Gelişen bu olaylar Kürt sorununun, Türkiye'nin iç politikada attığı adımların dış politikaya nasıl yansıdığını göstermesi açısından önemlidir. Dış politikaya yansıma Türkiye-ABD-Kürdistan üçlü mekanizmasını doğurmuştur. Bu mekanizma özellikle 2008 yılında Türkiye'nin Irak'a

---

¹⁴⁴ Kürt açılımı ve Dış Politika, 05.09.2013
<http://setav.org.tr/kurt-acilimi-ve-dis-politika/yorum/222>

yaptığı kara hareketinde kendisini göstermiş, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Irak Devlet Başkanı Celal Talabani'nin Türkiye ziyaretlerinde bulunarak, karşılıklı ziyaret ve görüşmelerin başlangıcı olmuştur. Bu görüşmelerde bir yandan PKK ile mücadelede Türkiye'nin kendini savunma hakkına vurgu yapılırken bir yandan da Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenlik hakkına saygı gösterilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Başbakan Erdoğan ise bu hareketin sadece PKK'ye karşı yapıldığını ve Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterdiklerini ifade etmiştir. Türkiye ile Kürdistan arasında gerginlik yaşanmaması için ABD'li yetkililer diplomatik temasları elden bırakmamışlardır.

ABD-Türkiye arasındaki bu görüşmeler aslında, ABD'nin, Irak'tan çekilmesi sonrasında oluşturulacak düzeni tesis etmek açısından önemlidir. Çekilme sonrasında ortaya çıkabilecek güç boşluğu Türkiye ile Kürdistan arasında sıcak temaslar kurularak aşılması planlanmıştır. Bu yakınlaşma Bağdat yönetimi ve İran ilişkilerini dengelemek açısından da önemlidir. ABD'nin, PKK konusunda Türkiye'ye verdiği desteğin arkasında, Türkiye'nin Kürdistan ile ilişkilerinde önemli bir pazarlık olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴⁵ Mayıs 2007'de açıklanan ABD Senatosu İstihbarat Raporunda Irak ve Türkiye'deki Kürtlerin büyük ölçüde otonomi kazandıkları ve bu durumun İranlı Kürtleri ayaklandırabileceği ifadeleri yer almıştır.¹⁴⁶ Dolayısıyla ABD'nin bu pazarlıkları Türkiye'deki Kürt açılımının giderek Kürdistan açılımına dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. 2008 yılına kadar Kürdistan ile doğrudan ilişki kurmaktan kaçınan Ankara, bu dönemden sonra yoğun bir diplomasi trafiği yaşamıştır. Celal Talabani, Türkiye'yi ilk kez Irak Devlet Başkanı sıfatıyla ziyaret etmiştir. Talabani, bu ziyarette Türkiye hakkından olumlu düşünceler ifade etmiş ve ziyaret amacını Türkiye ile uzun süreli bir ittifak kurmak olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁷ Bu ziyaretten sonra Kürdistan yönetiminden gelen açıklamalar da bu ziyaretten mutluluk duyduklarını; ancak Barzani'nin muhatap olarak görülmemesini eleştiren hususları içermiştir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Kürt Açılımın Geleceği, <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/143.pdf>

¹⁴⁶ Ümit Özdağ, Kürt Açılımının Geleceği, 21. Yüzyıl Enstitüsü, www.yyte.org

¹⁴⁷ Talabani'nin "Kedi Bile Vermem" Açıklaması, 08.03.2008,

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?ArticleID=503140&aType=SonDakika>

¹⁴⁸ Barzani'den Talabani'ye Tepki, 07.03.2008,

<http://www.samanyoluhaber.com/gundem/Talabani8217nin-ziyareti-Kurtleri-boldu/182186/>

Bu dönemde Kürtlerin kardeş olduğu vurgusu yapılarak Kürdistan yönetimi ile kurulacak ilişkilerin sinyalleri verilmiş ve 2008 yılı boyunca gerek Irak'a gerekse de Barzani yönetimi ile temaslarda bulunulmuştur. 14 Ekim 2008'de Barzani'yle görüşen Irak İlişkilerden Sorumlu Büyükelçi Murat Özçelik, Erbil'deki ziyaretinde karşılıklı taleplerde bulunulmuş ve bu talepler:

- 1) *Kürt Yönetimi, Türkiye'nin ve ABD'nin Kuzey Irak'ta PKK'ya karşı yapacağı istihbarat paylaşımına destek verecek*
- 2) *PKK'nı Kuzey Irak'taki irtibatını kesmek için, sınır hattına doğru ve stratejik Balinda bölgesinden geçen lojistik koridorun korunması için Kürt yönetimine teklif götürülecek*
- 3) *Sınır hattında Iraklı devrik lider Saddam Hüseyin döneminden kalma karakollar canlandırılacak*
Barzani'de Türkiye'den genel af talebinde bulunmuştur.¹⁴⁹

Yapılan bu görüşmelerden sonra Kürdistan yönetimi PKK'ya karşı bazı yaptırımlar ve Kandil'e tecrit uygulamıştır. Türkiye'nin talepleri konusuna olumlu cevap veren Kürdistan yönetimine, Türkiye'den de sıcak mesajlar iletilmiştir. Özellikle Barzani'den PKK konusunda destek isteyen Türkiye'nin bu talebine Barzani yaptığı bir açıklama ile PKK'nin silah bırakması konusunda çağrıda bulunarak silahlı mücadele döneminin kapandığını ve Kürdistan Bölgesinde silahlı örgütlere yer olmadığını savunmuştur.¹⁵⁰ 2008 karşılıklı ziyaretler ve talepler kamuoyunda Kürdistan Bölgesinin tanındığına yönelik açıklamaların yapılmasına neden olmuş; ancak süreç 2008'den sonra hız kazanmaya devam etmiştir.

Kürdistan-Türkiye görüşmelerinde dile getirilen ve Türkiye'de başlatılan "Demokratik Açılım" paketinde PKK'nin silah bırakması için nasıl bir yol izleneceğine dair görüşler netleşmeye başlamıştır. Kürdistan Bölgesinde yeri olmadığı konusunda uzlaşmaya varan Barzani, PKK ile mücadelede, Türkiye'ye olan desteğini yenilemiştir. PKK'ye katılımların önünü kesmek ve radikalleşmeyi önlemek için Türkiye, büyük riskler

---

¹⁴⁹ Barzani Genel Af İstedi, 15.10.2008

<http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1003862&Kategori=guncel&b=&ver=68>

¹⁵⁰ Barzani: PKK Silah Bırakmalı, 26.12.2008

<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=26.12.2008&i=158594>

barındırmasına rağmen bu sürece devam etmiştir.¹⁵¹ Özellikle PKK'nin eve dönüş yasası kapsamında dağdan indirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuş ve bunun hukuki zemini hazırlanmıştır.

Demokratik açılım paketi kapsamında atılan adımlar sonucunda dağdan inişin yolu açılmıştır. 2009 Ekim ayında demokratik açılımın yansıması olarak dağdan inen 34 PKK'li Habur sınır kapısından Türkiye'ye giriş yapmıştır. Dağdan inerek yetkili makamlara teslim olan PKK'li grubun bu inişi hükümetin yakında açıklayacağı demokratik paketin bir etkisi olarak görülmüştür.¹⁵²

Yaşanan bu gelişmelerle birlikte demokratik adımların atılması süreç için umutları arttırmış ve Türkiye bir yandan Kürdistan güvenlik temelli politikaları arka plana atarak iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiş bir yandan da içeride yapılan reformlarla birlikte bir demokratik açılım paketi açıklamıştır. 13 Kasım 2009 tarihinde mecliste “demokratik açılım” paketi açıklanmıştır. Paket hakkında açıklama yapan İçişleri Bakanı Beşir Atalay şu bilgileri vermiştir:

- *Birleşmiş Milletler Medeni ve Sosyal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmesi onaylandı*
- *2004'te Anayasa değişikliğiyle, temel haklara ilişkin uluslararası anlaşmaları iç hukuk sistemine üstün bir konuma taşındı*
- *farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesi imkanı sağlandı*
- *TRT Şeş yayına başladı*
- *İşkence suçunun yaptırımını ağırlaştırıldı*
- *Dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırıldı*
- *Toplantı ce gösteri yürüyüşleri kanunu değiştirildi*
- *Bilgi edinme hakkı kanunu çıkarıldı*
- *Belediyeler “yerinden yönetim” ilkesi çerçevesinde yeniden ele alındı*
- *Terörle mücadeleden zarar görenlere 1 milyar TL üzerinde tazminat ödendi*

---

¹⁵¹ 13 Kasım 2009 Basın Özeti,

http://www.bbc.co.uk/turkce/basinozeti/2009/11/091113_pressreview.shtml

¹⁵² 34 PKK Members Surrender to Turkish Authorities, 19.10.2009

<http://english.cri.cn/6966/2009/10/19/1321s523549.htm>

- 18 yaş altındaki tüm çocukların Çocuk Mahkemelerinde yargılanmasını sağlamaya yönelik kanun tasarısı meclise sunuldu
- Tutuklu ve hükümlülere yakınlarıyla anadillerinde görüşmesine imkan sağlandı
- Özel televizyon ve radyo kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yirmi dört saat yayın yapmasına imkan verecek yönetmelik çıkarıldı
kısa vadeli atılacak adımlar ise şu şekilde sıralanmıştır:
- Üniversitelerde Kürtçe bölüm kurulmasının önü açılacak
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yol kontrolleri azaltılacak ve yayla yasaklarının kaldırılması gibi tedbirler alınılacak
- Orta vadeli adımlar:
- Bağımsız bir ayrımcılıkla mücadele komisyonu kurulacak
- Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, bağımsız ve sivil bir İnsan Hakları Kurumuna dönüştürülecek
- Kolluk hakkındaki şikayetlerin incelenmesi ve sonuçlandırılmasını sağlamaya yönelik bir mekanizma oluşturulacak
- Yerleşim birimlerine, yerel talep olması halinde, eski isimlerin verilmesine imkan sağlanacak
- Siyasi partiler hukukunun alanının genişletme amacıyla, siyasi propaganda hakkının önündeki bazı yasal engeller kaldırılacak. Siyasi partilerin seçim çalışmalarında anadillerini kullanarak seçmenlere seslenebilme imkanı verilecek
- Uzun vadede ise asıl hedefin yeni bir Anayasa ile daha kapsamlı haklar tanınması.¹⁵³

Demokratik gelişme alanında atılan bu adımlar Türkiye-Kürdistan ilişkileri perspektifinden incelendiğinde, Kürdistan Bölgesinin bu adımları memnuniyetle karşıladığı ve ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunduğu gözlemlenmektedir. İki ülke arasında tesis edilen bu ilişkiler ABD yönetimi tarafından da olumlu karşılanmış ve ABD-Türkiye-Kürdistan ilişkileri bir adım daha iyileşme göstermiştir. 2003

¹⁵³ Siyasiler Altı Saat Atıştı, Türkiye, 'Demokratik Açılım'ın İçeriğini Yine Öğrenemedi, 14.11.2009
http://www.radikal.com.tr/politika/siyasiler_alti_saat_atisti_turkiye_demokratik_acilimin_icerigini_yine_ogrenemedi-964334

müdahalesinden bu yana Kürdistan Bölgesine açıkça destek veren ülke içindeki konumu arttıran ABD, çekilme sonrası ortaya çıkabilecek güç boşluğunu bu ittifakla aşmak için büyük çaba harcamış ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin başlatılması için adeta bir mekik diplomasisi başlatmıştır. Nitekim Barzani Ocak 2010 tarihinde ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu görüşmeden ABD'nin baştan beri Kürt halkına ve Irak'ı özgürleştirmeye verdiği destek için ABD halkı ve yönetimine teşekkür etmiştir.¹⁵⁴ Ayrıca Türkiye'de yaşanan "Demokratik Açılım" sürecine dair değerlendirmelerde bulunan Barzani bu sürece destek verdiklerini de ifade etmiştir.¹⁵⁵

Görüldüğü gibi Kürt açılımı giderek bir Kürdistan açılımına dönüşmüş ve Kürdistan Bölgesi ile sıcak temasların kurulmasında katkı sağlayarak Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının bir uygulama alanı olmuştur. Bu bölgenin tehdit olarak görülmesinden vazgeçilmesi ile birlikte Irak'ta, Bağdat yönetimine alternatif bir müttefik kazanmıştır. Elbette Kürdistan'ı, Bağdat yönetiminin bir alternatifi olarak görmek sağlıklı bir bakış olmayacaktır. Ancak Bağdat'ın giderek İran'a yanaşan ve İran güdümünde bir yönetime dönüştüğünü Körfez ülkeleri gibi Türkiye de bazı çekinceler yaşamıştır. Türkiye'nin Kürt yönetimi ile bu sıcak temasları, Kürdistan Bölgesi içinde hayati bir önem taşımaktadır. Irak'ta giderek oluşan kırılma ortamında Türkiye'nin, Bağdat ile yaklaşması Irak'ta dengeleri Araplar lehine çevirecek ve bu durum Kürdistan için bazı olumsuzluklar doğuracak ve bölgede İran yayılma alanı bulacaktır. Kürt açılımında Kürdistan ilişkilerine doğru gelişen bu süreçte Bağdat-İran yaklaşmasını ve bunun Türkiye'ye yansımalarını da ele almakta fayda vardır.

Özellikle "Demokratik Açılım" sürecinde Mesud Barzani ile ilişkilerin iyi tutulmasına dikkat edilmiş ve Türkiye ile İKBY arasında ticari ilişkilerin hızla artması sağlanmıştır. Mesud Barzani, ORSAM'da yaptığı bir konuşmada iki ülke arasında vizelerin kaldırılmasına dikkat çekmiş ve Türkiye'deki gelişmeler hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

---

¹⁵⁴ Barzani: "Açılıma Destek Veriyoruz" 27.01.2010

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13609733.asp>

¹⁵⁵ Barzani Urgers Turkey's Kurds to Support Gov't initiative, 29.01.2010

<http://www.todayszaman.com/tz-web/news-199995-102-barzani-urgers-turkeys-kurds-to-support-govt-initiative.html>

“Politikamız açık ve nettir. Komşu ülkelerle işbirliği, karşılıklı saygı ve fayda üzerine kurulu iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri sürdürmek isteriz. Ayrıca, Irak’ın komşularının yaşamakta olduğumuz krizlerin aşılmasında bize yardımcı olmalarını isteriz. Ancak bu husus, komşu ülkelerin içişlerimize karışması veya Irak halkının adına karar vermesi manasına gelmez. Sizi bilgilendirmek isterim ki, Baas rejiminin düşüşünden beri, yakından takip ettiğimiz kadarıyla Türkiye’den Irak’a tek bir teröristin geçtiğini bile görmedik. Bu da Türkiye’nin Irak’ın güvenlik ve istikrarı konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Bu durum Irak halkının ve Kürdistan bölgesindeki insanların takdir ettiği bir durumdur, zira Türkiye’nin desteklediği veya geçmesine göz yumduğu hiçbir terörist tarafından Irak’ta kan dökülmemiştir. Türkiye, Irak’a geçmek isteyen kişilere ne destek vermiştir ne de göz yummuştur.”¹⁵⁶

Ayrıca Barzani, Kürt Sorunu hakkındaki düşüncelerini de ifade ederek, Türkiye’nin bu konudaki gayretine vurgu yapmıştır:

“Şunu belirtmek isterim ki Kürt veya Türk olsun, herhangi bir Türk vatandaşının kanının akıtılması bizim açımızdan çok talihsiz ve üzücü bir olaydır. Şiddete ve kan dökülmesine karşıyız. Ekselansları Sayın Başbakan ve Türk Hükümetinin, Türkiye’de Kürt sorunu çözmek üzere izlediği açılım politikasını kuvvetle destekliyoruz. Tecrübeler göstermiştir ki bu tip bir sorun şiddet ve askeri yöntemle çözülemez. Açılım politikası devam ettikçe, bu hususta Türk hükümeti ve ekselansları Sayın Başbakan tarafından cesur adımlar atıldıkça, mantıklı ve verimli bir çözüme daha da yaklaşacağımıza inanmaktayız. Bütün tarafların açılım politikasına olumlu yaklaşımları bakımından elimizden gelenin en iyisini yapacağız ve hiçbir çabadan sakınmayacağız. Kürdistan Bölgesel Hükümeti olarak biz bunu destekliyoruz. Bu sorunun savaşa çözülmeyeceğine inandığımızdan ve tecrübelerin de başka türlü yöntemlerin denenmesi gerektiğini kanıtladığından ötürü bizim politikamız bu yöndedir ve bu soruna kökten biz çözüm bulunabilmesi için Türkiye hükümetiyle her türlü desteği ve işbirliğini sağlamaya da hazırız. Politikamız budur.”¹⁵⁷

Özellikle 2007 yılından bu yana hız kazanan Kürdistan Bölgesi ile siyasi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin yansıdığı bir diğer alan da Bağdat-İran yakınlaşması olmuştur. Irak, Saddam dönemi boyunca, İran üzerinden hesaplamalar yapmış ve Tahran yönetimi bunu bir tehdit olarak algılamıştır. Özellikle İran’da gerçekleşen İslam Devrimi ile beraber ülkede doğan siyasi boşluktan faydalanmak isteyen Irak, İran’a saldırmış ve iki ülke arasında da yıpratıcı olan bir savaş başlamıştır. Bu dönemde

---

¹⁵⁶ Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani’nin 4 Haziran 2010’da ORSAM’da Yaptığı Konuşmanın Tam Metni, http://www.orsam.org.tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/201065_barzani.orsamda.pdf

¹⁵⁷ Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani’nin 4 Haziran 2010’da ORSAM’da Yaptığı Konuşmanın Tam Metni, http://www.orsam.org.tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/201065_barzani.orsamda.pdf

bölgede giderek agresif bir dış politika izlemeye başlayan Irak, hem İran için hem de diğer Körfez ülkeleri ve Batılı devletler için güvenilmez bir ülke olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Sünni bir yönetim olan Saddam rejiminin yıkılmaya başlaması ile beraber ülkede Şii blok ciddi kazanımlar elde etmiş ve 2005 seçimleri ile beraber bu kazanımlarını hukuki zemine oturtmayı başarmış ve 2006 yılında Nuri el Maliki; Şii, Kürt ve Sünni Arap partilerden oluşan bir hükümet kurmuştur.¹⁵⁸ Böylece İran uzun yıllar boyunca çatışma temelli bir politika izlediği Irak konusunda kazanımlar elde etmiş ve İran'a yakın bir hükümet kazanmıştır. Ancak bu durum İran'a avantaj sağlamakla beraber, bölgede etkin bir Kürt yönetiminin olması da bir dezavantaj durumu oluşturmuştur. Irak'ta güçlenen Kürdistan Bölgesi ve 4 milyon Kürt nüfusuna sahip olan İran için endişe kaynağı olmuştur. Kürt nüfusun İran'a muhtemel etkisi, İran'da giderek güçlenen bir Kürt otoritesine dönüşebilir ve özellikle iç içe yaşadıkları Azeri nüfusuyla birleşme ihtimali Tahran için güvenlik tehdidini giderek güçlendirmiştir.¹⁵⁹ Burada İran-Kürdistan-Türkiye ekseninde gelişen bir fay hattı meydana gelmiş ve her üç taraf da bölgede denklemleri kendi lehine çevirmek için mücadele etmişlerdir. İran için, petrol arzında önemli bir lojistik üs olarak kullanılacak Irak; Türkiye içinde petrol talep edilecek ve Irak petrollerinin Türkiye üzerinden taşınmasına sıcak bakacak bir Irak yönetimi cazip fırsatlar sunmuştur. İran'ın nükleer faaliyetlerinden dolayı, ABD yönetimi tarafından yaptırıma maruz kalmasının Irak üzerinde ciddi etkileri olmuştur. İran, Irak'ta istikrarsız bir ortam oluşmasını arzu ederek bu durumu bir koz olarak kullanmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Irak ciddi güvenlik sorunları üreten ve bunu çevresine yayan bir ülke konumuna gelmiş ve bu istikrarsız ortam Türkiye için ciddi sorun teşkil etmiştir.¹⁶⁰

Türkiye'nin dış politikasında yaşanan dönüşümde Kürdistan Bölgesi ile yakın temasta bulunması ve Irak içindeki Sünni grupları desteklemesi, Bağdat yönetimi tarafından eleştirilmiştir. Bağdat, merkezi yönetim politikalarından yana tavır almış; ancak Türkiye'nin Kürdistan Bölgesini doğrudan taraf olarak görmesine yönelik yapılan eleştiriler dış politikada Bağdat-Türkiye anlaşmazlığına neden olduğu gibi, Bağdat'ı,

---

¹⁵⁸ Irak Paramentosunda Kim Kimdir?, 27.03.2008

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2008/03/080327_iraqparliament.shtml

¹⁵⁹ Nihat Ali Özcan, İran Sorununun Geleceği, Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Türkiye'ye Öneriler, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları, Haziran 2007

¹⁶⁰ Nihat Ali Özcan, İran Sorununun Geleceği, Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Türkiye'ye Öneriler, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları, Haziran 2007

İran'a yakın bir yönetim haline gelmesine katkı sunmuş ve ayrıca Şii Türkmenlerin de Maliki'ye yakınlaşmasına neden olmuştur.¹⁶¹ Maliki, Barzani'ye uyarılarda bulunmuş ve Türkiye ile olan ilişkiler de Bağdat'ı dikkate almak zorunda olduğunu vurgulamıştır.¹⁶² Barzani yönetimi merkezi bütçeden yeterli miktarda pay alamadığını gündeme getirerek kendi bölgesinde bulunan petroler üzerinde kontrol sağlamaya çalışmış ve bu petrolerin de Türkiye üzerinden uluslararası pazara sürülmesini hedeflemiştir. İşte Bağdat-Kürdistan yönetimi arasındaki en büyük anlaşmazlık buradan doğmakta ve Türkiye'nin böyle bir duruma destek vermesini de Bağdat bu nedenlerden dolayı eleştirmiştir. Böyle bir durum hem Bağdat'ın ekonomi ve siyasi olarak zayıflamasında hem de Türkiye'nin İran'a karşı güç kazanmasına neden olacaktı. ABD askerlerinin bölgeden çekilmesi sonrasında doğacak olan güç boşluğu için Türkiye'nin harekete geçmesi ve burada etkinliğini arttırmak istemesi için Kürdistan ile geliştirdiği ilişkiler Bağdat'la gerilimlere neden olmuştur.

2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Bağdat'a yaptığı iki günlük resmi ziyaretin ikinci gününde, Bölgesel Kürt Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani ile bir araya gelmesinden sonra¹⁶³, Türkiye'nin Kürdistan'ı tanıdığı gibi yorumlara neden olmuş ve Bağdat-Ankara ilişkilerini bozmuştur. Erbil'e dönen Neçirvan Barzani'den de aynı yorum gelmiş ve Gül'ün bu görüşmesini, Türkiye'nin, Kürdistan'ı tanıdığı anlamına geldiğini ifade etmiştir.¹⁶⁴

Bu ziyaretle birlikte Türkiye ilk defa resmi bir ziyarette Kürdistan Bölgesi ile görüşme yapmıştır. Bu ziyaretler Türkiye'nin, bölgede etkin olmak ve Irak petrolerini pazarlamada transit bir ülke olmak istediği yorumların yapılmasını sağlamıştır.¹⁶⁵ Ülkenin bütünlüğünden yana olan Bağdat yönetimi, Kürdistan Bölgesinin bu denli ikili ilişkilere girmesinden rahatsız olmuş bu sürecin Kürdistan'ın bağımsızlığına doğru gitmesinden endişe etmiştir. Türkiye'nin doğrudan Kürdistan ile diplomatik ve ticari

---

¹⁶¹ Ümit Özdağ, Orta Doğu'da Bölgesel Savaş ve Sahte Osmanlı-Selefi Çatışması, 21. Yüzyıl Enstitüsü, www.21yyte.org

¹⁶² Bahadır Selim Dilek, Barzani'nin Petrolü Akdeniz'e Açıldı, Cumhuriyet Gazetesi, 02.10.2012, sayfa 4

¹⁶³ Cumhurbaşkanı Gül, Neçirvan Barzani'yi kabul etti, 24.03.2009

<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47827/cumhurbaskani-gul-necirvan-barzaniyi-kabul-etti.html>

¹⁶⁴ N. Barzani: Türkiye Kürdistan bölgesini tanıdı, 25.03.2009

<http://www.ntvmsnbc.com/id/24950249/>

¹⁶⁵ Ranj Alaaldin, Turkey rethinks the Kurdish question, 28.06.2010,

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2009/jun/28/turkey-kurds-iraq-iran>

(özellikle petrol) ilişkilere girmesi, Bağdat tarafından “Irak’ın bütünlüğü ilkesine aykırı” olarak yorumlanmıştır. Özellikle 2010’da Maliki’nin lideri olduğu “Kanun Devleti” koalisyonuna karşı Eski Başbakan ve Şii lider Eyad Allavi’nin lideri olduğu Sünni blok olan El-İrakiye listesinin Türkiye tarafından desteklenmesi Türkiye-Bağdat ilişkilerini iyiden iyiye gerginleştirmiştir.

Türkiye’nin iç politikada Kürtlerle ilgili attığı adımlarla demokratikleşme çabaları hız kazanmış ve bu açılımın bir doğal sonucu olarak da Kürdistan Bölgesi ile temaslarda bulunarak bölge ile sıcak ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu süreçte öncelikli olarak Türkiye’nin uzun yıllar boyunca bir tehdit olarak gördüğü PKK tasfiye edilmek istenmiştir. Bu sorunun çözüme kavuşturulması için yukarıda detaylı olarak belirttiğimiz gibi insan hak ve özgürlükleri alanında adımlar atılmıştır. İç hukuk siteminde yapılan bazı değişikliklerle Kürtler konusunda reformlar yapan Türkiye bir yandan dağa çıkmanın önünü kesmek istemiş bir yandan da dağdan inişi hızlandırmak için adımlar atmaya gayret etmiştir. Yine aynı şekilde PKK’nin bir üs olarak kullandığı Kürdistan Bölgesi ile yapılan görüşmeler neticesinde, bu bölgenin PKK ile mücadelede Türkiye’ye destek vermesi için girişimler devam etmiş ve bu diplomatik temaslar neticesinde kimi zaman Kürdistan istenilen adımları atmıştır. Ancak Kürdistan ile ilişkiler geliştirilirken, Bağdat yönetimi ile ilişkiler gerginleşmiş ve Bağdat yönetimi giderek İran’a yakın bir yönetim haline gelmiştir. Türkiye’nin, Irak’ta yaşadığı bu ikilem hem siyasi hem de ekonomik kaygıların bir yansıması olmuştur. Petrol ve Doğalgaz rezervleri bakımından zengin olan Irak’la ilişkilerde Türkiye’nin enerjiye duyduğu ihtiyaç öncelikli belirleyici faktör olmuştur. Kürdistan Bölgesinde enerji kaynaklarını çıkarılmasına yönelik birçok devletin burada girişimde bulunmasına Türkiye sessiz kalamazdı. Bunun için Kürdistan Bölgesi ile enerji alanında ve diğer ticari alanlarda işbirliği yapılması için adımlar atılmıştır. Bağdat yönetimi ise merkezi yönetimden izin alınmaksızın Kürdistan ile yapılan bu anlaşmaların Irak’ın bütünlüğüne ve egemenliğine zarar verdiğini ifade etmiştir. Bağdat yönetiminin bu kararlarında ise İran büyük bir etki olmuştur. İran, Irak’la petrol konusunda birlikte hareket etmek ve petrol arzında küresel alanda önemli bir aktör olmak istiyordu. Bunun da yolu petrolerin güvenli bir yolla Akdeniz’e açılmasından geçiyordu ki Suriye ve Irak, bu konuda İran için hayati bir önem taşıyordu.

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde bölgeyi etkisi altına alan güvenlik ve tehdit algılamaları ile birlikte, ülkelerarası ekonomik ve siyasi işbirliği arka planda kalmıştır. Bölgede ekonomi alanında entegrasyonun gelişmesinin önündeki engeller, Sovyetlerin dağılması ile birlikte nispeten azalmış, ikili görüşmeler hız kazanarak ticari faaliyetlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Irak, sahip olduğu stratejik önem ve enerji rezervleri ile küresel güçlerin bir mücadele sahası alanına dönüşmüş ve 2003 müdahalesine giden süreçle birlikte belirsizlikler ve siyasi kaoslar kendisini göstermeye başlamıştır. Savaşın etkilerinin giderek azalması, Irak'ta yeni Anayasanın hazırlanması ve seçimlerle ülkede siyasi atmosfer üzerindeki sis perdelerinin kalkması ile birlikte Irak, gerek uluslararası toplum gerekse de bölge ülkeleri ve Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi için adımlar atmıştır.

Türkiye'nin, güvenlik ve tehdit algılamaları ticari ilişkiler kurmaktan çekindiği Irak'a karşı izlenen politikalar, demokratikleşme ve Kürt sorununun çözümü için atılan adımlarla birlikte değişmeye başlamış ve 2005 sonrası dönemde iki ülke için farklı bir noktaya doğru evrilmiştir. Özellikle Başbakan Erdoğan'ın, Diyarbakır'da düzenlediği mitingte yaptığı açıklamalar hem Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin hem de İKBY için büyük bir değişimin yaşanmasına öncülük etmiştir. İKBY'nin sahip olduğu enerji rezervlerinin dünya pazarına pazarlanmasında Türkiye'ye duyduğu ihtiyaç; Türkiye'nin de enerji ihtiyacını bu bölge üzerinden temin etme arayışları iki aktör arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisini güçlendirmiş ve bunun altyapısının hazırlanması için siyasi işbirliği için adımlar atılmıştır.

Türkiye'nin, İKBY ile geliştirdiği ilişkiler Bağdat yönetimi ile arasında gerginliklerin yaşanmasına neden olsa da bu gerginlikler Irak'ta bulunan yetki karmaşasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bu yaklaşımına karşı Bağdat yönetimi de İran'la yakınlaşarak bu etkiyi dengeleme stratejisi izlemektedir. Bölgenin uzun yıllar yaşanan savaşlar, mezhep çatışmaları ve terör eylemleri nedeniyle yıpranması ve oluşan gergin ortam; ancak demokratikleşme çerçevesinde aşılabilir. İKBY ile ilişkiler geliştirilirken diğer ülkelerin ve siyasi aktörlerin de hassasiyetlerini göz önünde bulundurmak,

çatışmayı engelleyici bir strateji izlemek elde edilen kazanımların yeniden güvenlik risklerine kurban edilmemesi bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye'nin demokratikleşme alanında attığı adımlar gerek ülkede Kürt algısının değişmesine, gerekse de İKBY ile ilişkilere ivme kazandırmıştır. Türkiye'nin eğitim, sağlık, inşaat ve enerji alanında yaptığı yatırımlar bölgede karşılıklı işbirliğini geliştirmektedir. Türkiye'nin, İKBY yönetimiyle kurduğu diplomatik temaslar devam ederken, en büyük dönüşüm 2013'ün Kasım ayında Barzani'nin, Diyarbakır'a yaptığı ziyaret olmuştur. Bazı çevrelerce "Kürtlerin Rönesansı" olarak adlandırılan bu ziyaret, Türkiye'de, İKBY politikasının değişimini göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Artan bu siyasi işbirliğinin en önemli ayağı şüphesiz Türkiye ile Irak Kürdistan'ı arasında imzalanan enerji anlaşmaları olmuştur. İKBY, Türkiye üzerinden petrolün uluslararası alana pazarlanması ve Türkiye'ye petrol satışı alanında yaptığı anlaşmalar Türkiye'nin gelecek vizyonunu etkileyecek ciddi bir adımdır. Artan bu ilişkiler bölgenin, Saddam döneminde yaşanan etkilerden kurtulması için bir fırsattır.

2003 müdahalesinden sonra belki de, bölgede sevindirici olan tek şey Ortadoğu'da jeoekonomik politikaların giderek artan önemi olmuştur. Türkiye ile Irak arasındaki bu ilişkiler sadece ticaret ve dini alanda değil, aynı zamanda kültürel, tarihi, coğrafi olarak da Kürtler ve Türklerin birlikte hareket etmesi farklı birçok alanda olumlu sonuçlar doğuracaktır. Aklın, stratejinin, tarihin, coğrafyanın verileri bizi bu birlikteliğe zorlamaktadır. Bu nedenlerden dolayı Türkiye, sadece sınırlarımız içindeki vatandaşlarımız olan Kürtlerle değil, yurtdışındaki Kürtlerle de ilgilenmelidir. Ülke içindeki ve dışındaki Kürtlerin problemlerini çözmeli, onlara yardımcı olmalı, onları himaye etmeli ve kollamalıdır. Türkiye, Kürt kartını başkasının kendisine karşı kullandığı bir koz olmaktan kurtarmalı ve inisiyatifine almalıdır. Ama bunu siyaseten değil; vatandaşlarının, akrabalarının hukukunu koruma ve sahiplenme duygusuyla, samimane yapmalıdır. Türkiye, demokratikleşme adımları çerçevesinde geliştirdiği kucaklayıcı politika Irak'ta belli etnik ve dini gruplara karşı değil, Irak'ın bütün kesimlerine karşı kapsayıcı olmalıdır. Aksi takdirde ülkenin sahip olduğu etnik ve dini zenginlik ortamı çatışmacı ve kutuplaşmayı körükleyici bir etki yaratabilir.

Özellikle 16 Kasım 2013’de Diyarbakır’da ortaklaşa miting gerçekleştiren Barzani ve Erdoğan arasında yansıyan sıcak ve samimane mesajlar iki yönetim arasında ilişkilerin geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Gerçekleşen bu tarihi ziyarette Barzani’nin “yaşasın Kürt ve Türk kardeşliği” açıklaması, Türkiye’nin attığı demokratik adımların geldiği noktayı göstermektedir. Gerçekleşen bu görüşme aynı zamanda Türkiye-İKBY arasında gerçekleşen ticaretin büyüyeceğinin bir habercisi olabilir. 2012 yılında 10.7 milyar dolar olarak gerçekleşen Türkiye’nin İKBY’e olan ihracatı, bu görüşmeden sonra katlanarak artmaya ve gelişmeye zemin hazırlayabilecek bir potansiyele sahiptir. 2013 yılında olumlu bir havada geçen ikili ilişkilerin devam etmesi için oluşturulan işbirliği dili sürdürülmeli ve fikir ayrılıklarından ziyade ortak noktalara vurgu yapılarak çatışmacı ortamdan kaçınılmalıdır. Gerçekleştirilen ikili ziyaretler ile gerçekleşen ekonomik kazanımların devam etmesi açısından toplumsal ve kültürel etkinliklerin de yapılması ve bu konuda çalışan sivil toplumların da bu faaliyetlere destek vermesi kazanımların devam etmesi açısından son derece önemlidir. Özellikle İKBY’nin sahip olduğu enerji kaynaklarının dünyaya pazarlanması açısından Türkiye’nin geçiş güzergahında bulunması iki ülke arasında bir fırsat olarak görülmeli ve bu konuda çalışmaların artırılması için yoğun temasların devam etmesi kritik bir öneme sahiptir. Ancak burada enerji alanında atılan ortak adımlar toplumsal konsensüs sağlanılarak yapılmalıdır. Merkezi hükümet ile İKBY arasında enerji gelirlerinin dağıtımını noktasında ortaya çıkan gerilimde Türkiye’nin çatışmacı ortamı dindirmesi ve ortak hareket etmesi, ilişkilerin olumlu bir seyirde devam etmesi açısından son derece önemlidir. Böyle bir durumda merkezi hükümetin İran’a yaklaşarak kutuplaşmacı bir ortamın ortaya çıkmasının ortaya çıkaracağı sorunlar dikkatle takip edilmelidir. Aksi takdirde bu tür bir sorun zaten var olan mezhepsel ayrışmanın daha da derinleşmesine ve siyasi anlaşmazlıkların çıkmaza girmesine neden olacak ve neticede bölgede yeniden güvenlik temelli politikaların oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

Sonuç olarak kültürel, tarihi, coğrafi ve komşuluk ilişkileri olarak tarihsel bir derinliğe sahip olan Türkiye-İKBY ilişkileri özellikle 2005 yılından bu yana giderek olumlu bir seyir kazanmış, ticari ve siyasi ilişkiler hız kazanmıştır. Özellikle Mayıs 2009 yılında Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanı olarak görevlendirilmesinden sonra, Türkiye ve İKBY arasındaki ilişkilerin temelinde olan güvenlik ve PKK eksenli dış politika yerini giderek ticari, ekonomik temelli bir dış politikaya bırakmıştır. Bu bağlamda karşılıklı

bağımlılık ve güvenliğin sağlanması için ortak çıkar kavramına vurgu yapılan söylemler ön plana çıkmakta ve bölgesel sorunların ekonomik araçlarla çözülmesi amacıyla diplomatik araçlar değiştirilmiştir. Nitekim yıllarca Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla ortaya atılan güvenlik denklemleri iki ülke içinde son derece yıpratıcı olmuş ve bu politikalar sorunu çözmekte çok uzak olup, aksine sorunu körükleyici bir hal almıştır. İKBY ile olan ilişkilerin uğradığı bu dönüştürme neticesinde Türkiye'nin, İKBY yönelik ticari hacmi giderek artan bir eğilim göstermiş ve bunun Türkiye'nin genel ekonomik dengesinde olduğu gibi Güneydoğu bölgesine de olumlu etkileri olmuştur. Zira tarihsel geçmişin bize sunduğu önemli kazanımlardan biri ülkeler arasında barış tesis etmenin en uygun yolu o ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesi olmuştur ki Türkiye ile İKBY arasında var olan mevcut senaryo da şu anda bizlere bunu net bir şekilde göstermektedir. Bu ticari birliktelik aynı zamanda güvenlik noktasında var olan toplumsal algının değişmesine de zemin hazırlamış ve sınır komşusu olan iki ülke arasındaki sınırların sadece coğrafi olarak var olduğunu; ancak kültürel ve ekonomik olarak bir engel olmadığını bizlere net bir şekilde ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Abdulkadir Kahraman (2008) **“İrak’ın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Üzerinde Muhtemel Senaryolar”**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Arif Sami Uygun (2012) **“Türkiye ile İlişkiler Bağlamında, Sosyo Ekonomik Açıdan Kuzey Irak”**, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Ayşe Ömür Atmaca (2011) **“Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”**, Ortadoğu Etütleri, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz

Barış Doster (2012) **“Bir Bölgesel Güç Olarak İran’ın Ortadoğu Politikası”**, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Sayı 44

Dilek Özcan (2007) **“1991 Körfez Savaşı Dönemi İsrail ve İran’ın Dış politikaları”**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı , İstanbul

Efraim İnbar (2002) **“İsrail ve Amerika’nın Irak Savaşı”**, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Cilt 8, Sayı 4

Esra Sarı koyuncu Değerli (2007) **“Lozan Barış Konferansı’nda Musul”** Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 18

Ersal Yavi (2000) **“Hedefteki Adam Saddam”**, Yazıcı Yayınevi, İstanbul

Faruk Sönmezoğlu (2000) **“Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”**, Der Yayınları, İstanbul

H. İlker Avcı (2008) **“İsrail’in Irak politikasının Türkiye’nin Güvenliğine Yansımaları”**, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Hatice Sultan Gezgin (2011) **“Türkiye’nin 2003-2010 Yılları Arasında Kuzey Irak Politikası”**, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow (2001) **“Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi”**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, .ev: Ahmet Fethi, 6. Baskı

Mehmet Ali İkbâl (2006) **“İrak Kürt Bölgesinin Jeopolitiğine İlişkin Stratejik Öngörüler”**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Mesut Aydın (2001) **“Türkiye ve Irak Hududu Meselesi”**, Asam, Ankara

Mesut Özcan (2003) **“Sorunlu Miras Irak”**, Küre Yayınları

Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu (2007) **“Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye”**, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II

Nihat Ali Özcan (2007) **“İran sorununun geleceği, senaryolar, bölgesel etkiler ve Türkiye’ye öneriler”**, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları

Phebe Marr (2011), **“The Modern History of Iraq, Westriew Press”**

Osman Tunahan Berk (2006) **“Irak’ın Güvenlik Politikaları”**, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Ömer E. Kürküçüoğlu (1972) **“Türkiye’nin Arap Orta Doğusu’na Karşı Politikası”**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 340, Ankara

Turan Sileli (2006) **“1958’den Günümüze Türkiye Irak İlişkileri”**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta

Recep çakır (2009) **“Irak Ekseninde ABD ve Türkiye’nin Politikaları”**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Ankara

Serkan Oral (2007) **“Kuzey Irak Kapanı”**, Karakutu yayınları, İstanbul, Aralık

Osman Bahadır Dinçer , Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu (2010) **“Yeni Dönemde Türk Dış Politikası”**, Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, USAK yayınları, Ankara

Uğur Özmen (2010) **“Irak’ın Kuzeyinde Kurulması Muhtemel Kürt Devletinin Türkiye’ye Etkileri”**, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

İNTERNET KAYNAKLARI

Behçet Kemal Yeşil , bursa, Geçmişten Günümüze Irak Meselesi,
<http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/72.pdf>

Fatma İlhan, Musul Meselesine Kısa Bir Bakış ve Günümüze Yansımaları,
<http://resmitarih.com/wp-content/uploads/2013/04/MUSUL-MESELESNE-KISA-BR-BAKI-VE-GNMZE-YANSIMALARI.pdf>

Sezen Kılıç, Musul Sorunu ve Lozan,
<http://atam.gov.tr/musul-sorunu-ve-lozan/>

Baskın Oran, Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç’ün Yasal Dayanakları Sorunu, (çevirimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/473/5469.pdf>

Çiğdem Tunç, Değişen Dünya Düzeni, Değişen Barış Gücü Misyonları ve Türkiye'nin Katkısı, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/258-272%20Cigdem.pdf>
Sercan Reçber, Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, No: 13, ss.55-75, 2008
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/Mg2usuJqNdFDsG66YJz72sRYn2yXCU.pdf>

Serhat Erkmen (2002), Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, ASAM Ortadoğu Araştırmaları Masası, Cilt 8, Sayı 4 (çevrimiçi)
<http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/160-188%20Serhat.pdf>

Sait Yılmaz, Irak'ın Kuzeyi İçin Türk Dış Politikası,
http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/Irak%FDnKuzeyi_TDP.pdf
<http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/IranKurdistani.pdf>

"Irak genel seçimi sonrası Kürt unsurlarının konumu" www.21yyte.org. 11.09.2013

"Iraq's Culture of Violence" <http://www.meforum.org/article/101> ,(20.03.2013)

İbrahim Karagül, İran K. Irak'a giriyor, Türkiye ne yapacak?, 22.08.2007
<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/IbrahimKaragul/iran-kiraka-giriyor-turkiye-ne-yapacak/6570>

Türkiye ve Irak Kürtleri: Çatışma mı İşbirliği mi?, Ortadoğu Raporu, no:81, 13 kısım 2008, <http://www.crisisgroup.org>

Serhat Erkmen, 1945-1989 yılları arasında ABD'nin Kuzey Irak politikası,
http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu5%20makale/serhat_erkmen.pdf

Tayyar Arı, Ortadoğu'nun Değişmeyen Kaderi ve ABD
www.tayyarari.com/download/eskiyazi/ortadogununkaderi.doc

Selin M. Bölme, İsrail'in Kuzey Irak Politikası ve Türkiye, 01.03.2008
<http://setav.org/en/israilin-kuzey-irak-politikasi-ve-turkiye/yorum/375>

<http://www.cnnturk.com/2007/dunya/11/02/iraka.komsu.ulkeler.girisimi.nasil.basadi/402105.0/> Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı?

<http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=657572>
Paul: Erdoğan'la Irak Konuşmak Hata

http://www.mfa.gov.tr/no_22---8-subat-2003.tr.mfa
No:22- 8 Şubat 2003

Deniz Zeyrek, pazarlığın kilidi kuzey irak
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65576>

Yasin atlıoğlu, Irak'taki referandumun bölgesel etkileri,
<http://www.tasam.org/tr>

Türkiye Kerkük seçim sonuçlarını tanımayabilir,
http://www.zaman.com.tr/dunya_turkiye-kerkuk-teki-secim-sonuclarini-tanimayabilir_137424.html

Barzani: Kerkük konusunda taviz verilmeyecek, 01.28.2005
http://www.zaman.com.tr/dunya_barzani-kerkuk-konusunda-taviz-verilmeyecek_136883.html

Dış işlerinden Barzani'ye uyarı, 28.01.2005
<http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Normal/disislerinden-barzaniye-uyari/908bed13-6088-4fc8-8d82-7391650b5309>

24 ocak basın özeti, 24.01.2005
http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2004/01/040127_pressreview.shtml

30 ocak 2005 seçimleri sonrası irak, 30.1.2005
<http://setav.org/tr/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/yorum/270>

ABD Irak'ta bu sonucu beklemiyordu, 14.02.2005
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/14/dun98.html>

Caferi PKK ile mücadele konusunda güvence verdi 21.05.2005
http://www.zaman.com.tr/dunya_caferi-pkk-ile-mucadele-konusunda-guvence-verdi_175240.html

sabrimızın sınırı var, 28.07.2005
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/07/28/siy99.html>

Gül: PKK için girişimler sürüyor, 02.08.2005
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/08/02/siy100.html>

PKK AKP'li başkanı serbest bıraktı, 02.08.2005
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/08/02/siy108.html>

beyaz saraya sitem, 27.10.2005
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168215>

Çelikkol Irak Özel Temsilcisi. 02.01.2006
<http://www.milliyet.com.tr/2006/01/02/siyaset/siy04.html>

hamas lideri meşal ankara'da, 06.02.2006
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060216_palestine_turkey.shtml

Hamas'ın siyasi lideri Halid Meşal: Türkiye'den yararlı tavsiyeler aldık 16.02.2006
<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/16/son/sonsiy20.asp>

hamas ziyareti ve PKK, 11.04.2006
<http://www.usakgundem.com/yazar/275/hamas-ziyareti-ve-pkk.html>

ikinci hamas kapışması 11.04.2006

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/11/siy107.html>

Rice, bugün Ankara'da 25.04.2006

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060425_rice_turkey.shtml

Rice: PKK terörünün engellenmesi için birlikte çalışacağız, 25.04.2006

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/25/gnd138.html>

Türkiye'den Irak'a: sınırdaki önlemler zorunlu 26.04.2005

<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/26/gnd129.html>

... ve Ali Babacan Bağdat'ta, 23.10.2007

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236607>

Gün gün tüm sınır ötesi operasyonlar, 22.02.2008

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436717.asp>

Irak hareket için fazla kırılğan, 26.02.2008

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248558&tarikh=26/02/2008>

ABD Savunma Bakanı Gates: operasyon en kısa sürede bitirilmeli, 28.02.2009

<http://www.milliyet.com.tr/2008/02/28/son/sonsiy06.asp>

ABD'li komutan Türkiye'nin hassasiyetlerini Barzani'ye ilettiler, 21.07.2006

http://www.zaman.com.tr/dunya_-abd-li-komutan-ankara-nin-hassasiyetini-barzani-ye-ilettiler-_313365.html

Sait Yılmaz, Irak'ın Kuzeyindeki Yanılımlar ve Gerçekler,

<http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/ Irak%FDnKuzeyiYanil%FDg%FDlarGercekler.pdf>

Barzani Türk heyetiyle görüştü, 13.10.2008

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/15578/Barzani_Turk_Heyetiyle_gorustu.html

Kürt açılımını ABD'nin Irak'tan çekilmesi tetikledi, 29.09.2009

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2009/09/090929_henri_barkey.shtml

özden Zeynep Oktav, çok boyutlu türk dış politikasına bir örnek,

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010316_zeynepoktav.oe.pdf

K. Irak'ta neler oluyor, 31.07.2009

http://www.sabah.com.tr/Dunya/2009/07/31/kirakta_neler_oluyor

Dağdan inişi hızlandırmak durumundayız, 17.10.2009

http://www.zaman.com.tr/politika_dagdan-inisi-hizlandirmak-durumundayiz_904375.html

Talabani: Türkler, Irak'a daha kibar, 07.12.2010

<http://gundem.milliyet.com.tr/talabani-turkler-irak-a-daha-kibar/guncel/gundemdetay/07.12.2010/1323070/default.htm>

Wikileaks, Irak savaşı belgelerini açıkladı, 23.10.2010

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/16112576.asp>

Türkiye'nin, Bağdat, Necef ve Erbil Üçgeninde Irak Politikası, 09.04.2011

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1007:tuerkiyenin-badat-necef-ve-erbil-uecgeninde-irak-politikas&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

Türkiye, Erbil'de konsolosluk açacak , 16.02.2010

http://www.zaman.com.tr/dunya_turkiye-erbilde-konsolosluk-acacak_952144.html

Barzani'nin Türkiye ziyareti, 07.06.2010

<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/183-barzaninin-turkiye-ziyareti>

Mesut Barzani'nin Türkiye ziyaretinin analizi, haziran 2010

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201076_veysel.pdf

Kuzey Irak güzel bir dost oldu, 06.01.2011

<http://www.milliyet.com.tr/kuzey-irak-guzel-bir-dost-oldu/dunya/haberdetay/06.01.2011/1335512/default.htm>

Irak pazarı ile ilgili bilgiler,

<http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2009/09-10/11.pdf>

law no. (4) of 2006 Law of investment in kurdish region-Iraq

http://www.krg.org/uploads/documents/InvestmentLaw_KRGOfficialEng_2006_08_04_h11m20s33.pdf

Kuzey Irak'ta Organize İşler, 02.01.2006,

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12907-26-kuzey-irakta-organize-isler.html>

İlknur Çevik: Türkiye'nin Kuzey Irak fatihi,10.11.2006,

http://www.ydh.com.tr/HD1693_ilmur-cevik--turkiyenin-kuzey-irak-fatihi.html

Türkiye, Irak'ı değiştiriyor Angelina Jolie değil, İbrahim Tatlıses iş ortağı seçiliyor, 06.01.2011,

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16692711.asp?gid=254>

Kuzey Irak'ın kontörleri İstanbul'dan, 16.05.2011,

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/05/16/kuzey-irakin-kontorleri-istanbuldan>

Erbil şantiye oldu Türkler akın etti, 26.11.2009,
<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=1166866>

Yüksel İnşaat, Kuzey Irak'ta otoyol yapacak 23.10.2009
<http://emlakkulisi.com/yuksel-insaat-kuzey-irakta-otoyol-yapacak/24710>

Kuzey Irak'ta Akmerkez Modeli, 02.09.2009
<http://ekonomi.milliyet.com.tr/kuzey-irak-a-akmerkez-modeli---/ekonomi/ekonomidetay/02.09.2009/1134708/default.htm>

Kuzey Irak'ta 500 Türk şirketi yatırım yapıyor, 13.09.2009
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/12468738.asp>

Ira-Erbil ticaret heyeti, 15.04.2010
<http://www.itso.org.tr/en/extensions-4/dis-ticaret/397-irak-erbil-ticaret-heyeti.html>

President Barzani, Turkey's Foreign Minister Davutoğlu hold historic meetings, announce plans to open consulate, 31.10.2009
<http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=32216&s=010000>

Irak'la 48 anlaşma imzalandı, 15.10.2009
http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/15/irakla_48_anlasma_imzalandi

sektörler bazında Türkiye-İrak ilişkileri ve su, Aralık 2010
http://www.orsam.org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/2011127_analiz1.pdf

Türkiye-İrak arasında 48 mutabakat imzalandı 15.10.2009
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/92752/Turkiye-Irak_arasinda_48_mutabakat_imzalandi.html

Mürad Ciwan, Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi ilişkileri; geçmiş ve gelecek,
http://www.kurinfo.com/nuce_bixwine.asp?id=2496

http://www.zaman.com.tr/huseyin-gulerce/kuzey-iraktaki-turk-okullari_613568.html

Kuzey Irak'ta Türk Üniversitesi açıldı, 22.11.2008
<http://www4.cnnturk.com/2008/dunya/11/22/kuzey.irakta.turk.universitesi.acildi/501703.0/>

YÖK Başkanı: Kuzey Irak'ta Üniversite açabiliriz 20.12.2010
http://www.radikal.com.tr/turkiye/yok_baskani_kuzey_irakta_universite_acabiliriz-1034613

Barzani'den Kuzey Irak bursu, 16.11.2005
<http://www.haber3.com/barzaniden-kuzey-irak-bursu-haberi-70568h.htm>

Kuzey Irak'a eğitim göçü, 15.01.2008
<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/anasayfa/8023288.asp>

Türk doktorlar Irak'ta hastane açtı, 6.12.2006,
http://www.zaman.com.tr/dunya_turk-doktorlar-irakta-hastane-acti_467092.html

A.T.J Salter, AN OUTLINE HISTORY OF THE ANGLICAN & EASTERN
CHURCHES ASSOCIATION,
<http://www.aeca.org.uk/docs/AECA%20Outline%20History.pdf>

Irak'ın petrol rezervi 505 milyar varil, 04.10.2010,
<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1297132&Date=16.12.2010&Kategori=ekonomi&b=Irakin%20petrol%20rezervi%20505%20milyar%20varil>

Iraq lift oil reserves estimate to 143 billion barrels, overtakes Iran, 04.10.2010
<http://www.bloomberg.com/news/2010-10-04/iraq-lifts-oil-reserves-estimate-overtakes-iran-update1-.html>

serhat erkmen, Kuzey Irak'ta Yeni Anayasa Taslağı Üzerinde Değerlendirmeler,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/2009817_gundemanaliz_sayi4.pdf

İdris Demir, Irak'ın yeni petrol yas(as)ı,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101018_55_pdfsam_sayi22_WEB.pdf

Bahadır Selim Dilek, Irat'ta Perol kavgası,
http://www.emo.org.tr/ekler/2f8a028891ab3c7_ek.pdf?dergi=504

Kuzey Irak'ta 4 petrol anlaşması, 04.07.2007,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/10/071004_kurds_oil.shtml

Bölgesel Kürt Yönetiminden Güney Kore ile yeni Petrol anlaşması, 26.09.2008
http://www.ydh.com.tr/HD5599_bolgesel-kurt-yonetiminden-guney-kore-ile-yeni-petrol-anlasmasi.html

Kurdish oil for Iran causes row between Baghdat and Erbil, 20.07.2010,
<http://www.asianews.it/news-en/Kurdish-oil-for-Iran-causes-row-between-Baghdad-and-Erbil-18986.html>

Kuzey Irak'ın taşı toprağı petrol, 08.04.2007,
<http://www.milliyet.com.tr/2007/04/08/guncel/agun.html>

Gazprom'a karşı Irak gazı, 09.04.2007, <http://www.globalenerji.com.tr/dergide-bu-sayi/2007/4/9/gazproma-karsi-irak-gazi>

Kofi Annan, paradoks eklemlenmeler ülkesi Kıbrıs'a geri döndü,

<http://www.birikimdergisi.com/Birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=162&dyid=661&yazi=Kofi%20Annan,%20Paradoks%20Eklemlenmeler%20%DClkesi%20K%FDbr%FDs'a%20Geri%20D%F6nd%FC>

Türkiye-AB İlişkiler Kronolojisi,
<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>

AK Partinin 2005 Kürt açılımından demokratik özerklik talebine, Ağustos 2010,
http://www.turksae.com/sql_file/364.pdf

“Kürt sorunu benim sorunum” , 12.08.2005
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050812_turkey_kurds.shtml

Erdoğan'ın Diyarbakı mesajı: devlet geçmişte hata yaptı, 13.08.2005,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=161333>

Barzani'nin MİT'ten 4 isteği,
<http://www.diyannet.com/haber/hn-17205.html>

Bir sosyal hareketin anatomisi: PKK ve Kürt sorunu üzerine sosyolojik bir analiz,
<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/21.pdf>

Kürt açılımı ve dış politika, 05.09.2013
<http://setav.org/tr/kurt-acilimi-ve-dis-politika/yorum/222>

Kürt açılımın geleceği, <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/143.pdf>

Ümit Özdağ, Kürt Açılımının Geleceği, 21. Yüzyıl Enstitüsü, www.yyte.org

Talabani'nin “kedi bile vermem” açıklaması, 08.03.2008,
<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?ArticleID=503140&aType=SonDakika>

Barzani'den Talabani'ye tepki, 07.03.2008,
<http://www.samanyoluhaber.com/gundem/Talabani8217nin-ziyareti-Kurtleri-boldu/182186/>

Barzani genel af istedi, 15.10.2008
<http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1003862&Kategori=guncel&b=&ver=68>

Barzani: PKK silah bırakmalı, 26.12.2008
<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=26.12.2008&i=158594>

13 Kasım 2009 Basın Özeti,
http://www.bbc.co.uk/turkce/basinozeti/2009/11/091113_pressreview.shtml

34 PKK members surrender to turkish authorities, 19.10.2009
<http://english.cri.cn/6966/2009/10/19/1321s523549.htm>

Siyasiler altı saat atıştı, Türkiye, ‘demokratik açılım’ın içeriğini yine öğrenemedi, 14.11.2009,

http://www.radikal.com.tr/politika/siyasiler_alti_saat_atisti_turkiye_demokratik_a_cilimin_icerigini_yine_ogrenemedi-964334

Barzani: “açılıma destek veriyoruz” 27.01.2010

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13609733.asp>

Barzani urges Turkey’s Kurds to support gov’t initiative, 29.01.2010

<http://www.todayszaman.com/tz-web/news-199995-102-barzani-urges-turkeys-kurds-to-support-govt-initiative.html>

Irak parlamentosunda kim kimdir?, 27.03.2008

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2008/03/080327_iraqiparliament.shtml

Ümit Özdağ, Orta Doğu’da Bölgesel Savaş ve sahte Osmanlı-Selefi çatışması, 21. Yüzyıl enstitüsü, **www.21yyte.org**

Bahadır Selim Dilek, Barzani’nin petrolü Akdeniz’e açıldı, cumhuriyet gazetesi, 02.10.2012

Cumhurbaşkanı Gül, Neçirvan Barzani’yi kabul etti, 24.03.2009

<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47827/cumhurbaskani-gul-necirvan-barzaniyi-kabul-etti.html>

N. Barzani: Türkiye Kürdistan bölgesini tanıdı, 25.03.2009

<http://www.ntvmsnbc.com/id/24950249/>

Ranj Alaaldin, Turkey rethinks the Kurdish question, 28.06.2010,

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2009/jun/28/turkey-kurds-iraq-iran>